

Irena OZIMEK   Katarzyna GRALAK   Iwona POMIANEK

ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA WOJEWÓDZTW W POLSCE

– wybrane aspekty

Wydawnictwo SGGW
Warszawa 2019

© Copyright by Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2019

Recenzenci: prof. dr hab. Anna Dąbrowska
dr hab. Agata Niemczyk, prof. UE w Krakowie

Informacja o autorach:

prof. dr hab. Irena Ozimek – Instytut Ekonomii i Finansów, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie; ORCID: 0000-0003-3430-8276

dr Katarzyna Gralak – Instytut Ekonomii i Finansów, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie; ORCID: 0000-0001-7317-7833

dr Iwona Pomianek – Instytut Ekonomii i Finansów, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie; ORCID: 0000-0002-2858-2714

Fotografie na okładce – Irena Ozimek

Opracowanie redakcyjne – Jan Kiryjow

Opracowanie graficzne – Elżbieta Wojnarowska

ISBN 978-83-7583-914-2

Wydawnictwo SGGW

ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa

tel. 22 593 55 20 (-22, -25 – sprzedaż)

e-mail: wydawnictwo@sggw.pl

www.wydawnictwosggw.pl

Druk: ZAPOL sp.j., al. Piastów 42, 71-062 Szczecin

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
1. ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA OBSZARU – ISTOTA I WYZNACZNIKI	7
1.1. Pojęcie atrakcyjności turystycznej obszaru	7
1.2. Walory turystyczne	14
1.3. Walory kulturowe	19
1.4. Zagospodarowanie turystyczne	23
1.5. Dostępność komunikacyjna	30
1.6. Atrakcje turystyczne	31
1.7. Atrakcje turystyczne Polski w poszczególnych województwach	35
2. ZAŁOŻENIA METODYCZNE	47
2.1. Metody badania zmian zróżnicowania polskich regionów pod względem potencjału turystycznego	48
2.2. Metody badania projektów turystycznych finansowanych z funduszy europejskich w ujęciu regionalnym	54
3. ZMIANY W ZRÓŻNICOWANIU POLSKICH REGIONÓW POD WZGLĘDEM WYBRANYCH ASPEKTÓW POTENCJAŁU TURYSTYCZNEGO W LATACH 2005-2018	59
3.1. Prezentacja podstawowych wskaźników charakteryzujących atrakcyjność turystyczną regionu	59
3.1.1. Wskaźnik funkcji turystycznej Baretje'a-Deferta	59
3.1.2. Gęstość ruchu turystycznego według Deferta	61
3.1.3. Intensywność ruchu turystycznego według Schneidera	66
3.1.4. Obciążenie ruchem turystycznym według Charvata	69
3.1.5. Gęstość bazy noclegowej	73
3.1.6. Stopień wykorzystania miejsc noclegowych	75
3.1.7. Wskaźnik rozwoju bazy noclegowej	78
3.1.8. Wskaźnik rozwoju bazy gastronomicznej	82
3.1.9. Zestawienie zmian wartości wskaźników charakteryzujących atrakcyjność turystyczną regionu	86

3.2. Ocena wybranych elementów potencjału turystycznego regionów w Polsce	88
3.2.1. Komponent środowiskowy	88
3.2.2. Komponent infrastrukturalny	90
3.2.3. Ocena zróżnicowania regionów pod względem poziomu rozwoju potencjału turystycznego w latach 2005-2018 przy zastosowaniu miernika Hellwiga	94
 4. PROJEKTY TURYSTYCZNE FINANSOWANE Z FUNDUSZY EUROPEJSKICH W UJĘCIU REGIONALNYM.....	99
4.1. Źródła finansowania działań w sferze turystyki z budżetu Unii Europejskiej do 2020 roku	99
4.2. Turystyka w regionalnych programach operacyjnych (RPO) w latach 2007-2013 oraz 2014-2020	106
4.3. Projekty turystyczne – struktura rodzajowa i zróżnicowanie przestrzenne	113
4.3.1. Liczba i wartość projektów turystycznych według województw	113
4.3.2. Projekty związane z wykorzystaniem walorów przyrodniczych	119
4.3.3. Projekty związane z wykorzystaniem walorów kulturowych	121
4.3.4. Projekty związane z rozwojem bazy noclegowej i gastronomicznej	126
4.3.5. Projekty związane z rozwojem bazy komunikacyjnej	129
4.3.6. Projekty związane z rozwojem bazy uzupełniającej	130
4.3.7. Projekty związane z promocją i informacją turystyczną	135
 5. PODSUMOWANIE	139
 Bibliografia	141
Netografia	146
 Spis tabel	147
Spis rysunków	151
Spis wykresów	151
Spis map	151

WSTĘP

Turystyka zajmuje istotne miejsce w polityce UE i krajów członkowskich, jest bowiem istotnym czynnikiem aktywizacji gospodarczej regionów, ma wpływ na wzrost dochodu budżetu lokalnego, zatrudnienie w wielu europejskich regionach. Z racji szerokiego oddziaływania na wiele sfer gospodarki narodowej jest również nie tylko ważnym zjawiskiem o charakterze społeczno-ekonomicznym, ale także jedną z form aktywności człowieka.

Rozwój turystyki na danym obszarze zależy m.in. od jego atrakcyjności turystycznej. Polska jest krajem atrakcyjnym pod względem turystycznym, zarówno z uwagi na występowanie różnorodnych walorów przyrodniczych, jak też i kulturowych. Jednakże rozwój turystyki wymaga stosowania odpowiednich instrumentów, za pomocą których władze publiczne mogą skutecznie i efektywnie oddziaływać na kształtowanie warunków sprzyjających funkcjonowaniu gospodarki turystycznej. Wśród nich ważną rolę odgrywają instrumenty finansowe, w tym wydatki publiczne na turystykę. Wydatki te są ponoszone na różnych poziomach polityki turystycznej, którym przypisano odpowiednie zadania i możliwości oddziaływania na rozwój turystyki. Głównymi źródłami finansowania turystyki ze środków publicznych w Polsce są budżety jednostek samorządu terytorialnego (gmin, powiatów, województw), budżet państwa oraz budżet Unii Europejskiej¹. Środki finansowe pochodzące z budżetu UE należą niewątpliwie do jednych z ważniejszych źródeł finansowania działań w sferze turystyki w gospodarce Polski². Podstawy do ich wykorzystania stanowią zapisy głównych dokumentów strategicznych UE i Polski, opracowane w latach 2007-2013 oraz 2014-2020. Traktują one turystykę jako jeden z kluczowych sektorów gospodarki europejskiej oraz czynnik wzrostu konkurencyjności regionów, gmin i przedsiębiorstw. Intersektorowy charakter zjawiska turystyki powoduje, że wchodzi ona w zakres wielu polityk, zarówno o charakterze horyzontalnym, jak i sektorowym (np. polityki zatrudnienia, transportowej, polityki ochrony środowiska, bezpieczeństwa). Głównym źródłem finansowania przedsięwzięć turystycznych są środki funduszy UE dystrybuowane w ramach dwóch kluczowych polityk UE: polityki spójności oraz polityki rolnej.

Stąd też celem niniejszej monografii jest ocena zmian zróżnicowania przestrzennego polskich regionów-województw pod względem potencjału turystycznego

---

¹ K. Gralak, *Finansowanie rozwoju turystyki w Polsce ze środków publicznych*. [w:] I. Ozimek (red.), *Wybrane aspekty funkcjonowania i rozwoju współczesnej turystyki*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2011, s. 7.

² A. Panasiuk, *Fundusze Unii Europejskiej w gospodarce turystycznej*, Difin, Warszawa 2014, s. 11.

w latach 2005-2018 oraz określenie regionalnej alokacji środków finansowych na rzecz rozwoju turystyki w ramach projektów współfinansowanych z funduszy Unii Europejskiej.

W strukturze monografii wyróżniono 4 rozdziały. I tak, w pierwszym rozdziale przedstawiono istotę atrakcyjności turystycznej i charakterystykę jej elementów składowych, a także zaprezentowano ranking atrakcji turystycznych w poszczególnych województwach, przedstawiony przez Polską Organizację Turystyczną.

W drugim rozdziale opisano zastosowane metody badań. W niniejszej monografii do realizacji założonych celów wykorzystano dane wtórne obejmujące swoim zakresem zmiany zróżnicowania polskich regionów pod względem potencjału turystycznego w latach 2005-2018. Analizie tej poddano 17 regionów wyodrębnionych od 1 stycznia 2018 roku: 2 regiony statystyczne w województwie mazowieckim (warszawski stołeczny oraz mazowiecki regionalny) oraz 15 pozostałych województw. Ponadto, w rozdziale tym przedstawiono metodykę badania dotyczącego analizy projektów turystycznych finansowanych z funduszy europejskich w ujęciu regionalnym (16 województw). Do realizacji badań wykorzystano m.in. takie źródła informacji, jak: Bank Danych Lokalnych GUS, bazy Krajowego Systemu Informatycznego *SIMIK 07-13* (za lata 2007-2013), bazy Centralnego Systemu Teleinformatycznego *SL2014* (za lata 2014-2018), opracowania statystyczne GUS oraz pozycje literaturowe obejmujące swoim zakresem przedmiot badań.

Trzeci rozdział przedstawia charakterystykę regionów pod względem ich atrakcyjności turystycznej przy zastosowaniu różnych wskaźników oraz ocenę wybranych aspektów potencjału turystycznego w Polsce, z uwzględnieniem komponentu środowiskowego i infrastrukturalnego. W czwartym rozdziale zaprezentowano projekty turystyczne finansowane z funduszy europejskich w ujęciu regionalnym. Przedstawiono w nim umiejscowienie turystyki w regionalnych programach operacyjnych (RPO) w latach 2007-2013 oraz 2014-2020, a także zaprezentowano z podziałem na województwa realizowane w nich projekty turystyczne, uwzględniając nie tylko ich zróżnicowanie przestrzenne, ale i strukturę rodzajową.

Niniejsza monografia jest skierowana zarówno do naukowców zajmujących się problematyką atrakcyjności regionów, jak również do przedstawicieli samorządu terytorialnego. Może być przydatna praktykom w ich działalności turystycznej. Stanowi również istotne źródło informacji dla studentów, m.in. kierunków turystyka i rekreacja, ekonomia, zarządzanie.

1

ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA OBSZARU – ISTOTA I WYZNACZNIKI

1.1. POJĘCIE ATRAKCYJNOŚCI TURYSTYCZNEJ OBSZARU

Atrakcyjność turystyczna jest elementem wyróżniającym dany obszar, mającym wpływ na jego pozytywne postrzeganie.

Atrakcyjność turystyczna to pojęcie integrujące elementy, które stanowią podstawę rozwoju ruchu turystycznego – czyli walory turystyczne z warunkami zaspokajania potrzeb tego ruchu, w postaci odpowiednio wykształconej infrastruktury turystycznej³. Elementy te są jednocześnie składową potencjału turystycznego, tworząc grupę zasobów strukturalnych⁴.

W gospodarce rynkowej pojęcie „atrakcyjności turystycznej” rozpatrywane jest z dwóch poziomów: z punktu widzenia turysty, który konsumuje towary i usługi, a także z punktu widzenia przedsiębiorcy turystycznego, kreującego i sprzedającego towary i usługi turystyczne⁵. Pojęcie to zawiera elementy stanowiące podstawę rozwoju wszelkiej aktywności turystycznej i zaspokajania potrzeb turystycznych. Do podstawowych składowych atrakcyjności zaliczane są:

- walory turystyczne (przyrodnicze i kulturowe),
- zagospodarowanie turystyczne,
- dostępność komunikacyjna.

³ J. Warszyńska, A. Jackowski, *Podstawy geografii turystyki*. PWN, Warszawa 1978, s. 27–28.

⁴ J. Kaczmarek, A. Stasiak, B. Włodarczyk, *Produkt turystyczny*. PWE, Warszawa 1995, s. 52.

⁵ W. Kurek, *Turystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 91.

Często do wymienionych powyżej podstawowych czynników atrakcyjności turystycznej dodaje się jeszcze jeden, dotyczący poziomu zanieczyszczenia środowiska naturalnego⁶.

Ponieważ zakres pojęcia atrakcyjności turystycznej jest bardzo szeroki, stąd też możemy również zaliczyć do niej oprócz elementów przyrody i kultury inne czynniki wpływające na jej poziom, tj. obowiązujący poziom cen, postawę miejscowej ludności wobec turystów, czy też bazę i infrastrukturę obsługującą turystykę. Atrakcyjność turystyczna jest więc kryterium skłaniającym turystów do zainteresowania, wyboru i w efekcie do odwiedzenia danego miejsca⁷.

Według Page, atrakcyjność turystyczna może być także ujmowana w trzech znaczeniach:

- a) jako atrakcyjność ideograficzna – tj. wynik różnych klasyfikacji, kategoryzacji (np. zabytek klasy „0”);
- b) może wynikać z przyjęcia określonej techniki badawczej (np. atrakcyjność obszaru określona metodą bonitacji punktowej) – ocena atrakcyjności w tym wypadku nazywana jest waloryzacją lub oceną zasobów;
- c) może być wynikiem subiektywnego spostrzegania, w którym obiekt jest oceniany przez pryzmat własnych doświadczeń, przekonań i wartości⁸.

Rozwój określonego obszaru uzależniony jest przede wszystkim od stopnia jego atrakcyjności. Wynika to z analizy determinant kształtowania się współczesnej turystyki⁹.

Uważa się, iż atrakcyjność turystyczna przejawia się przez istnienie konkretnej cechy charakterystycznej, przyciągającej turystów na pewne obszary¹⁰. Wpływają na nią m.in. dostępność komunikacyjna, ranga walorów turystycznych oraz zagospodarowanie odwiedzanych obszarów¹¹. Według Kurka, przez „[...] atrakcyjność turystyczną można rozumieć właściwość obszaru lub miejscowości wynikającą z zespołu cech przyrodniczych i pozaprzyrodniczych, które wzbudzają zainteresowanie i przyciągają turystów”¹². Natężenie atrakcyjności turystycznej obszarów jest uzależnione od warunków przyrodniczych i społeczno-kulturowych oraz odbioru i oceny odwiedzanych terenów poprzez udział w ruchu turystycznym potencjal-

⁶ I. Bąk, B. Szczecińska, *Ocena atrakcyjności turystycznej województw w Polsce*. Folia Pomeranae Universitas Technologiae Stetinsensis, Oeconomica 2015, 317(78)1, s. 5-16.

⁷ Z. Kruczek, *Współczesne tendencje w kreowaniu atrakcji turystycznych*. [w:] J. Warzykowski, K. Klementowski (red.), *Współczesne tendencje w turystyce i rekreacji*. AWF, Wrocław 2004, s. 90.

⁸ Cyt. za: A. Kowalczyk, *Geografia turystyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 36.

⁹ R. Seweryn, *Determinanty rozwoju turystyki międzynarodowej*. Folia Turistica, 2000, 9, s. 32.

¹⁰ R. Seweryn, *Atrakcyjność turystyczna obszaru jako kategoria ekonomiczna. Istota, struktura i metody pomiaru*. Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie, 2002, 612, s. 98.

¹¹ J. Warszńska, A. Jackowski, *Podstawy...*, op.cit., s. 67.

¹² W. Kurek, *Turystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 24.

nych odwiedzających. Atrakcyjność turystyczna może mieć charakter uniwersalny lub względny. W przypadku uniwersalności dotyczy to terenu, który podoba się wszystkim turystom. Z uniwersalnym znaczeniem atrakcyjności turystycznej mamy do czynienia wówczas, gdy cechy przyrodnicze, kulturowe, a także poziom rozwinięcia infrastruktury turystycznej są atrakcyjne dla ogółu turystów, co dodatkowo może być stymulantem do odwiedzania wybranych przestrzeni. Z kolei charakter względny atrakcyjności obszaru rozpatruje się z punktu widzenia określonych form turystyki, np. atrakcyjność dla turystyki: rowerowej, narciarskiej, żeglarskiej, kulturowej itp. W tym przypadku miejsce jest atrakcyjne tylko dla wybranej grupy odwiedzających¹³.

Atrakcyjność turystyczna jest więc pojęciem wieloznacznym i złożonym. O tym, czy dany obszar, region, miejscowość lub obiekt są atrakcyjne turystycznie, decydują z jednej strony czynniki obiektywne, takie jak występowanie walorów przyrodniczych, antropogenicznych czy odpowiednich elementów infrastruktury turystycznej i paraturystycznej, a z drugiej – subiektywne postrzeganie wszystkich tych czynników przez turystów, inwestorów i mieszkańców. Atrakcyjność turystyczna pełni znaczną rolę w kształtowaniu ruchu turystycznego, umożliwia rozróżnienie regionów, a także pozwala stworzyć ich unikalny wizerunek¹⁴.

Atrakcyjność turystyczna może być zdefiniowana zatem jako siła, z jaką dane miejsce, obiekt lub zjawisko przyciąga odwiedzających. Obejmuje ona elementy stanowiące podstawę do wzrostu aktywności turystycznej i zaspokajania potrzeb turystów¹⁵. Może być też definiowana jako stopień nasycenia wydzielonych układów przestrzennych czynnikami, które zgrupowano w cztery układy zmiennych charakteryzujących. Są to:

- wielość i jakość walorów przyrodniczych, będących pierwotną siłą warunkującą powstanie i rozwój turystyki na danym obszarze;
- stopień zagospodarowania turystycznego;
- dostępność komunikacyjna regionu oraz zapewnienie turyście odpowiedniej mobilności w regionie;
- poziom zanieczyszczenia środowiska przyrodniczego¹⁶.

Niektórzy autorzy jako jeden z czynników wpływających na atrakcyjność turystyczną wymieniają również społeczność lokalną i jej stosunek do turystów, np. poziom gościnności mieszkańców¹⁷.

¹³ A. Kowalczyk, *Geografia turystyki*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.

¹⁴ A. Gardzińska, T. Mańkowski, D. Milewski, A. Tokarz, *Region jako obszar badań systemu informacji turystycznej*. [w:] A. Panasiuk (red.), *Informacja turystyczna*. C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 83.

¹⁵ Ibidem, s. 83.

¹⁶ M. Jedlińska, U. Szubert-Zarzeczny, *Gospodarka turystyczna*, Wydawnictwo AE, Wrocław 1994, s. 79.

¹⁷ M. Zdon-Korzeniowska, *Jak kształtować regionalne produkty turystyczne? Teoria i praktyka*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009, s. 43.

Rozpoznanie zróżnicowania poziomu atrakcyjności turystycznej obszaru „może odgrywać istotną rolę w:

- planowaniu prawidłowego wykorzystania jego zasobów przyrodniczych i społecznych zgodnie ze zrównoważonym rozwojem,
- wskazaniu stopnia konkurencyjności względem innych obszarów uznanych za turystyczne,
- stwarzaniu podstaw do określenia działań podnoszących konkurencyjność regionów i podmiotów gospodarki turystycznej, zlokalizowanych na jego obszarze,
- kreowaniu przyszłego popytu turystycznego,
- tworzeniu podstaw informacyjnych, ułatwiających precyzyjne podejmowanie decyzji inwestycyjnych w turystyce, i minimalizacji ryzyka,
- wyodrębnieniu nowych, dotąd niewykorzystywanych turystycznie regionów,
- identyfikacji i rozwoju określonych form turystyki na danym terenie,
- aktywizacji rozwoju turystyki obszaru turystycznego, m.in. przez wzrost zainteresowania kapitału inwestycjami w turystyce”¹⁸.

Definiując atrakcyjność turystyczną, należy odróżnić ten termin od pojęcia atrakcyjności inwestycyjnej. Do elementów atrakcyjności inwestycyjnej zaliczane są dodatkowo infrastruktura usługowa i techniczna, stosunki ludnościowe i finanse gmin¹⁹.

Na atrakcyjność turystyczną mają wpływ różnego rodzaju uwarunkowania²⁰:

- ekonomiczne – korzystne udogodnienia, zarówno z punktu widzenia przedsiębiorców (np. możliwości kredytowania lub pozyskiwania funduszy na inwestycje turystyczne), jak i turystów (np. optymalne ceny przy zachowaniu odpowiedniej jakości);
- polityczne – działania władz państwowych oraz samorządowych wspierające i stymulujące rozwój turystyki;
- społeczno-demograficzne – struktura demograficzna oraz charakter społeczności;
- kulturowe – tradycje wypoczynkowe na danym obszarze oraz działania lokalnych społeczności w sferze turystyki;
- psychologiczne – postrzeganie obszaru przez turystów, także potencjalnych, oraz przez ludność miejscową (np. stereotypy, nieświadomość mieszkańców odnośnie do postrzegania walorów turystycznych);

¹⁸ W. Kurek, *Turystyka*, op.cit., s. 24.

¹⁹ I. Potocka, *Atrakcyjność turystyczna i metody jej identyfikacji*. [w:] Z. Młynarczyk, A. Zajadacz (red.), *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki. Tom III. Walory i atrakcje turystyczne. Potencjał turystyczny. Plany rozwoju turystyki*. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Seria Turystyka i Rekreacja – Studia i Prace nr 3, Poznań 2009, s. 20.

²⁰ J. Kaczmarek, A. Stasiak, B. Włodarczyk, *Produkt turystyczny pomysł organizacja zarządzanie*. PWE, Warszawa 2005, s. 55-57.

- technologiczne – warunkują pełniejsze i sprawniejsze funkcjonowanie walorów oraz całego systemu turystycznego (np. komputerowy system rezerwacji, dostosowanie obiektów dla osób niepełnosprawnych);
- ekologiczne – zachowania turystów, a także świadomość ekologiczna przedsiębiorców oraz władz samorządowych (np. sposoby utylizacji śmieci, wykorzystanie alternatywnych źródeł energii, system ochrony przyrody).

Wizerunek danej miejscowości czy regionu to również składnik atrakcyjności turystycznej wpływający na ruch turystyczny – jego wielkość, strukturę i dynamikę²¹.

O atrakcyjności turystycznej obszarów decyduje krajobraz, który im bardziej jest zróżnicowany w stosunku do miejsca stałego zamieszkania, tym większe wzbudza zainteresowanie wśród turystów. W Europejskiej Konwencji Krajobrazowej, sporządzonej we Florencji dnia 20 października 2000 r., zdefiniowano „krajobraz” jako obszar, postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich²².

Podstawą podziału krajobrazu na kategorie jest stopień ingerencji człowieka w środowisko. Najprostszy podział wyróżnia: krajobraz pierwotny, naturalny i kulturowy²³. Jak podkreśla Janeczko²⁴, krajobraz „jest podstawowym komponentem dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego społeczeństwa, wpływa na jakość życia ludzi i pełni ważną rolę w różnych dziedzinach życia publicznego, od kultury, po ekologię i sprawy społeczne. Troska o wysoką jakość krajobrazów wymaga współpracy na rzecz ich ochrony, gospodarki i planowania”.

W celu odpowiedniego określenia atrakcyjności turystycznej badanego obszaru należy zdefiniować także pojęcie „region”. W dużej mierze obszar regionu zależy od przyjętych kryteriów delimitacji i jest zróżnicowany w zależności od potrzeb, dla których została przeprowadzona regionalizacja²⁵. Region turystyczny to obszar pełniący funkcję turystyczną dzięki jednorodności walorów środowiska naturalnego, ale także działalności społeczno-ekonomicznej²⁶. Obszar ten charakteryzuje się walorami, głównie naturalnymi, oraz odpowiednim zagospodarowaniem, umożliwia-

²¹ J.P. Piotrowski, *Atrakcyjność turystyczna powiatu węgrowskiego w dokumentach strategicznych i literaturze turystyczno-krajoznawczej*. [w:] W. Kaprowski, F. Midura, J.W. Sienkiewicz (red.), *Węgrów i Ziemia Liwska – perły kultury i atrakcyjność turystyczna*. Wydawnictwo ALMAMER Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2009, s. 61.

²² DzU z 2000 r. Nr 14, poz. 98.

²³ K. Naumowicz, *Turystyka*. Wyższa Szkoła Biznesu w Pile, Piła 1998, s. 15-17.

²⁴ E. Janeczko, *Krajobraz w edukacji ekologicznej*. [w:] E. Janeczko, M. Woźnicka (red.): *Edukacja ekologiczna w kształtowaniu świadomości społeczeństwa*. Katedra Użytkowania Lasu, Wydział Leśny SGGW, Warszawa 2019, s. 80.

²⁵ Z. Kruczek, P. Zmyślony, *Regiony turystyczne. Podstawy teoretyczne. Studium przypadków*. Proksenia, Kraków 2014, s. 7.

²⁶ M. Zdon-Korzeniowska, *Jak...*, op.cit., s. 40-42.

jącym ruch turystyczny. Tworzenie takich jednostek przestrzennych pełni ważną rolę, ponieważ umożliwia dokonanie analizy i porównania potencjału turystycznego wydzielonych jednostek, czyli zasobów przyrodniczych, kulturowych i społecznych, oraz wskazuje wykorzystanie turystyki jako czynnika rozwoju lokalnego i regionalnego. W ocenie atrakcyjności turystycznej poza warunkami środowiskowymi dużą rolę odgrywa czynnik psychologiczny, ponieważ turysta dokonuje wyboru miejsca podróży zgodnie z indywidualnymi wymaganiami. Region kulturowy natomiast to obszar, który charakteryzuje się podobnymi cechami fizycznymi i kulturowymi odmiennymi od obszarów sąsiednich. W szerszym znaczeniu jest to również ruch społeczny, który służy odkrywaniu i rozwijaniu wartości danej miejscowości.

W opinii Kozaka²⁷, pojęcie „region turystyczny” nie zostało zdefiniowane jednoznacznie w literaturze polskiej, należy ono do bardziej wieloznacznych, ale być może właśnie dzięki temu jest chętnie stosowane przez przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych do opisu różnych wymiarów terytorium. Tradycyjnie, zgodnie z dorobkiem geografii, w definicjach tego pojęcia nacisk kładziony jest na cechy fizjograficzne. W związku ze zmianami zachodzącymi w turystyce krytycy tego podejścia zaproponowali podejście funkcjonalne, zbliżone do przeważającego w literaturze światowej. Wzrost znaczenia interwencji publicznej przemawia jednak za tym, by pierwszeństwo dać definicji regionu jako jednostki administracyjnej będącej uprawnionym podmiotem polityki rozwoju turystyki. Jak podkreśla Kozak, również za podejściem funkcjonalnym opowiada się Zmyślony²⁸, według którego dla problemów partnerstwa i przywództwa w regionie podejście polegające na identyfikacji funkcji przestrzeni jest bardziej użyteczne od fizycznogeograficznego. Zwraca on też uwagę na sensowność traktowania regionu turystycznego jako narzędzia działania w sferze społeczno-ekonomicznej. Stąd też, jego zdaniem, za wyborem jednostek administracyjnych przemawia aktywna rola władz terytorialnych w stymulowaniu rozwoju turystyki.

Warto również zwrócić uwagę na obowiązującą klasyfikację Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS – z francuskiego: *Nomenclature des Unités territoriales statistiques*). Jest to standard geograficzny służący do statystycznego podziału państw członkowskich Unii Europejskiej (ich terytoriów gospodarczych) na trzy poziomy regionalne o określonych klasach liczby ludności. Została ona ustanowiona w celu zbierania, opracowania i rozpowszechniania na obszarze Unii Europejskiej porównywalnych danych dla określonych statystyk regionalnych (np. z zakresu rachunków regionalnych, demografii, rynku pracy i społeczeństwa informacyjnego). Klasyfikacja NUTS służy również kształtowaniu regionalnych po-

²⁷ M.W. Kozak, *Regiony turystyczne: aspekty użyteczności pojęcia*. Folia Turistica, 2009, 21, s. 185-202.

²⁸ P. Zmyślony, *Partnerstwo i przywództwo w regionie turystycznym*, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań 2008 – cyt. za: M.W. Kozak, *Regiony...*, op.cit., s. 194.

lityk krajów Unii Europejskiej i jest niezbędna do przeprowadzania analiz stopnia rozwoju społeczno-gospodarczego regionów²⁹. Została ona formalnie wprowadzona w Polsce 26 listopada 2005 roku, w momencie wejścia w życie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniającego rozporządzenie w sprawie ustalenia wspólnej klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS) z powodu przystąpienia Czech, Estonii, Cypru, Łotwy, Litwy, Węgier, Malty, Polski, Słowenii i Słowacji do Unii Europejskiej³⁰. Wprowadzona klasyfikacja odpowiadała trzem regionalnym poziomom obowiązującej wówczas w kraju Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NTS). Wprowadzono wówczas: 6 jednostek nieadministracyjnego poziomu NUTS 1 (regiony); 16 jednostek administracyjnego poziomu NUTS 2 (województwa); 45 jednostek nieadministracyjnego poziomu NUTS 3 (podregiony)³¹.

W wyniku kolejnej, czwartej już rewizji, NUTS 2016³², zmianie uległ podział Polski na wszystkich poziomach NUTS – po jednej nowej jednostce wprowadzono na każdym z poziomów. Od 1 stycznia 2018 roku w Polsce funkcjonuje 97 jednostek NUTS:

- NUTS 1 – makroregiony (grupujące województwa) – 7 jednostek;
- NUTS 2 – regiony (województwa lub ich części) – 17 jednostek;
- NUTS 3 – podregiony (grupujące powiaty) – 73 jednostki³³.

Kozak podkreśla, że warto w odniesieniu do regionu turystycznego byłoby uwzględniać poziom NUTS 2 (województwo) ze względu na istotne kompetencje i środki. Podkreśla również, że „niespójność fizyczno-geograficzna nie ma tu większego znaczenia, bowiem polityka turystyczna regionu nie polega na „rozsmarowywaniu” środków równomiernie w terenie, ale na wspieraniu strategicznie ważnych

²⁹ Por. szerzej: <https://stat.gov.pl/statystyka-regionalna/jednostki-terytorialne/klasyfikacja-nuts/> [dostęp: 12.11.2019 r.].

³⁰ Rozporządzenie (WE) nr 1888/2005 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 października 2005 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1059/2003 w sprawie ustalenia wspólnej klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS) z powodu przystąpienia Czech, Estonii, Cypru, Łotwy, Litwy, Węgier, Malty, Polski, Słowenii i Słowacji do Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE L 309 z 25.11.2005).

³¹ Zgodnie z przyjętymi wcześniej porozumieniami pomiędzy Eurostatem a Głównym Urzędem Statystycznym, klasyfikacja ta była stosowana od chwili przystąpienia Polski do Unii Europejskiej 1 maja 2004 r.

³² Rozporządzenie Komisji (UE) 2016/2066 z dnia 21 listopada 2016 r. zmieniające załączniki do rozporządzenia (WE) nr 1059/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie ustalenia wspólnej klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS) (Dz. Urz. UE L 322 z 29.11.2016).

³³ <https://stat.gov.pl/statystyka-regionalna/jednostki-terytorialne/klasyfikacja-nuts/klasyfikacja-nuts-w-polsce/> [dostęp: 15.11.2019 r.].

przedsięwzięć. W świecie, w którym turystyka kulturowa staje się dominującą formą turystyki, fizjografia niekoniecznie może być pierwszorzędym kryterium wyboru miejsc osiągania celów polityki turystycznej”³⁴.

1.2. WALORY TURYSTYCZNE

Atrakcyjność turystyczna regionu może być oceniana przez pryzmat wielu czynników odgrywających kluczową rolę w rozwoju turystyki. Do najważniejszych jednak należą walory turystyczne, które tworzą potencjał przyrodniczo-kulturowy, stanowiący kanwę rozwoju turystyki i podstawę kreacji produktów turystycznych³⁵.

Według Kruczka, walory turystyczne to bardzo ogólne określenie możliwości rozwoju turystyki na danym terenie³⁶. Walory turystyczne stanowią specyficzne cechy i elementy środowiska naturalnego oraz przejawy działalności człowieka, które są przedmiotem zainteresowania turystów³⁷. Dlatego też pełnią one nadrzędną rolę w strukturze podaży turystycznej³⁸.

Walory można traktować również szerzej jako zasoby turystyczne, czyli występujące obiektywne atrybuty środowiska przyrodniczego i społecznego (walory potencjalne), które dopiero po dokonaniu przez turystę odpowiedniej oceny (w wyniku zachodzenia procesu percepcji) mogą stać się faktycznymi walorami. Oznacza to, że niektóre zasoby nie muszą być dla wszystkich turystów walorami. Tym samym pojęcie „zasoby turystyczne” należy traktować jako dotyczące zjawisk obiektywnie istniejących, podczas gdy „walory turystyczne” są kategorią subiektywną³⁹. Występowanie na danym obszarze walorów turystycznych warunkuje rozwój ruchu turystycznego. Walory stanowią podstawową siłę przyciągającą turystów i podstawowy element struktury podaży turystycznej⁴⁰.

Pojęcie „walorów turystycznych” jest pojęciem bardziej obiektywnym od pojęcia „atrakcji turystycznych”. Walory turystyczne to specyficzne, szczególne cechy i elementy środowiska naturalnego, a także różnego rodzaju przejawy ludzkiej działalności. Walory turystyczne można podzielić ze względu na:

³⁴ M.W. Kozak, *Regiony...*, op.cit., s. 194.

³⁵ *Strategia rozwoju turystyki dla województwa podkarpackiego na lata 2007-2013*.

³⁶ Z. Kruczek, *Polska Geografia atrakcji turystycznych*. Proksenia, Kraków 2002, s. 10.

³⁷ T. Lijewski, B. Mikułowski, J. Wyrzykowski, *Geografia turystyki Polski*. PWE, Warszawa 2008, s. 13.

³⁸ A. Niemczyk, *Zróżnicowanie zachowań konsumentów na rynku turystyki kulturowej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2012, s. 18.

³⁹ A. Kowalczyk, *Geografia...*, op.cit., s. 34

⁴⁰ G. Gołębski (red.), *Kompendium wiedzy o turystyce*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014, s. 22.

- 1) motywy podejmowania podróży:
  - walory wypoczynkowe;
  - walory krajoznawcze;
  - walory specjalistyczne;
- 2) pochodzenie (genezę) danego waloru:
  - walory naturalne (przyrodnicze);
  - walory antropogeniczne;
- 3) charakter (wymiar) waloru:
  - walory miejsca (site);
  - walory wydarzeń (event)⁴¹.

Wśród walorów turystycznych, uwzględniając ich podział ze względu na motywy podejmowania podróży, należy wyróżnić walory wypoczynkowe, pomagające zregenerować siły fizyczne i psychofizyczne. Walory te zmniejszają wpływ stresu oraz niewłaściwego stylu życia na nasze zdrowie. Należy do nich zaliczyć obszary o korzystnym klimacie, ciekawym krajobrazie, dostępie do wody i lasu⁴². Można generalnie w tej grupie wyróżnić zespół tzw. cech niezbędnych oraz cech korzystnych. I tak, do cech niezbędnych należy zaliczyć m.in.: czyste powietrze, brak przeciwwskazań klimatycznych, ciszę. Cechy niezbędne stanowią minimalne czynniki potrzebne do wypoczynku. Z kolei wśród zespołu cech korzystnych wyróżnić należy np.: warunki do uprawiania różnego rodzaju turystyki, walory lecznicze, wyjątkowe walory krajobrazowe. Cechy korzystne zwiększają znaczenie wypoczynkowe obszaru.

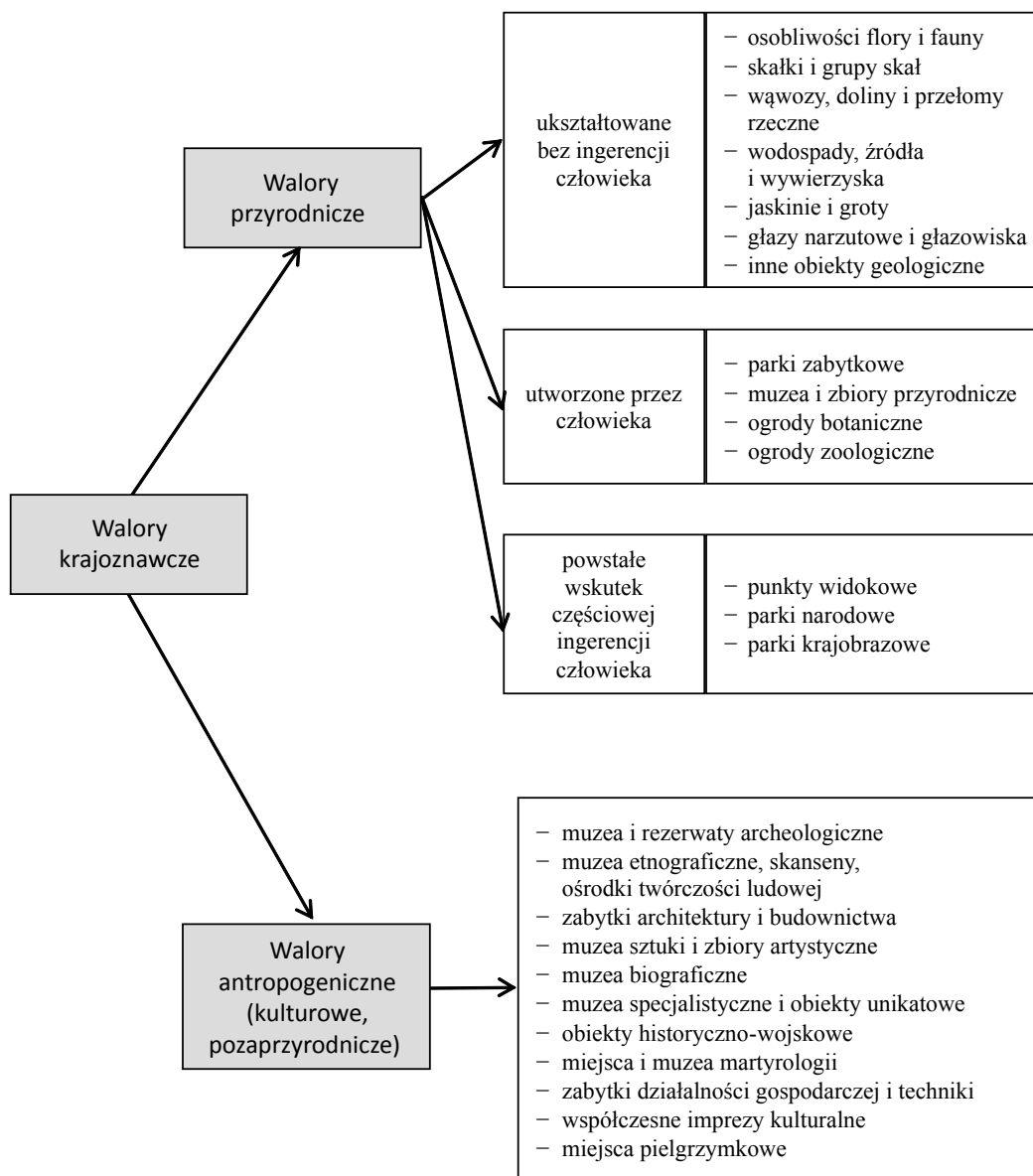
Kolejny rodzaj walorów wyróżniony ze względu na motywy podróżowania stanowią walory krajoznawcze, zaspokajające zainteresowania poznawcze turysty, obejmujące takie elementy, jak: osobliwości przyrody, dobra kultury (także ludowej), współczesne osiągnięcia cywilizacyjne (kultura materialna i duchowa).

Według Lijewskiego i wsp.⁴³, walory krajoznawcze stanowią obiekty materialne lub niematerialne, naturalne lub antropogeniczne będące przedmiotem zainteresowania turystów. Dzieli się je na dwie grupy – walory przyrodnicze i pozaprzyrodnicze, zwane inaczej antropogenicznymi lub kulturowymi (rys. 1). Przyrodnicze walory krajoznawcze (genetycznie związane ze środowiskiem przyrodniczym) dzieli się ze względu na stopień ingerencji człowieka w ich powstanie.

⁴¹ Por. szerzej: T. Lijewski, B. Mikułowski, J. Wyrzykowski, *Geografia...*, op.cit., s. 16; W.W. Gaworecki, *Turystyka*. PWE, Warszawa 2007, s. 102; J. Kaczmarek, A. Stasiak, B. Włodarczyk, *Produkt turystyczny pomysł organizacja zarządzanie*. PWE, Warszawa 2005, s. 53.

⁴² J. Björk i wsp., *Recreational values of the natural environment in relation to neighbourhood satisfaction, physical activity, obesity and wellbeing*. Journal of Epidemiology and Community Health, 2008, 62/4, s. 10-14.

⁴³ T. Lijewski, B. Mikułowski, J. Wyrzykowski, *Geografia...*, op.cit., s. 16.

RYSUNEK 1. Podział walorów krajoznawczych

Źródło: I. Potocka, *Walory turystyczne*. [w:] Z. Młynarczyk, A. Zajadacz (red.), *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki. Tom III. Walory i atrakcje turystyczne. Potencjał turystyczny. Plany rozwoju turystyki*. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Seria Turystyka i Rekreacja – Studia i Prace nr 3, Poznań 2009, s. 12 (opracowane na podstawie: Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J., *Geografia turystyki Polski*. PWE, Warszawa 1998).

Wśród walorów krajoznawczych wyróżnia się:

- walory środowiska przyrodniczego (unikatowe zespoły krajobrazowe, ewenementy przyrody);
- walory tradycyjnej kultury ludowej (obrzędy, folklor, sztuka ludowa);
- walory dóbr kultury (zabytki architektury, pamiątki historyczne);
- współczesne osiągnięcia człowieka (reprezentatywne obiekty i przejawy współczesnej nauki, techniki i kultury)⁴⁴.

Warto podkreślić, że w przestrzeni turystycznej walory krajoznawcze występują w trzech podstawowych formach: punktowej (np. źródło, obiekt zabytkowy), liniowej (np. rzeka, kolej wąskotorowa) oraz obszarowej (np. zabytkowy park). W literaturze spotkać można pojęcie wielkoprzestrzennych walorów przyrodniczych, którymi są obszary o niewielkim stopniu przekształcenia, objęte ochroną prawną ze względu na wartości przyrodnicze, naukowe i dydaktyczne. Należą do nich parki narodowe, krajobrazowe oraz obszary chronionego krajobrazu⁴⁵.

Klasyfikując walory przyrodnicze w turystyce, stosuje się również przyjęty w geografii podział środowiska przyrodniczego. „Wyróżnia się wówczas walory przyrody nieożywionej (takie jak: rzeźba powierzchni ziemi, budowa geologiczna, wody powierzchniowe i klimat) oraz walory przyrody ożywionej (tj. szatę roślinną i świat zwierzęcy). Cechą podstawową, decydującą o uznaniu danego obiektu za walor krajoznawczy, jest jego czytelność w krajobrazie, umożliwiająca jego percepcję zmysłową. Obok funkcji dokumentacyjno-ochronnych oraz naukowych, walory krajoznawcze pełnią w turystyce funkcje poznawcze (dydaktyczno-wychowawcze) oraz estetyczne i rekreacyjne. Poza wrażeniami estetycznymi, walory – szczególnie te o charakterze unikatowym – umożliwiają również przeżycia duchowe, psychiczne, a także kształtują świadomość odbiorcy – turysty”⁴⁶.

Trzecia grupa walorów to walory specjalistyczne, dające możliwość uprawiania turystyki kwalifikowanej. Do walorów specjalistycznych zalicza się cechy środowiska naturalnego, dzięki którym możliwe jest uprawianie specjalistycznych form turystyki, np.: narciarstwa, jeździectwa, żeglarstwa czy wędkarstwa⁴⁷. W zależności

⁴⁴ J. Wyrzykowski, *Potencjał turystyczny w ujęciu geograficznym*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Ekonomiczne Problemy Usług, 2010, 52 (590), s. 33-34.

⁴⁵ I. Potocka, Walory turystyczne. [w:] Z. Młynarczyk, A. Zajadacz (red.), *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki. Tom III. Walory i atrakcje turystyczne. Potencjał turystyczny. Plany rozwoju turystyki*. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Seria Turystyka i Rekreacja – Studia i Prace nr 3, Poznań 2009, s. 11-12.

⁴⁶ Ibidem, s. 11.

⁴⁷ J. Wyrzykowski, *Potencjał turystyczny w ujęciu geograficznym*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Ekonomiczne Problemy Usług, 2010, 52 (590), s. 33-34.

od formy turystyki różne cechy warunkują ich rozwój, np. w przypadku turystyki narciarskiej istotne są: wysokość terenu n.p.m., różnica wzniesień, nachylenie stoku oraz czas zalegania pokrywy śnieżnej. Z kolei dla turystyki wodnej ważną jest dobrze rozwinięta sieć wód powierzchniowych. Niemniej jednak najbardziej oczekiwane przez turystów są czystość wód i powietrza, wysoki stopień lesistości, a także pozostałe wartości estetyczne⁴⁸.

Kolejnym podziałem walorów turystycznych jest podział ze względu na genezę walorów turystycznych i analizę ich pochodzenia. Według tego kryterium wyróżnia się walory przyrodnicze i antropogeniczne. Wśród walorów środowiska naturalnego możemy wskazać takie elementy, jak⁴⁹: atmosfera, hydrosfera, krajobraz naturalny, powierzchnia ziemi, szata roślinna, świat zwierzęcy. W ich skład wchodzi m.in. rzeźba terenu, osobliwości geologiczne, jakość i temperatura powietrza, sieć wodna, osobliwości fauny i flory, a także ich konglomeracja mająca duże wartości estetyczne.

Zgodnie z Konwencją w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjętą w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych, „dziedzictwo naturalne” obejmuje:

- pomniki przyrody utworzone przez formacje fizyczne i biologiczne albo zgrupowania takich formacji, przedstawiające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia estetycznego lub naukowego,
- formacje geologiczne i fizjograficzne oraz strefy o ściśle oznaczonych granicach, stanowiące siedliska zagrożonych zagładą gatunków zwierząt i roślin, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki lub ich zachowania,
- miejsca lub strefy naturalne o ściśle oznaczonych granicach, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki, zachowania lub naturalnego piękna⁵⁰.

Walory antropogeniczne obejmują obiekty materialne oraz elementy powiązane silnie z życiem, pracą i działalnością człowieka. Sprawiają one, że podróż staje się bogata w doświadczenia intelektualne i duchowe⁵¹. Są determinantem atrakcyjności turystycznej regionów oraz podstawą produktu turystycznego.

Podział walorów turystycznych ze względu na wymiar waloru obejmuje walory miejsca oraz wydarzeń. Wśród walorów miejsca można wyróżnić przede wszystkim uwarunkowania klimatyczne, krajobrazowe, historyczne itd., które sprawiają,

⁴⁸ T. Lijewski, B. Mikułowski, J. Wyrzykowski, *Geografia...*, op.cit., s. 16.

⁴⁹ W.W. Gaworecki, *Turystyka*, op.cit., s. 102.

⁵⁰ DzU z 1976 r. Nr 32, poz. 190.

⁵¹ B. Pabian, *Atrakcje turystyczne Polski. Walory kulturowe*. Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Turystyki, Częstochowa 2006, s. 7.

że obszar jest celem przyjazdu. Z kolei do walorów wydarzeń zaliczyć można m.in. imprezy kulturowe, sportowe, festiwale i targi, stanowiące główne bodźce przyjazdu. Zazwyczaj występują one razem i są podstawowymi elementami branymi pod uwagę podczas tworzenia produktu turystycznego⁵².

1.3. WALORY KULTUROWE

Kultura jest jednym z najczęstszych motywów podejmowanych podróży turystycznych. Ślipko definiuje kulturę jako „[...] całość wytworów twórczej działalności człowieka na wszystkich polach jego zbiorowego życia, która jako wspólne dziedzictwo bywa przekazywana następnym pokoleniom w procesie wychowywania i socjalizacji. Składają się na nią zarówno wytwory przynależne do zewnętrznej sfery człowieka (np. kultura materialna), jak i wytwory o charakterze duchowym (np. religia czy literatura)”⁵³. Kozielecki twierdzi, że kultura to „[...] system osiągnięć materialnych, technicznych, organizacyjnych, naukowych, artystycznych i moralnych, które zyskały uznanie społeczności i które kształtują osobowość człowieka oraz wpływają na jego losy”⁵⁴.

Walory kulturowe są ważnym elementem popytu produktu turystycznego oraz istotnym czynnikiem rozwoju turystyki⁵⁵. Walory kulturowe mają szczególne znaczenie w turystyce, gdyż są świadectwem dawnych pokoleń, a także obecnych. Stąd też obecnie ważnym i dynamicznie rozwijającym się w obecnych czasach segmentem rynku turystycznego jest turystyka kulturowa⁵⁶.

Warto podkreślić, że w prawie polskim, tj. w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami⁵⁷, został zdefiniowany krajobraz kulturowy – jako „postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka”. Również znajduje się tam m.in. definicja zabytku (nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem

---

⁵² J. Kaczmarek, A. Stasiak, B. Włodarczyk, *Produkt...*, op.cit., s. 53.

⁵³ T. Ślipko, *Zarys etyki ogólnej*. WAM, Kraków 1974, s. 191.

⁵⁴ J. Kozielecki, *O człowieku wielowymiarowym. Eseje psychologiczne*. PWN, Warszawa 1988, s. 42.

⁵⁵ A. Balińska, *Rodzaje turystyki*. [w:] A. Balińska, A. Sieczko, J. Zawadka, *Turystyka. Wybrane zagadnienia*. Difin, Warszawa 2014, s. 49.

⁵⁶ A. Niemczyk, *Dziedzictwo kulinarne jako element tworzący jakość produktu turystycznego*. Rocznik Naukowy Wyższej Szkoły Turystyki i Rekreacji im. M. Orłowicza w Warszawie, Warszawa 2008, 7, s. 198.

⁵⁷ Tekst jedn. DzU z 2018 r. poz. 2067 z późn. zm.

człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową).

Zgodnie ze wspomnianą ustawą, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania, tzw. zabytki nieruchome i ruchome oraz zabytki archeologiczne. Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Do zabytków nieruchomych ustawodawca zaliczył w szczególności zabytki będące:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Z kolei za zabytki ruchome uznawane są zabytki będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach⁵⁸,
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Trzecią grupę zabytków stanowią zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,

⁵⁸ DzU z 2018 r. poz. 574 z późn. zm.

- kurhanami,
- relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Warto podkreślić, że miejsca historyczne oraz zabytki architektury wciąż cieszą się popularnością turystów. Jednakże należy również zwrócić uwagę na fakt, że obecnie oferta turystyki kulturowej, oprócz elementów tradycyjnych, obejmuje także poznawanie atmosfery miejsc, „wtapianie się” w tłum ludności autochtonicznej.

Istotne są również walory mające na celu rozwój ruchu turystycznego, np. imprezy kulturalne, sportowe czy folklorystyczne⁵⁹. Wspólną cechą walorów kulturowych jest to, że są one elementami punktowymi na mapie, jednak odróżniają się:

- wiekiem – im starszy obiekt, tym większe zainteresowanie,
- liczbą – zabytki architektury i budownictwa to najliczniejsza grupa,
- rozmieszczeniem – występują w pojedynczych miejscach i skupiskach, w różnych odległościach od ośrodków i tras turystycznych, co wpływa na stopień zainteresowania nimi,
- gradacją zainteresowania turystów – ważność obiektów, intensywność zwiedzania⁶⁰.

Warto przywołać podział wartości kulturowych zaspokajających potrzeby duchowe turystów:

- przedmioty, miejsca i zjawiska związane z historią,
- zjawiska ukazujące typ i poziom współczesnej kultury,
- kultura ludowa,
- przyroda jako wartość kulturowa,
- zagospodarowanie turystyczne⁶¹.

Jak podkreśla Niemczyk, obecnie turystyka motywowana celami kulturowymi to zjawisko całkowicie inne, zarówno jakościowo, jak i ilościowo, niż wcześniejsze jej formy, w tym rozwinięte w XVII wieku *grand tour*. Współczesna turystyka kulturowa to nie tylko zwiedzanie interesujących miejsc i zabytków, ale także zapoznanie się ze sposobami życia ludności miejscowej, w tym w sferze kulinarnej, tj. ze sposobami wytwarzania i przyrządzania tradycyjnych przetworów bądź potraw⁶², przy czym obserwuje się znaczne zróżnicowanie poszczególnych regionów Polski⁶³.

Elementy składowe kultury materialnej i niematerialnej (tradycji, historii), współczesności i umiejscowienia, w tym dziedzictwa kulinarnego, prezentuje rysunek 2.

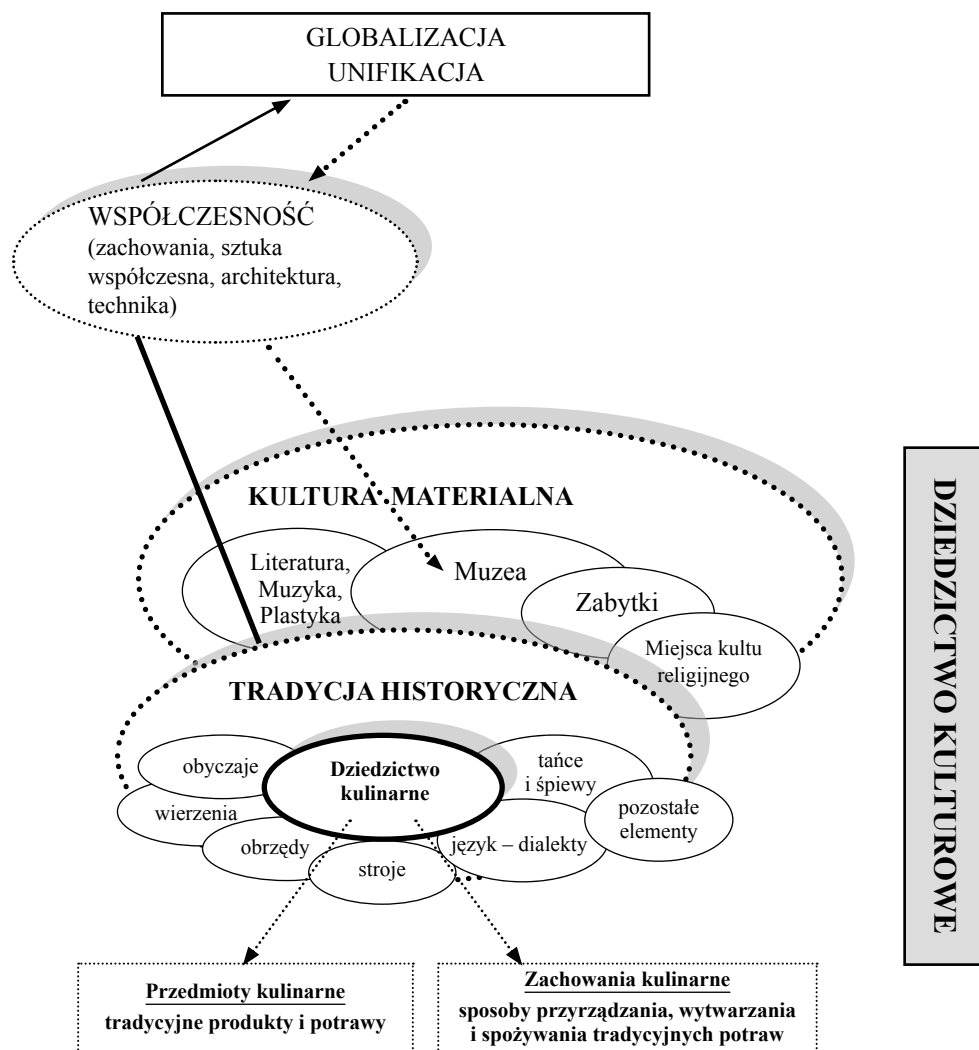
⁵⁹ T. Jędrzyśiak, *Turystyka kulturowa*. PWE, Warszawa 2008, s. 18.

⁶⁰ W. Kaprowski, *Elementy kultury w geografii turystycznej*. Zeszyty Naukowe, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Warszawie, 1999, 1(15), s. 85.

⁶¹ A. Kołodziejczyk, *Rola elementów kultury w turystyce*, Instytut Turystyki, Warszawa 1979, s. 9-10.

⁶² A. Niemczyk, *Dziedzictwo...*, op.cit., s. 198.

⁶³ Por. szerzej: M. Woźniczko, T. Jędrzyśiak, D. Orłowski, *Turystyka kulinarna*. PWE, Warszawa 2015, s. 88-151.

RYSUNEK 2. Dziedzictwo kulinarne i jego związki z elementami kultury

Źródło: A. Niemczyk, *Dziedzictwo...*, op.cit. – opracowane na podstawie G. Gołębki (red.), *Kompendium wiedzy o turystyce*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 341.

Dziedzictwo kulinarne w dużym stopniu wpływa na atrakcyjność turystyczną regionu. „To właśnie produkty i kuchnia, głęboko osadzone w historii, mające swoje korzenie w tradycji i obyczaju, stanowią o atrakcyjności turystycznej i są najważniejszymi elementami promocji”⁶⁴. Walory te, choć często niedoceniane przez

⁶⁴ K. Żelazna, M. Woźniczko, *Kuchnia regionalna jako atrakcja turystyki wiejskiej w województwie pomorskim*. [w:] D. Dudkiewicz, F. Midura, E. Wysocka (red.), *Turystyka i rekreacja jako czynnik podnoszenia atrakcyjności i konkurencyjności regionu*. Wydawnictwo ALMAMER Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2006, s. 324.

samych autochtonów, stanowią atrakcje dla niemal każdego turysty. Do tych walorów zalicza się także kuchnię regionalną – będącą elementem kultury ludowej.

1.4. ZAGOSPODAROWANIE TURYSTYCZNE

Zagospodarowanie turystyczne stanowią wszystkie zespoły urządzeń tworzące bazę materialną turystyki oraz te, które odpowiadają potrzebom turystycznym⁶⁵. W literaturze wymienia się następujące elementy bazy materialnej:

- baza komunikacyjna,
- baza żywieniowa,
- baza noclegowa,
- baza towarzysząca.

Niektórzy autorzy wśród podstawowych elementów zagospodarowania turystycznego wyróżniają: bazę noclegową, gastronomiczną, towarzyszącą i paraturystyczną. Wówczas pomijana jest baza komunikacyjna, która uwzględniana jest jako jedna ze składowych atrakcyjności turystycznej. Bazę paraturystyczną stanowią urządzenia, które służą nie tylko turystom, ale również lokalnym mieszkańcom, np. teatry, restauracje, parkingi⁶⁶.

Zagospodarowanie turystyczne to działania dążące do dostosowania środowiska geograficznego do potrzeb turystyki. Obejmują one zarówno zdolność obsługową urządzeń turystycznych, jak i stopień dostępności komunikacyjnej. W zagospodarowaniu turystycznym wyróżniono trzy podstawowe dziedziny działania⁶⁷:

- 1) przystosowanie walorów turystycznych do potrzeb ruchu turystycznego;
- 2) zagwarantowanie dojazdu do obiektów, miejscowości i obszarów;
- 3) zapewnienie niezbędnych urządzeń obsługowych w miejscu pobytu i na szlaku.

Dostosowanie walorów turystycznych daje turystom możliwość korzystania z walorów danego obszaru. Można tutaj wymienić takie urządzenia, jak: kąpieliska, ścieżki i szlaki turystyczne, nartostrady, wyciągi turystyczne, kolejki linowe, wieże widokowe, parki itp. Istotna jest również obecność małej architektury, tj.: ławki, kładki, znaki oraz tablice informacyjne czy kosze na śmieci. Z kształtowaniem zagospodarowania turystycznego terenu ma ścisły związek koncepcja turystyki zrównoważonej. Istnieje konieczność spójnego traktowania zagadnień związanych z zapewnieniem turystom odpowiednich warunków pobytu w danej miejscowości

⁶⁵ A. Hadzik, *Infrastruktura wielkich wydarzeń sportowych jako element turystycznego potencjału w Polsce*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Ekonomiczne Problemy Usług, 2010, 52 (590), s. 466-467.

⁶⁶ A. Kowalczyk, M. Derek, *Zagospodarowanie turystyczne*. PWN, Warszawa 2010, s. 13-21.

⁶⁷ O. Rogalewski, *Zagospodarowanie turystyczne*, WSiP, Warszawa 1974, s. 10.

i możliwościami dojazdu do obszaru recepcyjnego z ochroną walorów turystycznych (przyrodniczych, kulturowych)⁶⁸.

Infrastruktura turystyczna, czyli niezbędne do obsługi turystów obiekty i urządzenia, wpływają na rozwój turystyki. W skład infrastruktury wchodzi podstawowa baza turystyczna (gastronomiczna i noclegowa) oraz baza towarzysząca – infrastruktura transportowa, urządzenia turystyczne i paraturystyczne. Znaczące miejsce zajmują noclegi, wyżywienie oraz urządzenia zaspokajające potrzeby w ramach kultury, wypoczynku, rozrywki itd. Ważną rolę stanowią także placówki pomagające w różnych formach organizacji, m.in. punkty informacji turystycznej, wypożyczalnie sprzętu czy placówki zapewniające bezpieczeństwo⁶⁹.

Konsekwencją rozwoju turystyki i rekreacji jest niekiedy konieczność budowy bądź rozbudowy różnorodnej infrastruktury o funkcjach turystyczno-rekreacyjnych. Mogą to być budynki (np. hotele, obiekty gastronomiczne), budowle typu obiekty sportowe, obiekty liniowe, a także obiekty małej architektury, służące codziennej rekreacji oraz utrzymaniu porządku. Infrastruktura, a zwłaszcza architektura o funkcjach turystyczno-rekreacyjnych, powinna być spójna ze środowiskiem, w którym się znajduje, powinna eksponować wartości i walory krajobrazu. Obecnie coraz większy nacisk kładzie się na projektowanie przyjazne środowisku, w architekturze zauważalny jest zwrot w kierunku natury, a wyzwaniem dla architektów krajobrazu jest tworzenie miejsc, w których ludzie mogą przebywać, czerpiąc z tego przyjemność. Infrastruktura turystyczno-rekreacyjna pełni ponadto następujące role:

- umożliwia i ułatwia pobyt poza miejscem zamieszkania (np. hotele, ośrodki wypoczynkowe, obiekty agroturystyczne);
- umożliwia poznawanie i ochronę walorów przyrodniczych czy też kulturowych terenu (np. muzea, izby edukacyjne, ścieżki edukacyjne, wieże i czatownie do obserwacji ptaków, trasy zwiedzania, ścieżki rekreacyjne);
- umożliwia wypoczynek, decyduje o jego komforcie (np. wypożyczalnie sprzętu sportowego, urządzenia wyposażenia terenu itp.);
- służy zapewnieniu bezpieczeństwa turystów (barierki ochronne, balustrady, schody, ogrodzenia);
- pełni funkcje edukacyjne, informacyjne czy też dekoracyjno-estetyczne (np. tablice informacyjne, witacze, bramy wejściowe, pojemniki na rośliny)⁷⁰.

⁶⁸ A. Pawlikowska-Piechotka, *Zagospodarowanie turystyczne i rekreacyjne*. Wydawnictwo Novae Res, Gdynia 2009, s. 24-27.

⁶⁹ J. Płocka, *Turystyka. Wybrane zagadnienia*. Wydawnictwo Escape Magazine, Toruń 2009, s. 15-18.

⁷⁰ E. Janeczko, *Walory krajobrazowe w rozwoju turystyki i rekreacji na terenach niezurbanizowanych*. [w:] E. Janeczko, M. Woźnicka (red.), *Turystyka i rekreacja na terenach niezurbanizowanych w rozwoju zrównoważonym*. Katedra Użytkowania Lasu, Wydział Leśny SGGW, Warszawa 2017, s. 91-92, 101.

Infrastruktura może w sposób interesujący i niebanalny przekazywać informacje o walorach kulturowo-przyrodniczych, a tym samym uwrażliwiać na jego piękno⁷¹.

Planowanie i projektowanie infrastruktury na potrzeby turystyki i rekreacji wymaga m.in. wiedzy ergonomicznej. Istotne jest przy tym dążenie do tworzenia rozwiązań funkcjonalnych, użytecznych czy też ekonomicznych⁷².

Sala zwraca uwagę na to⁷³, że podróżujący opuszcza swoje gospodarstwo domowe. Wiąże się to z koniecznością korzystania z innych form zakwaterowania (np. hotele, zajazdy, ośrodki wczasowe, domy pracy twórczej, mieszkanie u krewnych, domy pielgrzymia itp.). Zakwaterowanie może mieć więc charakter komercyjny lub niekomercyjny, bądź też społeczny. W Polsce najbardziej kompleksową klasyfikację obiektów zakwaterowania opracował GUS na bazie Eurostatu. Turystyczne obiekty noclegowe to każde miejsce zakwaterowania, w którym regularnie lub sporadycznie nocują turyści. Dzieli się je na obiekty hotelowe i pozostałe obiekty noclegowe (rys. 3).

Warto podkreślić, że w ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych⁷⁴ zostały zdefiniowane obiekty hotelarskie. Zgodnie z tą regulacją prawną, usługi hotelarskie definiuje się jako „krótkotrwałe, ogólnie dostępne wynajmowanie domów, mieszkań, pokoi, miejsc noclegowych, a także miejsc na ustawienie namiotów lub przyczep samochodowych oraz świadczenie, w obrębie obiektu, usług z tym związanych”. Mogą być one świadczone w obiektach hotelarskich, które spełniają: wymagania co do wielkości obiektu, jego wyposażenia oraz zakresu świadczonych usług, ustalone dla rodzaju i kategorii, do których obiekt został zaszeregowany; a także wymagania sanitarne, przeciwpożarowe oraz inne określone odrębnymi przepisami. Usługi hotelarskie mogą być świadczone również w innych obiektach, jeżeli obiekty te spełniają minimalne wymagania co do wyposażenia, które zostały na podstawie delegacji zawartych w ustawie sprecyzowane w rozporządzeniu dotyczącym obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których świadczone są usługi hotelarskie⁷⁵.

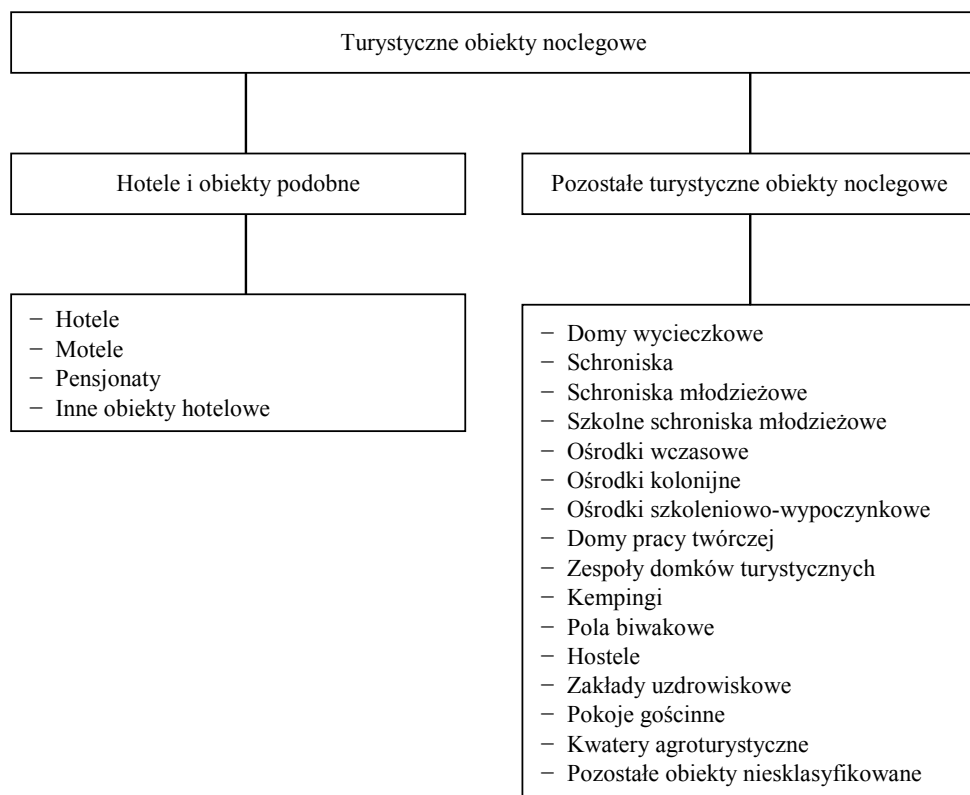
⁷¹ Por. szerzej: E. Janeczko, *Krajobraz w edukacji ekologicznej*. [w:] E. Janeczko, M. Woźnicka (red.): *Edukacja ekologiczna w kształtowaniu świadomości społeczeństwa*. Katedra Użytkowania Lasu, Wydział Leśny SGGW, Warszawa 2019, s. 75-87.

⁷² E. Janeczko, M. Woźnicka, *Wprowadzenie*. [w:] E. Janeczko, M. Woźnicka (red.): *Turystyka i rekreacja na terenach nieurbanizowanych w rozwoju zrównoważonym*. Katedra Użytkowania Lasu, Wydział Leśny SGGW, Warszawa 2017, s. 9.

⁷³ Por. szerzej: J. Sala, *Hotelarstwo. Usługi. Zarządzanie. Procesy koncentracji*. PWE, Warszawa 2019, s. 24-28.

⁷⁴ Tekst jedn.: DzU z 2019 r. poz. 238.

⁷⁵ Obwieszczenie Ministra Gospodarki z dnia 24 stycznia 2006 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Gospodarki i Pracy w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których świadczone są usługi hotelarskie. Tekst jedn.: DzU z 2006 r. Nr 22, poz. 169 z późn. zm.

RYSUNEK 3. Rodzaje obiektów zbiorowego lub indywidualnego zakwaterowania w Polsce według GUS

Źródło: J. Sala, *Hotelarstwo...*, op.cit., s. 26.

Muszą one również spełniać wymagania sanitarne, przeciwpożarowe oraz inne określone odrębnymi przepisami. Za inne obiekty, w których mogą być świadczone usługi hotelarskie, uważa się także wynajmowane przez rolników pokoje i miejsca na ustawianie namiotów w prowadzonych przez nich gospodarstwach rolnych, jeżeli obiekty te spełniają minimalne wymagania co do wyposażenia⁷⁶ oraz wymagania sanitarne, przeciwpożarowe oraz inne określone odrębnymi przepisami. Zgodnie ze wspomnianą ustawą, wyróżnia się następujące rodzaje obiektów hotelarskich:

- hotele – obiekty posiadające co najmniej 10 pokoi, w tym większość miejsc w pokojach jedno- i dwuosobowych, świadczące szeroki zakres usług związanych z pobytem klientów;

⁷⁶ Ibidem.

- motele – obiekty położone przy drogach, dysponujące parkingiem, posiadające co najmniej 10 pokoi, w tym większość miejsc w pokojach jedno- i dwuosobowych;
- pensjonaty – obiekty posiadające co najmniej 7 pokoi, świadczące dla swoich klientów całodzienne wyżywienie;
- kempingi (campingi) – obiekty strzeżone, umożliwiające nocleg w namiotach, samochodach mieszkalnych (campobusach) i przyczepach samochodowych, przyrządzanie posiłków, parkowanie samochodów, a także świadczące usługi związane z pobytem klientów; obiekty te mogą dodatkowo umożliwiać nocleg w domkach turystycznych lub innych obiektach stałych;
- domy wycieczkowe – obiekty posiadające co najmniej 30 miejsc noclegowych, dostosowane do samoobsługi klientów oraz świadczące minimalny zakres usług związanych z pobytem klientów;
- schroniska młodzieżowe – obiekty przeznaczone do indywidualnej i grupowej turystyki młodzieżowej, dostosowane do samoobsługi klientów;
- schroniska – obiekty zlokalizowane poza obszarami zabudowanymi, przy szlakach turystycznych, świadczące minimalny zakres usług związanych z pobytem klientów;
- pola biwakowe – obiekty niestrzeżone, umożliwiające nocleg w namiotach⁷⁷.

Jak podkreśla Sala⁷⁸: „W czasie nasilającej się konkurencji sukces firmy gastronomicznej i hotelarskiej na rynku zależy nie tylko od dobrej znajomości potrzeb klientów, wytwarzania i oferowania najwyższej jakości usług, ustalania cen i zapewniania nabywcom dogodnych miejsc i warunków dokonywania zakupów i konsumpcji. Niezbędne jest także stałe komunikowanie się firm gastronomicznych z finalnymi nabywcami poprzez strategicznie ukierunkowaną i realizowaną promocję dostarczającą informacji o walorach oferty oraz o korzyściach z nabywania i konsumpcji usług”. Bezustannie tworzące się nowe podmioty oraz firmy już aktywnie działające na rynku muszą brać pod uwagę fakt istnienia innych placówek gastronomicznych, oferujących podobne produkty i usługi, a tym samym stanowiących potencjalną konkurencję. Nasilająca się konkurencja sprawia, że podaż usług gastronomicznych jest coraz lepiej dostosowana do potrzeb konsumentów⁷⁹.

Zakłady gastronomiczne świadczą:

- usługi żywieniowe (polegające na przygotowaniu potraw i napojów oraz dostarczaniu ich konsumentom; poziom i zakres usług zależy przede wszystkim od jakości produkcji i form obsługi);

⁷⁷ Art. 36, DzU z 2019 r. poz. 238.

⁷⁸ Por. szerzej: J. Sala, *Marketing w gastronomii*, PWE, Warszawa 2011, s. 164.

⁷⁹ I. Ozimek, *Jakość usług gastronomicznych a ochrona konsumentów w Polsce*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2013, s. 137-138.

- kulturalno-rozrywkowe (np. atrakcyjne formy obsługi, działalność rozrywkowa w formie występów artystycznych, szaf grających);
- uzupełniające (zaopatrzenie innych zakładów w produkcję gastronomiczną w ramach kooperacji; sprzedaż na wynos; organizowanie przyjęć i bankietów poza zakładem; organizowanie wystaw artystycznych, wieczorów literackich itp.)⁸⁰.

Zgodnie z klasyfikacją GUS, placówki gastronomiczne są definiowane jako: zakład lub punkt gastronomiczny stały lub sezonowy, którego przedmiotem działalności jest przygotowanie oraz sprzedaż posiłków i napojów do spożycia na miejscu i na wynos. Placówki gastronomiczne dzieli się na:

- placówki ogólnie dostępne;
- placówki nastawione na obsługę określonych grup konsumentów.

Wśród placówek gastronomicznych wyróżnia się następujące rodzaje:

- restauracja – zakład gastronomiczny dostępny dla ogółu konsumentów, z pełną obsługą kelnerską, oferujący szeroki i zróżnicowany asortyment potraw i napojów, podawany konsumentom według karty jadłospisowej; zaspokaja podstawowe i ekskluzywne potrzeby konsumenta, zapewniając mu przy tym wypoczynek i rozrywkę;
- bar – placówka gastronomiczna prowadząca działalność o charakterze zbliżonym do restauracji z asortymentem ograniczonym do potraw i towarów popularnych; zazwyczaj placówka samoobsługowa, jak: jadalnia, bar (uniwersalny, szybkiej obsługi, przekąskowy, mleczny, bistro); do tej grupy zaliczamy również działalność kawiarni, herbaciarni, piwiarni;
- punkt gastronomiczny – prowadzi ograniczoną działalność gastronomiczną, taką jak: smażalnia, pijalnia, lodziarnia, bufet w kinie, na stadionie itp.;
- sezonowa placówka gastronomiczna – uruchamiana okresowo i działająca nie dłużej niż sześć miesięcy w roku kalendarzowym;
- stołówka – placówka zbiorowego żywienia zapewniająca określonym grupom konsumentów posiłki (głównie obiadowe, ale także śniadaniowe i kolacje); może również wydawać posiłki jednorazowe; jest wyodrębniona organizacyjnie i lokalowo, zlokalizowana na terenie zakładu pracy (stołówka pracownicza), szkół, uczelni, ośrodków wypoczynkowych; prowadzi ograniczony asortyment posiłków przy zastosowaniu samoobsługi lub obsługi kelnerskiej, stosując przy tym w przeważającej części system abonamentowej sprzedaży i wydawania posiłków.

Placówki gastronomiczne mogą być prowadzone m.in. w obrębie hoteli, moteli, zajazdów, schronisk, pól kempingowych, w pensjonatach, domach wypoczynko-

⁸⁰ Por. szerzej: R. Jargoń, *Obsługa konsumenta*. Cz. 1. WSiP, Warszawa 2000, s. 11-12.

wych i innych miejscach krótkotrwałego pobytu, jak też w wagonach kolejowych wchodzących w skład pociągu oraz na statkach pasażerskich. Do placówek gastronomicznych nie zalicza się ruchomych punktów sprzedaży detalicznej i automatów sprzedażowych⁸¹.

Usługi te są świadczone przez zakłady gastronomiczne kompleksowo na rzecz ludności w miejscu jej zamieszkania, ośrodkach handlowych czy też ośrodkach turystyczno-wypoczynkowych. Warto podkreślić, że działalność gastronomiczną cechuje różnorodność form i rodzajów⁸² oraz zmienność, dlatego też kryteria klasyfikacji zakładów gastronomicznych nie są stałe i podlegają zmianom w czasie.

Turystyka nie mogłaby rozwijać się również bez transportu⁸³, który należy do podstawowych usług turystycznych. Rozwój i wykorzystanie tego działu gospodarki decyduje o dostępności danego miejsca dla turysty⁸⁴. Główne rodzaje transportu wykorzystywane w turystyce to transport powietrzny, morski i lądowy, w skład którego wchodzi transport kolejowy, samochodowy i autobusowy. Wykorzystanie danego rodzaju transportu zależy od jego zasięgu. Kaprowski wyróżnia transport z uwagi na pokonywane odległości na: międzykontynentalny, kontynentalny, krajowy, regionalny i lokalny⁸⁵. Zdaniem Milewskiego, dostępność transportowa należy do głównych elementów stanowiących o atrakcyjności turystycznej danego regionu, ponieważ ocena całej imprezy turystycznej w dużym stopniu zależy od jakości wykonywanych usług transportowych, które są ważną częścią produktu turystycznego. Niekiedy to sam środek transportu i podróż stanowią główną atrakcję podczas wyjazdu turystycznego⁸⁶.

Istnieje również inny podział infrastruktury turystycznej, wyróżniający infrastrukturę techniczną i społeczną. Infrastruktura techniczna obejmuje drogi, szlaki turystyczne, lotniska turystyczne, górskie koleje linowe, żeglugę turystyczną, wyciągi narciarskie, specjalistyczne urządzenia w obiektach uzdrowiskowych, sieć hotelową i gastronomiczną. Infrastruktura społeczna to m.in. biura turystyczne, informacja turystyczna, obiekty wypoczynkowe, rozrywkowe i sportowe⁸⁷.

⁸¹ <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/300,pojecie.html>

⁸² Por. szerzej: J. Sala, *Marketing...*, op.cit., s. 75-124; R. Jargoń, *Obsługa...*, op.cit., s. 11-12.

⁸³ W.W. Gaworecki, *Turystyka*, op.cit., s. 177.

⁸⁴ A. Tokarz, *Usługi turystyczne*. [w:] A. Panasiuk (red.), *Ekonomika turystyki*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 117.

⁸⁵ W. Kaprowski, *Geografia turystyczna*. Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2004, s. 108.

⁸⁶ D. Milewski, *Dostępność transportowa jako czynnik kształtujący atrakcyjność turystyczną województwa zachodniopomorskiego*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego 2010, 627, Ekonomiczne Problemy Turystyki, 16, s. 181-184.

⁸⁷ W.W. Gaworecki, *Turystyka*, op.cit., s. 103-107.

Infrastruktura turystyczna jest uzupełniona infrastrukturą ogólną (paraturystyczną), a więc taką, której istnienie nie jest związane z rozwojem turystyki. Jednakże jej rozwój, przemiany i ulepszenia mogą być długofalową konsekwencją rozwoju turystyki. Przykładem mogą być urządzenia działające w zakresie transportu i łączności, które ułatwiają turyście dotarcie do walorów turystycznych, przemieszczanie się i przekazywanie informacji na odległość⁸⁸. Zmiany warunków działania przedsiębiorstw, w tym również przedsiębiorstw związanych z turystyką, związane są z coraz większą innowacyjnością technologiczną. Warunki działania na rynku turystycznym bardzo zmienione zostały zwłaszcza przez rozwój Internetu, który umożliwia nawiązanie lepszego kontaktu z klientem, m.in. przez stworzenie możliwości poznania oferty w czasie dogodnym przez klienta, czy też dokonanie całej transakcji on-line. Internet umożliwia również skrócenie czasu zawarcia transakcji, szybkie dotarcie produktu do klienta (np. bilety lotnicze, kolejowe czy też autobusowe). Te zmiany w systemie organizacji i obsługi ruchu turystycznego wywierają znaczący wpływ na możliwości realizacji wyjazdów turystycznych⁸⁹. Infrastruktura turystyczna stanowi znaczący determinant rozwoju gospodarki turystycznej danego obszaru, a także wpływa bezpośrednio na jego atrakcyjność turystyczną. Pozwala ona także zaspokoić materialne i niematerialne potrzeby człowieka.

1.5. DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA

Dostępność komunikacyjna łączona jest często z zagospodarowaniem turystycznym, jednak pojęcie dostępności komunikacyjnej ma węższe znaczenie. Obejmuje możliwości dojazdu do regionu będącego miejscem docelowym naszej podróży, jak i poruszanie się w jego obrębie. Dostępność komunikacyjną możemy podzielić na: zewnętrzną i wewnętrzną. Zewnętrzną dostępność komunikacyjną tworzy sieć komunikacyjna prowadząca z miejsca zamieszkania turysty do celu podróży. Dostępność wewnętrzna obejmuje sieć połączeń komunikacyjnych, szlaków turystycznych, lokalnych dróg, które ułatwiają turyście przemieszczanie w rejonie pobytu⁹⁰.

⁸⁸ Ibidem, s. 103-107.

⁸⁹ G. Gołębowski (red.), *Kompendium wiedzy o turystyce*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014, s. 7.

⁹⁰ O. Rogalewski, *Zagospodarowanie...*, op.cit., s. 11.

Dostępność komunikacyjna w literaturze przedmiotu traktowana jest jako cecha wspomagająca atrakcyjność. Do jej podstawowych właściwości należy łatwość dojazdu i odległość od miejsc generujących ruch. Jednak niektórzy autorzy uogólniają to pojęcie do dostępności dla turystyki. Wówczas rozdzielają ten termin na dostępność komunikacyjną, informacyjną i czasową. Dostępność informacyjna jest rozumiana jako oznakowanie obiektu, upowszechnienie w literaturze przewodniczej i specjalistycznej oraz możliwość skorzystania z usługi przewodniczej w obiekcie. Z kolei dostępność czasowa to czas udostępniania danej atrakcji dla turystów⁹¹. Współcześnie wyróżnia się też pojęcie turystyki dostępnej. Podmiotem determinującym znaczenie i funkcje tego pojęcia jest turysta. Wszystkie podejmowane działania powinny przede wszystkim brać pod uwagę jego jednostkową sytuację. Wszyscy ludzie, w zależności od wieku i kondycji fizycznej potrzebują określonych udogodnień. Oprócz osób starszych i niepełnosprawnych to pojęcie będzie dotyczyło także rodzin z małymi dziećmi czy osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Usunięcie barier pozwoli poprawić jakość życia i wyrównać ich szanse na czerpanie przyjemności z turystyki na równi z resztą społeczeństwa. O realnej dostępności przestrzeni turystycznej decyduje stworzenie zasad uniwersalnego projektowania infrastruktury w obiektach oraz przestrzeni otwartej⁹².

1.6. ATRAKCJE TURYSTYCZNE

Rozwój współczesnej turystyki jest uwarunkowany koniecznością ciągłego dostosowywania podaży turystycznej do potrzeb turystów⁹³. Jednym z najistotniejszych elementów składowych turystyki są atrakcje turystyczne. Omawiając pojęcie „atrakcyjności turystycznej”, należy uwzględnić pojęcie „atrakcji turystycznej”, która również jest bardzo szerokim terminem. Bez atrakcji turystycznych nie istniałaby turystyka i na odwrót – bez turystyki nie byłoby atrakcji turystycznych⁹⁴. Jest to bowiem wszystko to, co turysta pragnie zobaczyć i poznać w danym miejscu – nie tylko przedmioty, ale i wydarzenia⁹⁵.

---

⁹¹ M. Duda-Seifert, *Kryteria oceny atrakcyjności turystycznej obiektów architektury w świetle literatury*. Turystyka Kulturowa, 2015, 4, s. 82.

⁹² A. Zajądacz, *Dostępność przestrzeni turystycznej w ujęciu geograficznym*, Turyzm, 2014, 24(1), s. 50-54.

⁹³ W.W. Gaworecki, *Turystyka*, op.cit., s. 90.

⁹⁴ M. Nowacki, *Atrakcje turystyczne, dziedzictwo i jego interpretacja – jako produkt turystyczny*. Turyzm 2000, z. 1, Uniwersytet Łódzki, s. 112.

⁹⁵ Z. Kruczek, *Polska. Geografia atrakcji turystycznych*. Wydawnictwo Proksenia, Kraków 2003, s. 20-22.

Atrakcja turystyczna definiowana jest jako system zawierający trzy elementy: turystę lub element ludzki, rdzeń (jądro lub element centralny) i elementy informacyjne (tzw. markery)⁹⁶. Atrakcja turystyczna istnieje wówczas, kiedy współistnieją te trzy elementy. Jak podaje Zawadka⁹⁷, współcześnie za atrakcję turystyczną może być uznany każdy obiekt lub wydarzenie, które spełnia trzy warunki:

- ma rdzeń, będący atrybutem miejsca, które turysta chce zobaczyć;
- dysponuje oznacznikiem, w postaci informacji o rdzeniu (oznacznikiem może być każdy rodzaj informacji przekazywanej potencjalnym lub aktualnym turystom, mający postać np. tablic informacyjnych, materiałów drukowanych, publikacji cyfrowych);
- przyciąga turystów.

W sytuacji, gdy te elementy występują i oddziałują na siebie, nadają obiektowi lub zdarzeniu charakter atrakcji turystycznej. Na atrakcje turystyczne składają się trzy elementy: turyści, miejsce do obejrzenia oraz czynnik (wizerunek), który sprawia, że miejsce to jest godne uwagi⁹⁸.

Rdzeń zasobów atrakcji turystycznych, w podziale na stałe i tymczasowe oraz kulturowe i przyrodnicze, przedstawiono na rysunku 4.

Ritchie i Zins opracowali klasyfikację atrakcji turystycznych. Wymienili oni następujące składowe: dziedzictwo kultury i przyrody, dostępność regionu, infrastrukturę regionu, podejście do turystyki, poziom cen, udogodnienia dla handlu i biznesu, obiekty sportowe, rekreacyjne i edukacyjne (rys. 5)⁹⁹.

Atrakcje turystyczne są swojego rodzaju kategorią subiektywną, obecną na rynku, a także w świadomości potencjalnego turysty. Stworzenie owych atrakcji wymaga odpowiednio dobranych działań organizacyjnych, promocyjnych i reklamy.

Swarbrooke dokonał podziału atrakcji turystycznych na cztery grupy¹⁰⁰:

- naturalne atrakcje turystyczne (walory powiązane z elementami środowiska naturalnego), np. lasy, rzeki, plaże, góry, jaskinie itd.;
- dzieła stworzone przez człowieka w celach innych niż turystyczne (które z czasem stały się atrakcjami), np. ośrodki przemysłowe, budowle sakralne, zespoły pałacowo-parkowe, obiekty prehistoryczne itd.;

⁹⁶ Definicja według Leipera (1980) – cyt. za: Z. Kruczek, *Atrakcje turystyczne. Fenomen, typologia, metody badań*. Proksenia, Kraków 2011, s. 12.

⁹⁷ J. Zawadka, *Rynek turystyczny*. [w:] A. Balińska, A. Sieczko, J. Zawadka, *Turystyka. Wybrane zagadnienia*. Difin, Warszawa 2014, s. 96.

⁹⁸ G. Wall, *Tourism Attractions: Points, Lines, and Areas*, *Annals of Tourism Research*, 1997, 24-31 – cyt. za: I. Potocka, *Walory...*, op.cit., s. 9.

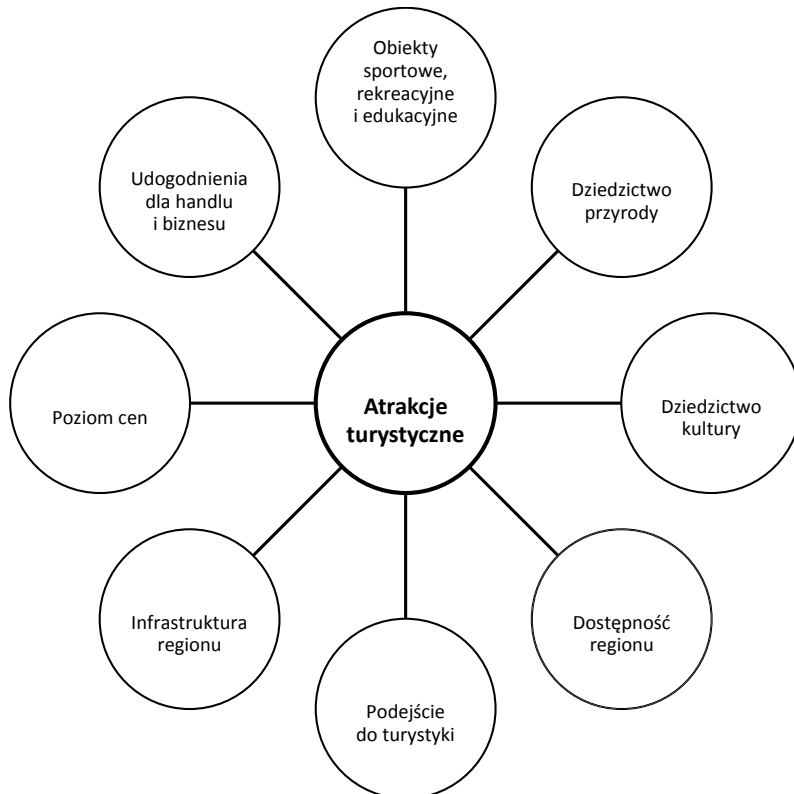
⁹⁹ Z. Kruczek, *Współczesne tendencje w kreowaniu atrakcji turystycznych*. [w:] J. Warzykowski, K. Klementowski (red.), *Współczesne tendencje w turystyce i rekreacji*. AWF Wrocław 2004, s. 90.

¹⁰⁰ Ibidem, s. 90.

KULTUROWE			
S T A Ł E	Miejsca archeologiczne Miejsca i muzea historyczne Galerie sztuki Parki tematyczne Ogrody Centra handlowe Miejskie centra	Festiwale Wystawy czasowe w muzeach Koncerty muzyczne, recitale Wydarzenia religijne Wydarzenia sportowe	T Y M C Z A S O W E
	Parki narodowe Krajobraz Fauna Flora	Erupcje wulkanów Nurkowanie na rafie koralowej Migracje dzikich zwierząt Wydarzenia astronomiczne Wydarzenia meteorologiczne	
PRZYRODNICZE			

RYSUNEK 4. Rdzeń zasobów atrakcji turystycznych wg P.J. Benckendorffera (2006)

Źródło: Kruczek Z., *Atrakcje turystyczne. Fenomen, typologia, metody badań*. Proksenia, Kraków 2011, s. 14.

RYSUNEK 5. Klasyfikacja atrakcji turystycznych wg Ritchie i Zins (1978)

Źródło: opracowanie na podstawie: Z. Kruczek, *Współczesne tendencje w kreowaniu atrakcji turystycznych*. [w:] J. Warzykowski, K. Klementowski (red.), *Współczesne tendencje w turystyce i rekreacji*, AWF, Wrocław 2004, s. 90.

- miejsca zaprojektowane i wybudowane od podstaw jako atrakcje, np. kasyna, parki rozrywki, uzdrowiska, parki safari, imprezy kulturalne, religijne lub sportowe, festyny, zloty, igrzyska olimpijskie itd.;
- atrakcje drugorzędne (towarzyszące).

Walory turystyczne definiowane są jako „specyficzne cechy środowiska naturalnego oraz przejawy działalności człowieka, które są przedmiotem zainteresowania turystów”¹⁰¹.

Jak podkreśla Duda-Seifert¹⁰², w literaturze anglosaskiej odpowiednikiem waloru jest atrakcja turystyczna. Jest ona rozumiana jako cokolwiek, co „skłania turystów do opuszczenia domu”. Atrakcje stanowią „jedną z głównych motywacji przy wyborze celu podróży przez turystów i jako takie są rdzeniem ogólnego produktu turystycznego”. Autorka dodaje, że pojęcie atrakcji jest jednak pojęciem szerszym, walory wchodzi bowiem w skład atrakcji turystycznych, np. obok poziomu cen, infrastruktury turystycznej czy też postaw lokalnej społeczności. Kruczek natomiast wskazuje, że walory turystyczne należy traktować jako kategorię bardziej obiektywną, która stanowi potencjał rozwoju zjawisk turystycznych. Z kolei atrakcje turystyczne są elementem subiektywnym „gdyż ich obecność na rynku i w świadomości potencjalnego turysty wymaga odpowiednich zabiegów organizacyjnych i promocji”¹⁰³.

Seweryn uważa, że atrakcyjność turystyczna to wyjątkowe cechy charakterystyczne, przyciągające turystów na pewne obszary¹⁰⁴. Atrakcje turystyczne odróżniają dany obszar od innych, a ich obecność ma podstawowe znaczenie dla odwiedzających. Z punktu widzenia turysty atrakcje można podzielić na podstawowe, stanowiące główny powód podjęcia podróży, oraz atrakcje drugorzędne, występujące jako element urozmaicający zwiedzanie danego regionu.

Często zdarza się, iż społeczność lokalna nie jest w pełni świadoma miejscowych zasobów, które mogą być interesujące dla potencjalnych turystów. „Podwyższone poczucie tożsamości i dumy lokalnej to kolejna korzyść będąca rezultatem rozwoju turystyki lokalnej. [...] często społeczność lokalna nie uświadamia sobie wartości turystycznej składników dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego”¹⁰⁵. W wielu takich przypadkach dowodem jest turystyka archeologiczna. Współpraca ludzi zaangażowanych w rozwój miejscowej turystyki pomaga odkryć niedoceniane niekiedy do tej pory atrakcyjne zasoby, a także stworzyć nową koncepcję rozwoju miejscowości.

¹⁰¹ T. Lijewski, B. Mikułowski, J. Wyrzykowski, *Geografia...*, op.cit., s. 16.

¹⁰² M. Duda-Seifert przywołuje m.in. takich autorów, jak Lew (1987) i Middleton (1996). Por. szerzej: M. Duda-Seifert, *Kryteria oceny atrakcyjności turystycznej obiektów architektury w świetle literatury*. Turystyka Kulturowa, 2015, 4, s. 74-75.

¹⁰³ Cyt. za: M. Duda-Seifert, *Kryteria...*, op.cit., s. 75.

¹⁰⁴ R. Seweryn, *Atrakcyjność...*, op.cit., s. 15.

¹⁰⁵ Ibidem, s. 72.

Turystyka to jedno ze źródeł przynoszących zysk dla społeczności lokalnej. Dzieje się tak jedynie wtedy, gdy inwestycje są realizowane przez miejscowych inwestorów, ograniczając przy tym do minimum wpływ przedsiębiorców spoza granic administracyjnych. Samorządy terytorialne jako szansę rozwoju lokalnego uwzględniają zagospodarowanie nowych obszarów turystycznych i rekreacyjnych¹⁰⁶. Tworzenie nowych ofert w obrębie recepcji turystycznej przyczynia się do spełniania zainteresowań i oczekiwań współczesnych turystów przez uwzględnienie poziomu chłonności i pojemności turystycznej¹⁰⁷. Majewska twierdzi, iż „funkcję turystyczną gminy kształtuje wprowadzanie atrakcji rekreacyjnych, służących początkowo mieszkańcom, które z czasem przyciągają odwiedzających spoza gminy”¹⁰⁸. Wiąże się to z uformowaniem nowych funkcji turystycznych w gminach, realizowanych w ramach czasu wolnego¹⁰⁹.

1.7. ATRAKCJE TURYSTYCZNE POLSKI W POSZCZEGÓLNYCH WOJEWÓDZTWACH

Polska jest krajem atrakcyjnym pod względem turystycznym zarówno z uwagi na występowanie różnorodnych walorów przyrodniczych, jak też i kulturowych. Ponadto warto podkreślić, że aktualnie 15 obiektów zostało wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO. Są to:

- Stare Miasto w Krakowie;
- Królewskie Kopalnie Soli w Wieliczce i Bochni;
- Auschwitz-Birkenau. Niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady (1940-1945);
- Puszcza Białowieska;
- Stare Miasto w Warszawie;
- Stare Miasto w Zamościu;
- Średniowieczny zespół miejski Torunia;

---

¹⁰⁶ *Tourism and Economic Development. Western European Experiences*, red. A. M. Williams, G. Show, Belhaven Press, London, New York 1991, s. 7; R. Hudson, A. Townsend, *Tourism employment and policy choices for local government*. [w:] *Perspectives on Tourism Policy*, red. P. Johnson, B. Thomas, Mansell, London 1993, s. 50.

¹⁰⁷ J. Warszńska, *Główne problemy badawcze geografii turystyki*. Turyzm, 1999, 9, 1, s. 42.

¹⁰⁸ J. Majewska, *Samorząd terytorialny w kształtowaniu funkcji turystycznej gminy*, Rozprawa doktorska, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Wydział Ekonomii, Poznań 2008, s. 42.

¹⁰⁹ M. Bachvarov, E. Dziegieć, *Relacje pomiędzy pojęciami „rekreacja” i „turystyka”*. Turyzm, 2005, 15, 1-2, s. 79.

- Zamek krzyżacki w Malborku;
- Kalwaria Zebrzydowska: manierystyczny zespół architektoniczny i krajobrazowy oraz park pielgrzymkowy;
- Kościoły Pokoju w Jaworze i Świdnicy;
- Drewniane kościoły południowej Małopolski (Binarowa, Blizne, Dębno, Haczów, Lipnica Murowana, Sękowa);
- Park Mużakowski;
- Hala Stulecia we Wrocławiu;
- Drewniane cerkwie w polskim i ukraińskim regionie Karpat;
- Kopalnia rud ołowiu, srebra i cynku w Tarnowskich Górach oraz system gospodarowania wodami podziemnymi¹¹⁰.

Według Polskiej Organizacji Turystycznej (POT), każdy z „16 polskich regionów-województw ma do zaoferowania turystom bogaty wachlarz atrakcji i możliwości spędzania wolnego czasu. Wszystkie obfitują w atrakcje turystyczne i każdy polski region warto odwiedzić”¹¹¹. Sposób zachęcania przez POT do odwiedzenia każdego z regionów przedstawiono w tabeli 1.

Polska Organizacja Turystyczna na podstawie badań, analiz i opinii regionalnych organizacji turystycznych wytypowała atrakcje każdego z 16 województw, które ze względu na największy potencjał przyciągania ruchu turystycznego można traktować jako flagowe. Wytypowano również 5 najciekawszych atrakcji z każdego województwa (tab. 2), spośród których internauci wybrali TOP 5 ogólnopolskich hitów¹¹².

W rankingu znalazły się rozmaite miejsca i wydarzenia, takie jak: tematyczne parki rozrywki, inscenizacje historyczne, skanseny, zabytki techniki, kościoły, zamki, zespoły miejskie czy obszary cenne przyrodniczo. Zostały one poddane pod głosowanie w 16 edycjach regionalnych. W ogólnopolskiej sondzie internauci mogli oddawać głos na atrakcje, które zajęły pierwsze miejsca w poszczególnych województwach. Wśród atrakcji ogólnopolskich wyróżniono następujące:

1. Inscenizacja bitwy pod Grunwaldem.
2. Muzeum Wsi Kieleckiej – Park Etnograficzny w Tokarni.
3. Kolej Wąskotorowa Rogów-Rawa-Biała.
4. Puszcza Białowieska – UNESCO/Białowieski Park Narodowy.
5. Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku (Skansen w Sanoku).

¹¹⁰ <http://www.unesco.pl/kultura/dziedzictwo-kulturowe/swiatowe-dziedzictwo/polskie-objekty/> [dostęp: 10.10.2019].

¹¹¹ Por. szerzej: <https://www.polska.travel/pl/regiony> [dostęp: 10.10.2019].

¹¹² <https://podroze.onet.pl/polska/najwieksze-atrakcje-turystyczne-polski-wg-polskiej-organizacji-turystycznej/gm0p98k> [dostęp: 10.10.2019].

TABELA 1. Promocja regionu/województwa przez POT

Slogan promujący województwo	Wstępny opis województwa na portalu POT	Strona regionalnego portalu turystycznego
Tajemniczy DOLNY ŚLĄSK	– pełen skarbów z zamkami i pałacami na czele, w tym z trzecim co do wielkości zamkiem w Polsce – Książ; to także góry, dwa parki narodowe (Karkonoski i Gór Stołowych), liczne górskie kurorty i największa liczba w Polsce uzdrowisk, dwa obiekty wpisane na listę UNESCO: Kościół Pokoju w Jaworze i Świdnicy, Hala Ludowa we Wrocławiu oraz malowniczy i atrakcyjny turystycznie Wrocław jako stolica regionu...	https://dolnyslask.travel/
KUJAWSKO-POMORSKIE konstelacje dobrych miejsc	– obfituje w zabytki prasłowiańskie, znane uzdrowiska i atrakcje przyrodnicze; położona jest tam perła architektury gotyckiej – Toruń, którego starówka wraz z Ratuszem z XIV w., kamieniczkami i fragmentami murów zamkowych została wpisana na listę UNESCO...	https://kujawsko-pomorskie.travel/
LUBELSKIE smakuj życie	– malownicze między Wisłą a Bugiem, na styku kultur wschodu i zachodu, kusi egzotyką; pełne przyrody z dwoma parkami narodowymi (Roztoczański i Poleski) i zabytków ze Starym Miastem w Zamościu na czele, wpisanym na listę UNESCO; Lubelskie kusi rejsem po Wiśle w Kazimierzu, spacerami w pradolinie Wisły, kuracjami w uzdrowiskach oraz zabytkami stolicy województwa – Lublinem...	https://www.lubelskie.pl/kategoria/aktualnosci-promocja-i-turystyka
LUBUSKIE warte zachodu	– najbardziej zalesione województwo w Polsce, bogate w atrakcje przyrodnicze z parkiem narodowym na czele (Ujście Warty), atrakcje zabytkowe (np. Zamek w Łagowie) i pomilitarne (Międzyrzecki Rejon Umocniony); w regionie jest też obiekt wpisany na listę UNESCO – Park Mużakowski; województwo ma dwie stolice: Zieloną Górą i Gorzów Wielkopolski...	http://www.lubuskie.travel.pl/
ŁÓDZKIE nabiera prędkości	– z coraz większą liczbą atrakcji turystycznych przyrodniczych i antropogenicznych, zwłaszcza takich jak jedyne w Polsce uzdrowisko termalne w Uniejowie czy obiekt narciarski w środku Polski – Góra Kamięńska na zboczu interesującej kopalni Bełchatów; w województwie łódzkim jest geometryczny środek Polski we wsi Piątek, a stolicą regionu jest wielokulturowa i nowoczesna Łódź...	http://lodzkie.travel/

TABELA 1 – cd.

Slogan promujący województwo	Wstępny opis województwa na portalu POT	Strona regionalnego portalu turystycznego
MAŁOPOLSKIE odkryj Małopolskę	– „historyczne serce Polski ze stolicą w Krakowie, wyjątkowo bogate w atrakcje turystyczne wszelkiego rodzaju; turystów przyciągają Tatry i stolica regionu Kraków, górskie kurorty i wiele uzdrowisk; tutaj jest najwięcej ze wszystkich województw w Polsce – aż sześć – parków narodowych (Tatrzański, Pieniński, Ojcowski, Babiogórski, Gorczański i Magurski) oraz aż pięć zespołów obiektów wpisanych na listę UNESCO: Stare Miasto w Krakowie, Zabytkowa Kopalnia Soli w Wieliczce, Auschwitz-Birkenau – niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady, Kałwaria Zebrzydowska oraz Drewniane kościoły południowej Polski...”	https://www.visitmalopolska.pl/web/visitmalopolska/strona-glowna
MAZOWIECKIE serce Polski	– pełne atrakcji dla turysty aktywnego i lubiącego zabytki, ze śladami życia i twórczości Chopina; największe województwo ze stolicą kraju w Warszawie, której Stare Miasto jest wpisane na listę UNESCO; a tuż obok niej – z jednej strony (południowej) uzdrowisko, z drugiej zaś (północno-zachodniej) park narodowy (Kampinoski); ponadto wijące się drogi Mazowsza prowadzą nas do miejscowości, z których każda opowiada swoją ciekawą historię...	http://mazowsze.travel/
OPOLSKIE kwitnące	– jest najmniejszym województwem w Polsce, dle bogatym kulturowo i pełnym skarbów dla turystów; tutaj każdy znajdzie coś dla siebie – do zwiedzania i wypoczynku: malowniczo położone jeziora i wstęgi rzek, znane zamki i pałace, miejsca przyrodnicze oraz historyczne i prehistoryczne; stolicą Opolszczyzny jest „rozświetlane” Opole...	http://www.visitopolskie.pl/
PODKARPACKIE przestrzeń wolnego czasu	– na przedpolu łuku Karpat, dzięki Bieszczadom, jeden z najbardziej malowniczych regionów w Polsce; województwo podkarpackie to przyroda z parkiem narodowym (Bieszczadzki), urozmaicone zabytki z zamkami i pałacami oraz liczne uzdrowiska, a także wielki potencjał dla turystyki aktywnej i specjalistycznej; są tu też drewniane cerkwie wpisane na listę UNESCO; stolicą regionu jest Rzeszów...	https://www.podkarpackie.travel/pl
PODLASKIE bogactwo różnorodności	– malowniczo położony region z ciekawymi rzekami i jeziorami jest najmniej zurbanizowaną częścią Polski; sielskie krajobrazy, uroczne miejscowości i uzdrowiska oraz aż cztery parki narodowe (Białowieża, Biebrzański, Narwiański i Wigierski) zapraszają turystów; jest tu Puszcza Białowieża wpisana na listę UNESCO; województwo podlaskie to wielokulturowe atrakcje ze stolicą w gościnnym Białymstoku...	http://podlaskie.travel/

POMORSKIE Wrota Pomorza	– dobry kurs – do uzdrowisk i kurortów nad Morzem Bałtyckim, ale także do wielu interesujących zabytków, na czele z Zamkiem Krzyżackim w Malborku, wpisanym na listę UNESCO, do atrakcji przyrodniczych z dwoma parkami narodowymi (Stowiński i Bory Tucholskie) i kulturowo-historycznych ze stolicą regionu w Gdańsku...	https://pomorskie.travel/pl
ŚLĄSKIE – pozytywna energia	– dla każdego turysty, który odnajdzie tu coś dla siebie: góry i górskie kurorty, uzdrowiska, rozbudowane aglomeracje z ośrodkami kultury i rozrywki, a także atrakcje industrialne ze Szlakiem Zabytków Techniki na czele, obejmującym swym zasięgiem prawie cały region i Kopalnię Ołowiu, srebra i cynku w Tarnowskich Górach, wpisaną na listę UNESCO; dodatkowo smaczna kuchnia i wiele terenów zielonych; województwo śląskie to bogaty w atrakcje turystyczne region ze stolicą w Katowicach...	https://www.slaskie.travel
ŚWIĘTOKRZYSKIE czaruje	– to pełne uroku województwo z Górami Świętokrzyskimi i parkiem narodowym (Świętokrzyski); Świętokrzyskie to tradycja pustelników i zakonników, pradawne legendy i dinozaury, a także malownicze miasteczka, wiele zabytków i znane uzdrowiska; stolicą regionu są Kielce...	https://swietokrzyskie.travel/
WARMIŃSKO-MAZURSKIE cuda natury	...WARMIŃSKO-MAZURSKIE – kraina jezior – to bardzo popularny region dla turystów ze względu na Wielkie Jeziora Mazurskie i wysokiej klasy zabytki; region bogaty w letnie kurorty i uzdrowisko; w regionie jest wiele urozniczonych miasteczek położonych wśród pięknych lasów i akwenów; stolicą województwa jest Olsztyn...	http://www.mazurytravel.com.pl/
WIELKOPOLSKA Wielkiej Polski początek	– wielka historia, wielka przygoda – to region z wieloma cennymi zabytkami, zamkami i pałacami czy atrakcjami dla miłośników turystyki industrialnej; z historyczną pierwszą stolicą Polski w Gnieźnie; województwo oferuje także w cenne obszary przyrodnicze z dwoma parkami narodowymi (Wielkopolski i fragment Drawieńskiego); charakteryzuje się dużym potencjałem dla turystyki aktywnej z Wielką Piętką Wielkopolski na czele; stolicą regionu jest Poznań – najważniejszy w Polsce ośrodek targowy...	https://wielkopolska.travel/
ZACHODNIOPOMORSKIE morze przygód	– to nadmorski region pełen wspaniałych przystoi z wieloma nadmorskimi kurortami i sławnymi uzdrowiskami; na terenie województwa zlokalizowane są obszary atrakcyjne przyrodniczo z dwoma parkami narodowymi na czele (Woliński i Drawieński); Zachodniopomorskie to region z mnóstwem atrakcji dla każdego turysty...	https://pomorzechodnie.travel/

Źródło: <https://www.polska.travel/pl/regiony> [dostęp: 10.10.2019]

TABELA 2. Największe atrakcje turystyczne Polski w poszczególnych województwach według Polskiej Organizacji Turystycznej

Województwo	5 najciekawszych atrakcji turystycznych z danego województwa	Procent wskazań
Dolnośląskie	• Zamek Książ w Wałbrzychu • Karkonoski Park Narodowy • Stare Miasto we Wrocławiu • Kopalnia Żłota w Żłotym Stoku • Panorama Racławicka we Wrocławiu	56,1 18,2 15,7 5,6 4,4
Kujawsko-pomorskie	• JuraPark w Solcu Kujawskim • Wyspa Młyńska, Kanał Bydgoski oraz szlak TeH2O w Bydgoszczy • Tężnie i warzelnia soli w uzdrowisku Ciechocinek • Średniowieczny zespół miejski Torunia – UNESCO • Biskupin - rezerwat i festyn archeologiczny	38,1 24,6 23,5 8,9 4,9
Lubelskie	• Zabytki Kazimierza Dolnego • Stare Miasto w Zamościu – UNESCO • Stare Miasto w Lublinie • Roztoczański Park Narodowy • Poleski Park Narodowy	34,6 32,7 13,1 11,2 8,4
Lubuskie	• Międzyrzecki Rejon Umocniony • Park Narodowy Ujście Warty • Park Mużakowski – UNESCO • Przystanek Woodstock w Kostrzynie nad Odrą • Park Dinozaurów Nowiny Wielkie	63,5 17,9 10,4 5,3 2,9
Łódzkie	• Kolej Wąskotorowa Rogów-Rawa-Biała • Muzeum w Nieborowie wraz z ogrodami w Arkadii • Termy Uniejów – pierwsze w polsce uzdrowisko termalne • Ulica Piotrkowska w Łodzi • Centrum Handlowo-Rozrywkowo-Kulturalne Manufaktura w Łodzi	45,3 27,6 13 8,5 5,5
Małopolskie	• Tatrzański Park Narodowy • Spływ przełomem Dunajca • Stare Miasto w Krakowie – UNESCO • Królewskie Kopalnie Soli w Wieliczce i Bochni – UNESCO • Drewniane kościoły południowej Małopolski – UNESCO	55,1 19,9 10,1 9,8 5,1
Mazowieckie	• Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN • Rezydencje Królewskie w Warszawie: Łazienki Królewskie w Warszawie i Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie • Kampinoski Park Narodowy • Stare Miasto w Warszawie – UNESCO – wraz z Zamkiem Królewskim • Muzeum Powstania Warszawskiego	30,5 30,5 14,2 12,6 12,1
Opolskie	• JuraPark Krasiejów – park nauki i rozrywki • Nysa – „Śląski Rzym” • Zamek w Mosznej • Góra Świętej Anny • Zabytki i amfiteatr w Opolu	42,6 30,8 13,5 10,2 2,8

TABELA 2 – cd.

Województwo	5 najciekawszych atrakcji turystycznych z danego województwa	Procent wskazań
Podkarpackie	• Skansen w Sanoku • Renesansowe zamki w Krasicy i Baranowie Sandomierskim • Bieszczadzki Park Narodowy • Łańcut – zamek, park, powozownia • Drewniane świątynie w regionie Karpat – UNESCO – cerkwie prawosławne oraz kościoły katolickie	39,1 32,9 12,3 12,0 3,7
Podlaskie	• Puszcza Białowieska – UNESCO/Białowiecki Park Narodowy • Kanał Augustowski • Podlaski Szlak Tatarski • Muzeum Ikon i Monaster w Supraślu • Pałac Branickich w Białymstoku	50,5 24,1 12,4 7,3 5,7
Pomorskie	• Hel – Fokarium i Muzeum Obrony Wybrzeża • Zamek w Malborku • Słowiński Park Narodowy • Jarmark św. Dominika w Gdańsku • Akwarium Gdynie	42,6 30,3 18 5,8 3,3
Śląskie	• Szlak Orlich Gniazd • Szlak Zabytków Techniki • Muzeum Zamkowe z parkiem i Stajniami Książęcymi w Pszczynie • Wielka Pętla Beskidzka • Strefa Kultury w Katowicach	67,3 20,6 5,9 4,6 1,5
Świętokrzyskie	• Muzeum Wsi Kieleckiej – Park Etnograficzny w Tokarni • Świętokrzyski Park Narodowy • Bałtowski Kompleks Turystyczny • Zabytki Sandomierza • Zespół Pałacowy w Kurozwękach	27,1 23,2 21,3 15,1 13,3
Warmińsko-mazurskie	• Inscenizacja bitwy pod Grunwaldem • Interaktywne Muzeum Państwa Krzyżackiego w Działdowie • Kanał Elbląski • Wilczy Szaniec – Kwatera Hitlera w Gierłozie • Frombork – zespół wzgórz zamkowych	60,3 32,8 4,2 1,4 1,3
Wielkopolskie	• Kompleks rekreacyjno-sportowy Malta w Poznaniu • Stare Miasto w Poznaniu • Kórnik – zamek, muzeum i arboretum • Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie • Wielkopolski Park Narodowy	36,9 21,4 20,8 10,7 10,1
Zachodnio-pomorskie	• Ruiny kościoła w Trzęsaczu oraz Multimedialne Muzeum na Klifie • Woliński Park Narodowy • Katedra w Kamieniu Pomorskim • Molo i Aleja Gwiazd w Międzyzdrojach • Muzeum Oręża Polskiego w Kołobrzegu	53,9 19,6 12,8 6,9 6,8

Źródło: <https://podroze.onet.pl/polska/najwieksze-atrakcje-turystyczne-polski-wg-polskiej-organizacji-turystycznej/gm0p98k#slajd-15> [dostęp: 1.09.2019].

Warto wymienić obowiązującą w Polsce ustawę z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody¹¹³, która określa cele, zasady i formy ochrony przyrody żywej i nieożywionej oraz krajobrazu. Zgodnie z tą regulacją, formami ochrony przyrody są: parki narodowe; rezerваты przyrody; parki krajobrazowe; obszary chronionego krajobrazu; obszary Natura 2000; pomniki przyrody; stanowiska dokumentacyjne; użytki ekologiczne; zespoły przyrodniczo-krajobrazowe; ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów. Informacje o występowaniu we wszystkich województwach poszczególnych form ochrony przyrody można znaleźć w Centralnym Rejestrze Form Ochrony Przyrody¹¹⁴.

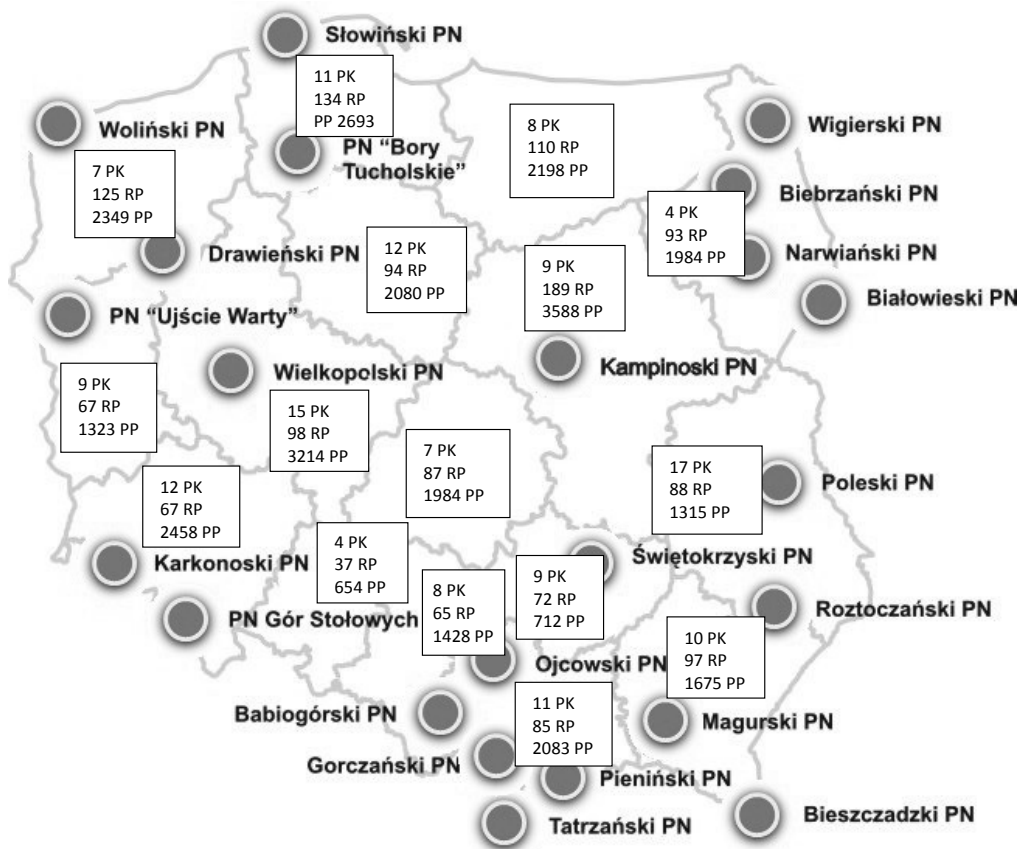
Bardzo cennymi miejscami w Polsce są obszary parków narodowych, które – jak pokazuje mapa 1 – najliczniej są reprezentowane na obszarze województw podlaskiego i małopolskiego. Park narodowy (PN) obejmuje obszar wyróżniający się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, społecznymi, kulturowymi i edukacyjnymi, o powierzchni nie mniejszej niż 1000 ha. Parki narodowe tworzy się, aby zachować różnorodność biologiczną, przyrodę nieożywioną oraz walory krajobrazowe, a także przywrócić właściwy stan przyrody lub odtworzyć zniekształcone siedliska przyrodnicze. Obecnie w Polsce mamy 23 parki narodowe, najwięcej na obszarach województw: małopolskiego (6 – Babogórski, Tatrzański, Pieniński, Ojcowski, Gorczański, Magurski) i podlaskiego (4 – Białowiecki, Wigierski, Biebrzański, Narwiański). W planach jest założenie 3 kolejnych parków w następujących regionach Polski: Jurajski Park Narodowy (Wyżyna Krakowsko-Częstochowska), Mazurski Park Narodowy (okolice jeziora Śniardwy) oraz Turnicki Park Narodowy (Pogórze Przemyskie). Zwiedzanie parków narodowych podlega szczególnym ograniczeniom, wynikającym z przepisów prawa. Ruch turystyczny odbywa się wyłącznie w wyznaczonych obszarach i na określonych warunkach, ma to na celu zapobieganie negatywnemu oddziaływaniu na przyrodę¹¹⁵.

Rezerваты przyrody to jedna z obszarowych form ochrony przyrody w Polsce, obok parków narodowych chroniąca przyrodę w najszerszym i najpełniejszym zakresie. Rezerваты obejmują obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, zwierząt i grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi. Obecnie w Polsce istnieje 1499 rezerwatów przyrody (w tym naj-

¹¹³ Tekst jedn.: DzU z 2014 r. poz. 1614 z późn. zm.

¹¹⁴ Por. szerzej: <http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/>

¹¹⁵ Charakterystyka poszczególnych parków narodowych m.in. na stronie: <http://zpppn.pl/parki-narodowe> oraz na stronie: <https://ekoportal.gov.pl/>; <http://www.szlaki24.pl/parki-narodowe-i-krajobrazowe>.

MAPA 1. Usytuowanie parków narodowych (PN), parków krajobrazowych (PK), rezerwatów przyrody (RP) i pomników przyrody (PP)

Źródło:

- 1) Mapa i informacje o parkach narodowych: <https://ekoportal.gov.pl/dane-o-srodowisku/polskie-parki> [dostęp: 15.11.2019]
- 2) Dane dotyczące parków krajobrazowych, rezerwatów przyrody i pomników przyrody – strona internetowa <http://crfop.gdos.gov.pl/> [dostęp: 22.11.2019].

więcej jest ich w województwie mazowieckim – 189), które chronią najcenniejsze przyrodniczo fragmenty naszego kraju. Pomimo chęci zwiedzania, należy mieć świadomość, że na terenie rezerwatów, podobnie jak na terenie parków narodowych, obowiązuje ten sam określony katalog zakazów¹¹⁶, związany niekiedy z całkowitym zakazem wstępu na niektóre obszary.

¹¹⁶ Katalog zakazów obowiązujących na terenie parków narodowych i rezerwatów zawarty jest w art. 15 ustawy o ochronie przyrody.

Ponadto w Polsce obecnie istnieje 125 parków krajobrazowych, najwięcej jest ich w województwie lubelskim (17) i wielkopolskim (15). Mamy również 31 740 pomników przyrody, w tym najwięcej w województwach mazowieckim (3588), wielkopolskim (3214) i pomorskim (2693)¹¹⁷.

Interesujące informacje o atrakcjach turystycznych w poszczególnych nadleśnictwach oraz o możliwościach uprawiania turystyki w lasach są prezentowane również na stronie internetowej prowadzonej przez Lasy Państwowe pod hasłem „leśny przewodnik turystyczny”¹¹⁸.

Warto również wspomnieć o atrakcjach w poszczególnych regionach, związanych z dziedzictwem kulinarnym. Zgodnie z rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z dnia 21 listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych, unijny system obejmuje trzy oznaczenia z przypisanymi im graficznymi znakami jakości. Wyróżnia się:

- Chronioną Nazwę Pochodzenia (ang. Protected Designation of Origin) – obejmuje produkty rolne i artykuły spożywcze, które są produkowane, przetwarzane i przygotowywane na określonym obszarze geograficznym (ChNP),
- Chronione Oznaczenie Geograficzne (ang. Protected Geographical Indication) – obejmuje produkty rolne i artykuły spożywcze ściśle związane z określonym obszarem geograficznym, na którym odbywa się przynajmniej jeden z trzech procesów: produkcja, przetwarzanie lub przygotowywanie (ChOG),
- Gwarantowaną Tradycyjną Specjalność (ang. Traditional Speciality Guaranteed) – obejmuje produkty o tradycyjnym charakterze w stosunku do składu lub sposobu produkcji, które są w użyciu na rynku krajowym przynajmniej od 30 lat (GTS).

Produkty te są zarejestrowane, czyli wpisane przez Komisję Europejską do Rejestru Chronionych Nazw Pochodzenia i Chronionych Oznaczeń Geograficznych lub do Rejestru Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności¹¹⁹.

- Produkty z Polski zarejestrowane jako Chroniona Nazwa Pochodzenia to:
  - Fasola wrzawska
  - Fasola Piękny Jaś z Doliny Dunajca/Fasola z Doliny Dunajca
  - Karp zatorski
  - Podkarpacki miód spadziowy
  - Wiśnia nadwiślanka

¹¹⁷ <http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/search.jsf> [dostęp: 22.11.2019]. Jeden pomnik przyrody, trzy parki krajobrazowe i dziewięć rezerwatów przyrody zostało przypisanych do obszaru morskiego.

¹¹⁸ Por. szerzej na stronie internetowej: <http://www.czaswlas.pl/>

¹¹⁹ W bazie DOOR są zamieszczane produkty zarejestrowane i czekające na rejestrację w Komisji Europejskiej. Por. szerzej: <https://ec.europa.eu/agriculture/quality/door/list.html>

- Redykołka
- Oscypek
- Bryndza podhalańska
- Miód z Sejneńszczyzny/Miód z Łódzieszczyzny (produkt zarejestrowany również przez Litwę)¹²⁰.
- Produkty zarejestrowane jako Chronione Oznaczenie Geograficzne:
  - Czosnek galicyjski
  - Kiełbasa piaszczańska
  - Kiełbasa biała parzona wielkopolska
  - Krupnioki śląskie
  - Cebularz lubelski
  - Jagnięcina podhalańska
  - Ser koryciński swojski
  - Jabłka grójeckie
  - Kołocz śląski/kołacz śląski
  - Miód drahimski
  - Chleb prądnicki
  - Jabłka łuckie
  - Śliwka szydłowska
  - Obwarzanek krakowski
  - Kiełbasa lisiecka
  - Miód kurpiowski
  - Fasola korczyńska
  - Truskawka kaszubska/Kaszëbskô malëna
  - Andruty kaliskie
  - Wielkopolski ser smażony
  - Rogal świętomarciński
  - Miód wrzosowy z Borów Dolnośląskich
  - Suska sechłońska¹²¹
- Produkty z Polski zarejestrowane jako Gwarantowana Tradycyjna Specjalność:
  - Kiełbasa krakowska sucha staropolska
  - Kabanosy staropolskie

---

¹²⁰ W tej grupie oznaczeń został opublikowany również wniosek dotyczący produktu „Miód spadziowy z Beskidu Wyspowego”.

¹²¹ W tej grupie oznaczeń został złożony wniosek dotyczący podpiwka kujawskiego. Ponadto wpłynął wniosek w przypadku tego produktu o zatwierdzenie zmian w specyfikacji suski sechłońskiej. Por. szerzej: Ogłoszenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 28 maja 2019 r. w sprawie wniosku o zatwierdzenie zmian w specyfikacji „suski sechłońskiej” zarejestrowanej jako chronione oznaczenie geograficzne.

- Kiełbasa jałowcowa staropolska
- Kiełbasa myśliwska staropolska
- Pieriekaczewnik
- Olej rydzowy tradycyjny¹²²

Z kolei zgodnie z ustawą z dnia 17 grudnia 2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych¹²³, oprócz regulacji dotyczących rejestracji produktów regionalnych i tradycyjnych w UE, w Polsce tworzy się także Listę Produktów Tradycyjnych. Wpisywane są na nią produkty, których jakość lub wyjątkowe cechy i właściwości wynikają ze stosowania tradycyjnych metod produkcji. Ponadto stanowią element dziedzictwa kulturowego regionu, w którym są wytwarzane, oraz są elementem tożsamości społeczności lokalnej. Za tradycyjne uważa się metody produkcji wykorzystywane od co najmniej 25 lat¹²⁴. Lista Produktów Tradycyjnych ma na celu rozpowszechnianie informacji o produktach wytwarzanych tradycyjnymi, historycznie ugruntowanymi metodami. Obecnie na tę listę wpisanych jest 1931 produktów¹²⁵. Warto zwrócić więc uwagę na zróżnicowaną aktywność w tym zakresie w poszczególnych województwach, co obrazuje poniższe zestawienie, pokazujące liczbę produktów tradycyjnych znajdujących się na tej liście:

• dolnośląskie	– 52	• podkarpackie	– 239
• kujawsko-pomorskie	– 87	• podlaskie	– 70
• lubelskie	– 213	• pomorskie	– 178
• lubuskie	– 79	• śląskie	– 144
• łódzkie	– 220	• świętokrzyskie	– 93
• małopolskie	– 220	• warmińsko-mazurskie	– 42
• mazowieckie	– 145	• wielkopolskie	– 95
• opolskie	– 61	• zachodniopomorskie	– 53

Najwięcej tego typu produktów zarejestrowano w województwach: podkarpackim, małopolskim, łódzkim i małopolskim, najmniej zaś w warmińsko-mazurskim.

¹²² Ponadto w tej grupie produktów złożone zostały wnioski o przyznanie GTS: Trójniak staropolski tradycyjny, Półtorak staropolski tradycyjny, Czwórniak staropolski tradycyjny, Dwójniak staropolski tradycyjny.

¹²³ Tekst jedn.: DzU z 2019 r., poz. 915.

¹²⁴ Według przepisów Unii Europejskiej odnoszących się do Gwarantowanej Tradycyjnej Specjalności (GTS) okres ten wynosi 30 lat.

¹²⁵ <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/lista-produktow-tradycyjnych12> [dostęp: 22.11.2019].

Analizą zróżnicowania polskich regionów pod względem potencjału turystycznego objęto 17 podregionów statystycznych Polski: 2 regiony statystyczne wyodrębnione 1 stycznia 2018 r. w województwie mazowieckim (warszawski stołeczny oraz mazowiecki regionalny) na mocy Rozporządzenia Komisji Europejskiej (UE) nr 2016/2066¹²⁶ oraz obszar 15 pozostałych województw. W pierwszym podrozdziale scharakteryzowano wskaźniki służące do oceny atrakcyjności turystycznej przez ocenę zmian zróżnicowania polskich regionów pod względem potencjału turystycznego w latach 2005-2018.

W drugim podrozdziale analizie poddano projekty realizowane w ramach polityki spójności UE we wszystkich 16 województwach. Analizę wykonano w przekroju regionalnym według ich liczby, kosztów całkowitych, wartości dofinansowania ze środków Unii Europejskiej, typów obszarów oraz zakresu przedmiotowego projektów. Zakres czasowy badania obejmował lata 2007-2018, tj. okres dwóch kolejnych perspektyw finansowych funduszy europejskich: poprzedniej (lata 2007-2013) oraz bieżącej (lata 2014-2020).

¹²⁶ Rozporządzenie Komisji (UE) 2016/2066 z dnia 21 listopada 2016 r. zmieniające załączniki do rozporządzenia (WE) nr 1059/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie ustalenia wspólnej klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS) (Dz. Urz. UE L 322 z 29.11.2016).

2.1. METODY BADANIA ZMIAN ZRÓŻNICOWANIA POLSKICH REGIONÓW POD WZGLĘDEM POTENCJAŁU TURYSTYCZNEGO

Do badania zmian zróżnicowania polskich regionów pod względem potencjału turystycznego w latach 2005-2018 wykorzystano następujące wskaźniki¹²⁷:

1. Wskaźnik Baretje'a-Deferta¹²⁸ (wskaźnik Baretje'a, wskaźnik funkcji turystycznej¹²⁹) – wyznaczany jako liczba turystycznych miejsc noclegowych przypadająca na 100 stałych mieszkańców obszaru¹³⁰. Pozwala ocenić zagospodarowanie turystyczne obszaru¹³¹

$$W_{BD} = \frac{\text{liczba turystycznych miejsc noclegowych}}{\text{liczba stałych mieszkańców obszaru}} \times 100$$

2. Wskaźnik Deferta – obliczany jako liczba turystów korzystających z noclegów przypadająca na 1 km² badanego obszaru (wskaźnik gęstości ruchu turystycznego¹³²). Umożliwia ocenę zatłoczenia turystycznego obszaru¹³³

$$W_D = \frac{\text{liczba turystów korzystających z noclegów}}{\text{powierzchnia obszaru w km}^2} \times 100$$

3. Wskaźnik Schneidera – wyznaczany jako liczba osób korzystających z noclegów na 100 stałych mieszkańców obszaru. Informuje o obciążeniu ruchem turystycznym (intensywności ruchu turystycznego)¹³⁴

$$W_S = \frac{\text{liczba turystów korzystających z noclegów}}{\text{liczba stałych mieszkańców obszaru}} \times 100$$

¹²⁷ I. Bąk, B. Szczecińska, 2015. *Ocena atrakcyjności turystycznej województw w Polsce*. Folia Pomeranae Universitas Technologiae Stetinensis, Oeconomica, 317(78)1, s. 5-16; I. Bąk, B. Szczecińska, *Analiza atrakcyjności turystycznej miast wojewódzkich*. Wiadomości Statystyczne, 2014, 12, s. 80-95; A.R. Szromek, *Pomiar funkcji turystycznej obszarów za pomocą wskaźników funkcji turystycznej na przykładzie obszarów państw europejskich*. Studia Ekonomiczne, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, 2013, 132, s. 91-103.

¹²⁸ R. Baretje, P. Defert: *Aspects economiques du tourisme*. Nancy 1972.

¹²⁹ GUS, *Turystyka w 2018 r.*, s. 71.

¹³⁰ W przedziale 1-100 wskaźnik informuje o niewielkim znaczeniu turystycznym obszaru (słaba infrastruktura turystyczna, niewielka liczba turystów); powyżej 100 – jest widoczna funkcja turystyczna obszaru, w przedziale 100-500 funkcja turystyczna jest dobrze rozwinięta. Por. szerzej: I. Bąk, *Ocena stopnia atrakcyjności turystycznej podregionów w Polsce*. Folia Pomeranae Universitas Technologiae Stetinensis, Oeconomica, 2011, 285(62), s. 10.

¹³¹ A.R. Szromek: *Pomiar...*, op.cit., s. 91-103.

¹³² GUS, *Turystyka w 2018 r.*, s. 71.

¹³³ A.R. Szromek: *Pomiar...*, op.cit., s. 91-103.

¹³⁴ Ibidem, s. 91-103.

4. Wskaźnik Charvata – obliczany jako liczba udzielonych noclegów na 100 stałych mieszkańców obszaru. Informuje o obciążeniu ruchem turystycznym¹³⁵.

$$W_{Ch} = \frac{\text{liczba udzielonych noclegów}}{\text{liczba stałych mieszkańców obszaru}} \times 100$$

5. Wskaźnik gęstości bazy noclegowej – wyznaczany jako liczba miejsc noclegowych przypadająca na 1 km² obszaru. Pozwala na określenie zagęszczenia miejsc noclegowych na badanym obszarze¹³⁶

$$W_{GBN} = \frac{\text{liczba miejsc noclegowych}}{\text{powierzchnia obszaru w km}^2}$$

6. Wskaźnik stopnia wykorzystania miejsc noclegowych (wskaźnik wykorzystania pojemności noclegowej¹³⁷) – stopień wykorzystania netto w danym roku oblicza się, dzieląc ogólną liczbę udzielonych noclegów przez liczbę wszystkich oferowanych miejsc noclegowych w poszczególnych dniach miesiąca, w ciągu których były one faktycznie udostępnione¹³⁸ (wyrażony w %)

$$W_{WBN} = \frac{\text{liczba udzielonych noclegów}}{\text{liczba miejsc noclegowych}} \times 100$$

7. Wskaźnik rozwoju bazy noclegowej – iloraz liczby turystów korzystających z noclegów i liczby miejsc noclegowych

$$W_{RBN} = \frac{\text{liczba turystów korzystających z noclegów}}{\text{liczba miejsc noclegowych}}$$

8. Wskaźnik rozwoju bazy gastronomicznej¹³⁹

$$W_{RBG} = \frac{(\text{liczba turystów korzystających z noclegów} + \text{liczba ludności obszaru}) \div 1000}{\text{liczba miejsc noclegowych}}$$

9. Liczba placówek gastronomicznych w turystycznych obiektach noclegowych przypadających na 100 turystycznych obiektów noclegowych

$$W_{RBG} = \frac{\text{liczba placówek gastronomicznych w obiektach noclegowych}}{\text{liczba turystycznych obiektów noclegowych}} \times 100$$

¹³⁵ Ibidem, s. 91-103.

¹³⁶ Por. szerzej: E. Baran, B. Grzebyk: *Uwarunkowania rozwoju turystyki na obszarach Podkarpacia o niekorzystnych warunkach gospodarowania*. Acta Scientiarum Polonorum – Oeconomia 2010, 9 (4), s. 1-24; A.R. Szromek: *Pomiar...*, op.cit., s. 91-103.

¹³⁷ GUS, *Turystyka w 2018 r.*, s. 71.

¹³⁸ Bank Danych Lokalnych GUS.

¹³⁹ GUS, *Turystyka w 2018 r.*, s. 71.

Ponadto obliczono indeksy o podstawie stałej, indeksy łańcuchowe oraz średnio-okresowe tempo zmian, które umożliwiły szczegółową ocenę zmian zjawisk opisujących atrakcyjność turystyczną regionów.

Stosując metodę miary rozwoju Hellwiga, skonstruowano miernik syntetyczny, umożliwiający uszeregowanie badanych regionów według poziomu potencjału turystycznego. Mając na uwadze kryteria formalne doboru zmiennych, do budowy miernika rozwoju potencjału turystycznego przyjęto zmienne diagnostyczne o charakterze mierzalnym, dostępne i kompletne. Niektóre potencjalne zmienne, istotne pod względem merytorycznym, nie mogły zostać włączone do grupy analizowanych zmiennych, gdyż w Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, w Rocznikach Województw GUS lub innych dostępnych opracowaniach i bazach statystycznych o charakterze ciągłym nie były w badanym okresie gromadzone pewne dane, umożliwiające m.in. wyodrębnienie¹⁴⁰ 2 regionów statystycznych (warszawskiego stołecznego oraz mazowieckiego regionalnego) w obszarze województwa mazowieckiego. Niejednokrotnie także gromadzone dane bywały niekompletne, co wpłynęło istotnie na ograniczenie liczby zmiennych składowych miernika rozwoju. W wyjątkowych sytuacjach, kiedy zakres czasowy dostępnych danych był krótszy niż analizowany okres, kierując się wagą zmiennej i brakiem innych zmiennych obrazujących dane zjawisko, istotne dla analizy pod względem merytorycznym, przyjmowano wartość z roku możliwie najbliższego analizowanym skrajnym latom (2005-2018).

Następnym etapem było zastosowanie kryteriów statystycznych; w pierwszym kroku – wyeliminowanie zmiennych quasi-stałych. W tym celu, dla cech dobranych pod względem merytorycznym i formalnym, obliczono współczynnik zmienności. Współczynnik zmienności jest względną miarą rozproszenia, której wartość wyznaczana jest jako stosunek odchylenia standardowego do wartości średniej arytmetycznej¹⁴¹, zgodnie z wzorem:

$$V_j = \frac{S_j}{\bar{x}_j}$$

gdzie:

V_j – współczynnik zmienności dla j -tej zmiennej

$S(x_j)$ – odchylenie standardowe dla j -tej zmiennej, wyznaczane według wzoru:

¹⁴⁰ Przeliczenie danych, jakie były gromadzone dla konkretnych powiatów – w celu otrzymania wartości dla nowych regionów, utworzonych na mocy obowiązującej od 1 stycznia 2018 r. nowej klasyfikacji NUTS 2016, wprowadzonej Rozporządzeniem Komisji UE.

¹⁴¹ B. Borkowski, H. Dudek, W. Szczesny, *Ekometria, wybrane zagadnienia*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 62.

$$S_j = \sqrt{n^{-1} \sum_{i=1}^n (x_{ij} - \bar{x}_j)^2}$$

$\bar{x}_j$ – średnia arytmetyczna j -tej zmiennej, wyznaczana według wzoru:

$$\bar{x}_j = n^{-1} \sum_{i=1}^n x_{ij}, \quad (i = 1, 2, \dots, n)$$

Ze zbioru zmiennych eliminuje się cechy spełniające nierówność $|V_j| \leq V^*$, gdzie V^* oznacza wartość krytyczną współczynnika zmienności. Jako wartość krytyczną przyjęto $V^* = 0,10$.

Następnie zbadano siłę związku pomiędzy pozostałymi zmiennymi. W tym celu wykorzystano współczynnik korelacji liniowej Pearsona¹⁴². Współczynnik ten służy do badania siły związku między zmiennymi wyrażonymi w wartościach nominalnych i przyjmuje następujący wzór:

$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}}$$

gdzie:

r_{xy} – współczynnik korelacji liniowej Pearsona,

X, Y – mierzalne cechy statystyczne, $X = (1, 2, \dots, n)$, $Y = (1, 2, \dots, n)$,

$\bar{x}, \bar{y}$ – średnia arytmetyczna odpowiednio cechy X i Y .

Współczynnik korelacji liniowej Pearsona przyjmuje wartości $<-1; 1>$, przy czym: $r_{xy} = 0$ oznacza brak liniowej zależności pomiędzy cechami, $r_{xy} = 1$ oznacza dokładną dodatnią liniową zależność między cechami, a $r_{xy} = -1$ oznacza dokładną ujemną liniową zależność między cechami. Cechy, które wykazują silną współzależność nie zostały uwzględniane w dalszych badaniach. Dla wszystkich zmiennych skonstruowano macierz korelacji. Jako wartość krytyczną współczynnika korelacji przyjęto $r^* = |0,75|$.

Badane obiekty (regiony) podzielono na pięć grup różniących się pod względem poziomu rozwoju potencjału turystycznego, przy zastosowaniu taksonomicznego miernika rozwoju Z. Hellwiga¹⁴³. Jest to jedna z powszechnie stosowanych metod

¹⁴² W. Starzyńska, *Statystyka praktyczna*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 293-295.

¹⁴³ Z. Hellwig: *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom rozwoju i strukturę kwalifikowanych kadr*. Przegląd Statystyczny, 1968, 4, s. 307-328. E. Nowak, 1990: *Metody taksonomiczne w klasyfikacji obiektów społeczno-gospodarczych*. PWE, Warszawa, s. 87.

taksonomicznych, w której miara agregatowa obliczana jest jako syntetyczny wskaźnik taksonomicznej odległości danego obiektu od teoretycznego wzorca rozwoju. Metoda wzorca rozwoju Hellwiga pozwala uporządkować zbiór obiektów (regionów) P_i (gdzie: $i = 1, 2, \dots, n$), z których każdy jest opisany zbiorem m cech diagnostycznych, mających charakter stymulant lub destymulant. Opis liczbowy zbioru obiektów może zostać przedstawiony w formie macierzy obserwacji $\mathbf{X}$ o postaci:

$$\mathbf{X} = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1m} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2m} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{n1} & x_{n2} & \dots & x_{nm} \end{bmatrix}$$

gdzie x_{ij} – wartości j -tej cechy dla i -tego obiektu ($i = 1, 2, \dots, n$; $j = 1, 2, \dots, m$).

W celu ujednolicenia zmiennych dokonuje się normalizacji cech poprzez ich standaryzację zgodnie z wzorem:

$$z_{ij} = \frac{(x_{ij} - \bar{x}_j)}{S_j}, \quad (j = 1, 2, \dots, m)$$

W efekcie przekształcenia otrzymuje się macierz standaryzowanych wartości cech $\mathbf{Z}$:

$$\mathbf{Z} = \begin{bmatrix} z_{11} & z_{12} & \dots & z_{1m} \\ z_{21} & z_{22} & \dots & z_{2m} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ z_{n1} & z_{n2} & \dots & z_{nm} \end{bmatrix}$$

gdzie z_{ij} jest zestandaryzowaną wartością x_{ij} .

Powyższa macierz stanowi podstawę do wyznaczenia tzw. wzorca rozwoju, tj. abstrakcyjnego obiektu (regionu) P_0 o współrzędnych standaryzowanych $z_{01}, z_{02}, \dots, z_{0j}$, gdzie: $z_{0j} = \max\{z_{ij}\}$, gdy Z_j jest stymulantą oraz $z_{0j} = \min\{z_{ij}\}$, gdy Z_j jest destymulantą. Wynika z tego, iż wzorzec stanowi hipotetyczny region o najlepszych zaobserwowanych wartościach zmiennych. Następnie dla każdego obiektu P_i (regionu) wyznacza się odległość od wzorca zgodnie z formułą:

$$d_i = 1 - \frac{D_{io}}{D_o} \quad (i = 1, 2, \dots, n)$$

gdzie:

$$D_{io} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (z_{ij} - z_{oj})^2} \quad (\text{odległość } i\text{-tego obiektu od obiektu } P_o)$$

$$D_o = \bar{D}_o + 2S_o$$

$$\bar{D}_o = n^{-1} \sum_{i=1}^n D_{io}$$

$$S_o = \sqrt{n^{-1} \sum_{i=1}^n (D_{io} - \bar{D}_o)^2}$$

W ten sposób wyznaczono wskaźniki syntetyczne dla każdego regionu. Miernik taksonomiczny d_i przyjmuje wartości z przedziału $[0, 1]$. Im bardziej wartości cech danego regionu są zbliżone do wzorca, tym poziom jego rozwoju jest wyższy, a im bardziej oddalone – tym niższy.

Do klasyfikacji regionów według poziomu rozwoju potencjału turystycznego wykorzystano dwa parametry miernika taksonomicznego, tj. średnią arytmetyczną i odchylenie standardowe. Wyodrębniono następujące przedziały klasowe (grupy):

- klasa 1 (bardzo wysoki poziom rozwoju) $d_i > \bar{d}_i + S_{d_i}$ (do tej klasy należą regiony, dla których odległość od wzorca przekracza wartość $\bar{d}_i + S_{d_i}$),
- klasa 2 (wysoki poziom rozwoju) $\bar{d}_i + S_{d_i} \geq d_i > \bar{d}_i + \frac{1}{2}S_{d_i}$ (do tej klasy należą regiony, dla których odległość od wzorca zawiera się w przedziale $\left(d_i + \frac{1}{2}S_{d_i}; d_i + S_{d_i}\right]$),
- klasa 3 (średni poziom rozwoju) $\bar{d}_i + \frac{1}{2}S_{d_i} \geq d_i > \bar{d}_i - \frac{1}{2}S_{d_i}$ (do tej klasy zaliczono regiony, dla których odległość od wzorca zawiera się w przedziale $\left(d_i - \frac{1}{2}S_{d_i}; d_i + \frac{1}{2}S_{d_i}\right]$),
- klasa 4 (niski poziom rozwoju) $\bar{d}_i - \frac{1}{2}S_{d_i} \geq d_i > \bar{d}_i - S_{d_i}$ (do tej klasy zaliczono regiony, dla których odległość od wzorca zawiera się w przedziale $\left(d_i - S_{d_i}; d_i - \frac{1}{2}S_{d_i}\right]$),
- klasa 5 (bardzo niski poziom rozwoju) $d_i \leq \bar{d}_i - S_{d_i}$ (do tej klasy należą regiony, dla których odległość od wzorca jest równa lub mniejsza niż $d_i - S_{d_i}$).

gdzie:

d_i – wartość miernika syntetycznego obliczonego metodą wzorca rozwoju Hellwiga,

$\bar{d}_i$ – średnia arytmetyczna cechy (wskaźnika syntetycznego) d_i ,

S_{d_i} – odchylenie standardowe cechy d_i .

Wykorzystano dane pochodzące z następujących źródeł:

- Bank Danych Lokalnych GUS,
- GUS, Rocznik Statystyczny Województw 2005 (do 2018),
- GUS, Turystyka w 2005 roku (do 2018 roku),
- Urząd Statystyczny w Warszawie, Województwo Mazowieckie – Podregiony, Powiaty, Gminy 2005 (do 2018).

2.2. METODY BADANIA PROJEKTÓW TURYSTYCZNYCH FINANSOWANYCH Z FUNDUSZY EUROPEJSKICH W UJĘCIU REGIONALNYM

Głównym celem badania było określenie regionalnej alokacji środków finansowych na rzecz rozwoju turystyki w ramach projektów współfinansowanych z funduszy Unii Europejskiej. W ramach celu głównego przyjęto następujące cele szczegółowe:

- a) określenie udziału projektów związanych z turystyką w całkowitej alokacji środków unijnych;
- b) zbadanie skali zróżnicowania regionalnego w zakresie wykorzystania funduszy europejskich na turystykę;
- c) identyfikacja zakresu przedmiotowego projektów.

Przedmiotem badania są projekty realizowane w ramach polityki spójności UE we wszystkich 16 województwach (NTS-2). Analizy projektów w przekroju regionalnym dokonano według ich liczby, kosztów całkowitych, wartości dofinansowania ze środków Unii Europejskiej, typów obszarów oraz zakresu przedmiotowego projektów.

Zakres czasowy badania obejmował lata 2007-2018, tj. okres dwóch kolejnych perspektyw finansowych funduszy europejskich: poprzedniej (lata 2007–2013) oraz bieżącej (lata 2014-2020).

Materiał badawczy stanowiły dane pochodzące z bazy Krajowego Systemu Informatycznego *SIMIK 07-13* (za lata 2007-2013) oraz bazy Centralnego Systemu Teleinformatycznego *SL2014* (za lata 2014-2018) według stanu na dzień 31 grudnia 2018 r. Systemy te prowadzone są przez Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju (w latach 2013-2015 Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, a w latach 2007-2013 Ministerstwo Rozwoju Regionalnego) i służą m.in. do gromadzenia i agregacji w przekrojach terytorialnych podstawowych danych dotyczących projektów realizowanych w ramach europejskiej polityki spójności. Bazy projektów udostępniane są w postaci arkuszy kalkulacyjnych Excel i obejmują projekty, dla których zawarto umowy o dofinansowanie.

Systemy ewidencji projektów (SIMIK 07-13 oraz SL2014) pozwalają na wyodrębnienie projektów turystycznych na podstawie celów i działań określonych w poszczególnych programach operacyjnych. Jednakże w grupie tych projektów znajdują się takie, których związek z turystyką jest odległy lub w ogóle nie istnieje. Z kolei w innych obszarach wsparcia można znaleźć projekty, które można określić jako bezpośrednio związane z turystyką. Wsparcie udzielane na projekty związane z turystyką wpisuje się bowiem w liczne cele tematyczne oraz priorytety inwestycyjne funduszy strukturalnych, takie jak np. wsparcie inwestycyjne przedsiębiorstw, wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną, promowanie walorów przyrodniczych, bioróżnorodność i ochrona przyrody, ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego, rewitalizacja obszarów miejskich i wiejskich, transport zrównoważony, inwestowanie w kształcenie i szkolenie zawodowe oraz wiele innych. Trudności w identyfikacji projektów turystycznych wynikają z interdyscyplinarnego charakteru turystyki.

Biorąc pod uwagę subiektywizm klasyfikacji projektów związanych z turystyką w bazach SIMIK 07-13 oraz SL2014, przyjęto ekspercką metodę selekcji tych projektów. Zastosowana metoda badawcza wykorzystuje kryteria selekcji projektów zaproponowane przez Studzienieckiego¹⁴⁴ (w odniesieniu do projektów turystycznych) oraz Gralak i Powęską¹⁴⁵ (w odniesieniu do projektów dotyczących dziedzictwa kulturowego). Identyfikacji projektów pod kątem ich przydatności do analizy dokonano na podstawie tytułów oraz opisów projektów zamieszczonych w bazach projektów. Podejście to umożliwiło wyodrębnienie trzech typów projektów:

- Typ I** – projekty sklasyfikowane jako *stricte* turystyczne, czyli projekty mające w tytule lub opisie słowo „turystyka”;
- Typ II** – projekty niezawierające słowa „turystyka” w tytule lub opisie, jednak mające potencjalną zdolność bezpośredniego oddziaływania na poprawę atrakcyjności turystycznej regionu (np. związane z bazą noclegową, żywieniową, informacją turystyczną itp.);
- Typ III** – projekty mające potencjalną zdolność pośredniego oddziaływania na poprawę atrakcyjności turystycznej regionu (np. projekty z zakresu kultury, sportu, rozrywki, rekreacji, rewitalizacji lub też dotyczące tworzenia strategii i planów rozwoju turystyki).

¹⁴⁴ T. Studzieniecki, *Euroregiony: potencjał turystyczny*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Nr 590, Ekonomiczne Problemy Usług, 2010, 52, s. 229-239.

¹⁴⁵ A. Gralak, H. Powęska, *The utilization of EU funds in the years 2007-2015 for the preservation of cultural heritage of rural areas in eastern Poland*. Acta Scientiarum Polonorum – Oeconomia, 2017, 16 (2), s. 55-64.

Przy wyborze projektów bezpośrednio związanych z turystyką (typ I i II) przyjęto założenie, że za projekt turystyczny można uznać taki, który jest realizowany wyłącznie przez podmioty branży turystycznej (podmioty sektora turystyki). Do identyfikacji podmiotów branży turystycznej wykorzystano klasyfikację sektorową, wywodzącą się z metodologii rachunku satelitarnego turystyki opracowaną przez Światową Organizację Turystyki (UNWTO), OECD i Eurostat. Wyodrębnia się w niej pięć sektorów turystyki, a mianowicie: sektor zakwaterowania, sektor gastronomii, sektor atrakcji turystycznych (produktów), sektor organizatorów i pośredników turystycznych, transportu turystycznego oraz sektor promocji i informacji turystycznej. Pozostałe sektory gospodarki mają pośredni związek z turystyką, głównie poprzez kształtowanie warunków dla rozwoju funkcji turystycznej obszarów oraz poprawę atrakcyjności turystycznej obszarów recepcji turystycznej (przyjmujących).

W związku z zastosowanym w systemie SIMIK 07-13 algorytmem proporcjonalnego przeliczania wartości projektów realizowanych na obszarze kilku JST (tj. gmin lub powiatów) w ramach danego województwa dokonano agregacji tych wartości. Polegało to na sumowaniu wartości przypisanych poszczególnym JST do pełnej wartości danego projektu (tj. jego kosztów całkowitych oraz wartości dofinansowania ze środków UE) dla danego województwa. Dzięki temu wyeliminowano sztucznie zawyżaną w systemie SIMIK 07-13 liczbę gmin lub powiatów, które były beneficjentami projektów. Przeprowadzona agregacja wartości projektów umożliwiła również zachowanie porównywalności danych pomiędzy poprzednią (lata 2007-2013) oraz bieżącą (lata 2014-2020) perspektywą finansową funduszy europejskich.

Do analizy przyjęto projekty finansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) oraz Funduszu Spójności (FS). W badaniu nie uwzględniono natomiast projektów finansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS), Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego (EFMR). Spośród 102 942 projektów (w tym 75 996 projektów w bazie SIMIK 07-13 oraz 26 946 projektów w bazie SL2014) dokonano wyboru tych, które uznano za związane z turystyką. Na podstawie przyjętej metody doboru uzyskano próbę badawczą liczącą 5082 projekty.

Przyjęte założenia badawcze wymagały również przeprowadzenia typologii projektów według ich zakresu przedmiotowego. Punktem wyjścia w identyfikowaniu typów projektów związanych z turystyką było określenie czynników determinujących atrakcyjność turystyczną regionów. Podjęto próbę adaptacji znanych z literatury kryteriów oceny atrakcyjności turystycznej oraz potencjału turystycznego obszaru. W tym celu wykorzystano klasyfikację czynników endogenicznych warunkujących

rozwój turystyki w regionach przedstawioną przez Butowskiego¹⁴⁶ oraz klasyfikację kryteriów oceny potencjału turystycznego miast autorstwa Zajadacz¹⁴⁷.

Wyboru kategorii badawczych atrakcyjności turystycznej regionów dokonano, uwzględniając trzy jej tradycyjne elementy, a mianowicie: walory przyrodnicze, walory kulturowe oraz zagospodarowanie turystyczne, które rozszerzono o działania marketingowe. Biorąc pod uwagę powyższe założenia oraz dostępność porównywalnych w badanym zbiorze danych, wyodrębniono 5 kategorii oraz 16 typów projektów, które zaprezentowano w tabeli 3.

TABELA 3. Kategorie i typy projektów kształtujących atrakcyjność turystyczną regionów

Elementy atrakcyjności turystycznej	Kategorie projektów	Typy oraz podtypy projektów
Walory przyrodnicze	Wykorzystanie walorów przyrodniczych dla rozwoju turystyki	• Budowa i modernizacja infrastruktury turystycznej na obszarach chronionych
		• Zagospodarowanie terenów zielonych na cele turystyczno-rekreacyjne
		• Rewaloryzacja parków miejskich i gminnych
Walory kulturowe	Wykorzystanie walorów kulturowych na cele turystyczne	• Zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego – renowacja obiektów zabytkowych; – adaptacja obiektów zabytkowych na cele turystyczne lub kulturalne; – rewitalizacja terenów śródmiejskich; – rewitalizacja i adaptacja terenów przemysłowych i powojennych na cele turystyczne; – rewaloryzacja zabytkowych zespołów pałacowo-parkowych, dworsko-parkowych lub folwarczno-parkowych; – rozbudowa i modernizacja placówek muzealnych
		• Rozwój instytucji kultury: – budowa i wyposażenie instytucji kultury – rozbudowa i modernizacja instytucji kultury – zakup wyposażenia dla instytucji kultury – digitalizacja zasobów
		• Organizacja wydarzeń kulturalnych

¹⁴⁶ L. Butowski, *Turystyka jako czynnik rozwoju w świetle wybranych teorii rozwoju regionalnego*, Turyzm, 2010, 20/1, s. 48.

¹⁴⁷ A. Zajadacz, *Potencjał turystyczny miast na przykładzie wybranych miast Sudetów Zachodnich*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2004, s. 38-43.

TABELA 3 – cd.

Elementy atrakcyjności turystycznej	Kategorie projektów	Typy oraz podtypy projektów
Zagospodarowanie turystyczne	Rozwój infrastruktury turystycznej	• Budowa, przebudowa, modernizacja i wyposażenie obiektów bazy noclegowej
		• Budowa, przebudowa, modernizacja i wyposażenie obiektów bazy gastronomicznej
		• Poprawa dostępności komunikacyjnej miejsc atrakcyjnych turystycznie
		• Rozwój bazy uzupełniającej: – budowa i modernizacja kompleksów i urządzeń sportowo-rekreacyjnych oraz szlaków i tras turystycznych – rozwój infrastruktury lecznictwa uzdrowiskowego – rozwój infrastruktury turystyki kongresowej i targowej – rozwój infrastruktury bezpieczeństwa obszarów recepcji turystycznej
Działania marketingowe	Promocja i informacja turystyczna	• Promocja atrakcyjności turystycznej regionu oraz promocja nowych produktów turystycznych
		• Promocja oferty turystycznej
		• Rozwój systemu informacji turystycznej
		• Elektroniczne platformy turystyczne oraz internetowe serwisy turystyczne
Pozostałe elementy atrakcyjności turystycznej	Inne	• Uruchomienie inicjatywy klastrowej • Tworzenie strategii i planów • Rozwój sieci współpracy JST

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawione założenia metodyczne posłużyły do charakterystyki struktury rodzajowej i zróżnicowania przestrzennego projektów turystycznych w układzie województw. Analizy projektów dokonano według ich liczby, kosztów całkowitych, wartości dofinansowania ze środków Unii Europejskiej, typów obszarów oraz zakresu przedmiotowego.

3.1. PREZENTACJA PODSTAWOWYCH WSKAŹNIKÓW CHARAKTERYZUJĄCYCH ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNĄ REGIONU

3.1.1. Wskaźnik funkcji turystycznej Baretje'a-Deferta

Do oceny zagospodarowania turystycznego obszaru wykorzystuje się wskaźnik funkcji turystycznej Baretje'a (w literaturze znany także jako wskaźnik Baretje'a-Deferta¹⁴⁸). Jest on obliczany jako liczba turystycznych miejsc noclegowych przypadająca na 100 stałych mieszkańców obszaru. W przedziale 1-100 wskaźnik informuje o niewielkim znaczeniu turystycznym obszaru (słaba infrastruktura turystyczna, niewielka liczba turystów); powyżej 100 – jest widoczna funkcja turystyczna obszaru, w przedziale 100-500 funkcja turystyczna jest dobrze rozwinięta¹⁴⁹. Jak wynika z tabeli 4, żaden z polskich regionów nie ma rozwiniętej funkcji turystycznej. Najniższe przeciętne wartości wskaźnika odnotowano w badanym okresie w regionach: mazowieckim regionalnym (0,5) oraz opolskim i łódzkim (po 0,8). Najwyższe

---

¹⁴⁸ Por. szerzej: R. Baretje, P. Defert: *Aspects économiques du tourisme*. Nancy 1972; I. Bąk, *Ocena stopnia atrakcyjności turystycznej podregionów w Polsce*. Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinsensis, Oeconomica, 285(62) 2011, s. 10; M. Hendel, *Przydatność wskaźników funkcji turystycznej w ocenie rozwoju turystycznego obszaru na przykładzie gminy Ustroń*. Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Seria: Organizacja i Zarządzanie, 2016, 87, s. 160.

¹⁴⁹ I. Bąk: *Ocena stopnia atrakcyjności turystycznej podregionów w Polsce*. Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinsensis, Oeconomica, 285(62) 2011, s. 10.

TABELA 4. Wskaźnik funkcji turystycznej Baretje'a w polskich regionach statystycznych w latach 2005-2018

Rok	Polska	Region statystyczny																
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stoleczny	wielkopolskie	zachodnio-pomorskie
Liczba turystycznych miejsc noclegowych przypadająca na 100 mieszkańców obszaru																		
2005	1,5	1,6	1,3	0,9	1,8	0,6	1,9	0,5	0,7	0,9	1,0	3,9	0,8	0,6	2,6	0,9	1,1	6,2
2006	1,5	1,6	1,2	0,9	1,9	0,6	1,9	0,5	0,7	1,0	1,0	3,8	0,8	0,6	2,7	0,9	1,1	6,4
2007	1,5	1,6	1,2	0,9	2,2	0,6	2,0	0,5	0,8	1,0	1,0	3,9	0,7	0,8	2,7	0,9	1,1	6,4
2008	1,6	1,7	1,2	0,9	2,4	0,6	2,1	0,4	0,7	1,0	0,9	3,9	0,8	0,7	2,7	1,1	1,1	6,4
2009	1,6	1,8	1,3	0,9	2,3	0,7	2,1	0,5	0,8	1,1	1,0	3,7	0,8	0,9	2,7	1,0	1,1	6,5
2010	1,6	1,7	1,2	0,9	2,0	0,8	2,1	0,5	0,8	1,1	0,9	3,5	0,9	1,0	2,6	1,1	1,2	6,2
2011	1,6	1,7	1,2	0,8	1,9	0,8	2,2	0,5	0,8	1,0	0,9	3,4	0,9	0,9	2,6	1,1	1,2	6,2
2012	1,8	2,0	1,3	0,9	2,0	0,9	2,5	0,5	0,8	1,1	1,0	4,0	1,0	1,0	2,7	1,2	1,2	7,0
2013	1,8	2,0	1,3	0,9	1,9	0,9	2,5	0,5	0,8	1,2	1,1	4,1	1,0	1,1	2,8	1,2	1,2	7,0
2014	1,8	2,1	1,3	1,0	1,8	0,9	2,6	0,5	0,8	1,3	1,1	4,2	1,0	1,2	2,8	1,2	1,2	7,1
2015	1,8	2,1	1,4	1,0	1,8	0,9	2,7	0,5	0,9	1,4	1,1	4,4	1,0	1,3	2,8	1,2	1,2	7,0
2016	2,0	2,3	1,4	1,2	1,9	0,9	2,8	0,6	1,0	1,4	1,2	4,8	1,0	1,3	2,9	1,3	1,2	7,3
2017	2,0	2,3	1,6	1,2	1,8	0,9	2,9	0,6	1,0	1,5	1,2	4,9	1,0	1,3	2,8	1,4	1,2	7,8
2018	2,1	2,4	1,6	1,3	1,8	0,9	3,0	0,7	1,1	1,6	1,2	5,0	1,1	1,4	2,9	1,5	1,2	8,1
średnia 2005-2018	1,7	1,9	1,3	1,0	2,0	0,8	2,4	0,5	0,8	1,2	1,0	4,1	0,9	1,0	2,7	1,2	1,2	6,8
mediana 2005-2018	1,7	1,9	1,3	0,9	1,9	0,8	2,3	0,5	0,8	1,1	1,0	4,0	0,9	1,0	2,7	1,1	1,2	6,7
min. 2005-2018	1,5	1,6	1,2	0,8	1,8	0,6	1,9	0,4	0,7	0,9	0,9	3,4	0,7	0,6	2,6	0,9	1,1	6,2
max. 2005-2018	2,1	2,4	1,6	1,3	2,4	0,9	3,0	0,7	1,1	1,6	1,2	5,0	1,1	1,4	2,9	1,5	1,2	8,1
Zmiana w 2018 roku wobec 2005 roku (2005 = 100)																		
2018	139	153	122	140	103	159	158	137	159	186	126	128	144	221	109	169	109	131

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (Turystyka w 2018 roku i wcześniejsze, Rocznik Statystyczny Województw 2018 i wcześniejsze, Województwo mazowieckie. Podregiony, powiaty, gminy 2018 i wcześniejsze)

wartości wskaźnika, zarówno średnie (6,8), jak i minimalne (6,2) oraz maksymalne (8,1), wystąpiły w regionie zachodniopomorskim. Największy przyrost liczby miejsc noclegowych przypadających na 100 mieszkańców w 2018 roku, w porównaniu z 2005 rokiem, cechował województwo podkarpackie (o 86%), a w dalszej kolejności regiony: warszawski stołeczny (o 69%), opolskie i łódzkie (o 59%) oraz małopolskie (o 58%). Najmniejszą procentową zmianę odnotowano w województwie lubuskim (o 3%).

We wszystkich badanych regionach w 2018 roku (w relacji do 2005 roku) wystąpił przyrost liczby miejsc noclegowych przypadających na 100 mieszkańców, co świadczy o tym, że chociaż żaden z regionów nie ma wykształconej funkcji turystycznej, to w ciągu badanych 14 lat po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej potencjał turystyczny w tych obszarach rozwija się.

3.1.2. Gęstość ruchu turystycznego według Deferta

Wskaźnik gęstości ruchu turystycznego Deferta wyznaczany jest jako liczba turystów korzystających z noclegów przypadająca na 1 km² badanego obszaru i – jak trafnie wskazuje Szromek¹⁵⁰ – umożliwia ocenę zatłoczenia turystycznego obszaru.

Ponieważ w bieżącej analizie wskaźnik Deferta zależy od rozmiarów regionu, nie jest zaskakujący najwyższy wynik cechujący region warszawski stołeczny, najmniejszy wśród badanych jednostek. W regionie tym, w okresie 2005-2018, na 1 km² przypadało średniorocznie 50 turystów korzystających z noclegów. Obszar ten charakteryzował się także największym przyrostem wartości wskaźnika: o 147% w 2018 roku w porównaniu z rokiem 2005 (tab. 5). Przyrost w regionie warszawskim stołecznym oraz w regionach podkarpackim, pomorskim i śląskim w każdym z analizowanych lat był dodatni (tab. 6).

Oprócz standardowego wskaźnika Deferta, obejmującego ogół turystów korzystających z noclegów, obliczono analogiczny wskaźnik dla populacji turystów zagranicznych korzystających z noclegów (tab. 7). I tym razem region warszawski stołeczny zdeklasował pozostałe jednostki: od 2005 do 2018 roku średnioroczna liczba turystów z zagranicy przypadająca na 1 km² obszaru wynosiła 17, przy stałej tendencji wzrostowej. Drugi w kolejności region małopolski cechował się ponaddwukrotnie niższą przeciętną wartością wskaźnika (tab. 7). Najniższe wartości w badanych latach cechowały obszar mazowiecki regionalny, stąd też najwyższy odnotowany przyrost wartości wskaźnika w tym regionie nie może napawać przesadnym optymizmem.

¹⁵⁰ A.R. Szromek: *Pomiar...*, op.cit., s. 91-103.

TABELA 5. Wskaźnik gęstości ruchu turystycznego Deferta w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018

Rok	Polska	Region statystyczny																
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stołeczny	wielkopolskie	zachodnio-pomorskie
		Liczba turystów korzystających z noclegów na 1 km ² powierzchni obszaru																
2005	5	9	4	2	4	3	16	1	2	3	2	7	12	3	3	30	4	7
2006	6	9	4	2	4	4	17	1	2	3	2	8	13	3	3	33	4	7
2007	6	10	4	2	5	4	19	1	2	3	2	9	13	3	4	36	5	7
2008	6	10	4	3	5	5	18	1	3	3	2	9	13	3	4	39	5	8
2009	6	9	4	3	4	5	18	1	2	4	2	9	14	3	4	40	5	8
2010	7	10	4	3	4	5	19	1	2	4	2	9	14	3	4	46	5	8
2011	7	10	5	3	5	6	21	1	3	4	2	9	15	4	4	48	6	8
2012	7	11	5	3	5	6	23	1	3	4	3	10	15	4	4	49	5	9
2013	7	11	5	3	4	6	23	1	3	4	3	11	15	4	4	53	5	9
2014	8	12	5	3	4	7	25	1	3	5	3	12	16	4	5	56	6	10
2015	9	13	6	3	4	7	27	2	3	5	3	13	17	4	5	60	6	10
2016	10	15	7	4	5	7	30	2	4	6	3	15	20	5	5	68	7	11
2017	10	17	7	4	5	7	32	2	4	7	3	16	21	5	5	73	7	12
2018	11	18	7	4	5	7	34	3	4	7	3	17	23	5	5	75	7	13
średnia 2005-2018	7	12	5	3	5	6	23	1	3	5	3	11	16	4	4	50	6	9
mediana 2005-2018	7	11	5	3	5	6	22	1	3	4	2	10	15	4	4	48	5	8
min. 2005-2018	5	9	4	2	4	3	16	1	2	3	2	7	12	3	3	30	4	7
max. 2005-2018	11	18	7	4	5	7	34	3	4	7	3	17	23	5	5	75	7	13
		Zmiana w 2018 roku wobec 2005 roku (2005 = 100)																
2018	204	210	200	198	127	218	209	245	222	231	160	226	183	211	173	247	171	197

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (Turystyka w 2018 roku i wcześniejsze, Rocznik Statystyczny Województw 2018 i wcześniejsze, Województwo mazowieckie. Podregiony, powiaty, gminy 2018 i wcześniejsze).

TABELA 6. Zmiany i tempo zmian wartości wskaźnika gęstości ruchu turystycznego Deferta w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018

Rok	Polska	Region statystyczny																
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stołeczny	wielkopolskie	zachodnio-pomorskie
		Zmiana (rok poprzedni = 100)																
2006	106	106	106	104	105	117	106	108	104	103	101	106	103	113	108	107	105	100
2007	108	109	108	109	114	113	107	98	112	105	115	111	101	117	106	109	107	108
2008	103	99	103	110	108	109	96	102	111	105	100	101	104	90	104	109	109	104
2009	99	90	98	96	87	104	100	97	95	106	95	101	103	108	94	104	97	102
2010	106	105	104	102	103	108	106	115	98	106	104	101	104	106	106	114	110	99
2011	105	107	103	98	107	105	109	101	108	103	104	102	102	107	107	104	103	107
2012	105	108	102	106	96	108	111	108	108	102	113	113	103	101	103	101	98	107
2013	103	100	103	105	95	100	103	104	102	107	111	105	100	102	106	109	99	105
2014	107	110	107	105	97	106	105	104	109	112	101	112	108	106	105	106	111	108
2015	107	108	114	104	103	107	109	105	113	110	101	111	106	109	103	106	107	106
2016	112	117	113	115	104	99	112	125	124	116	110	110	112	115	113	114	106	108
2017	106	108	108	112	103	103	107	111	103	110	100	107	108	97	99	107	100	108
2018	106	110	103	105	104	103	106	119	99	103	96	106	108	108	104	103	105	110
		Średniookresowe tempo zmian																
2005-2018	106	106	105	105	102	106	106	107	106	107	104	106	105	106	104	107	104	105

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (Turystyka w 2018 roku i wcześniejsze, Rocznik Statystyczny Województw 2018 i wcześniejsze, Województwo mazowieckie. Podregiony, powiaty, gminy 2018 i wcześniejsze)

W tabeli 7 przedstawiono udział turystów zagranicznych w populacji turystów korzystających z noclegów. W 2005 roku największy udział turystów zagranicznych charakteryzował regiony: warszawski stołeczny (41,1%) oraz małopolski (35,7%). W 2018 roku, w relacji do 2005 roku, udziały te zmniejszyły się i wynosiły odpowiednio: 32,7 i 28,9%. W tym czasie tylko 3 regiony odnotowały zwiększenie udziału: mazowiecki regionalny, podkarpacki i podlaski, jednak w przypadku mazowieckiego regionalnego i podkarpackiego udział nie był znaczący i oscylował ok. 12%.

TABELA 7. Udział turystów zagranicznych w ogóle turystów korzystających z noclegów w regionach

Rok	Polska	Region																
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stołeczny	wielkopolskie	zachodnio-pomorskie
2005	26,0	27,1	13,1	16,9	28,3	15,6	35,7	11,1	17,5	11,4	21,6	21,8	17,2	8,5	28,9	41,1	21,8	30,8
2006	24,6	26,3	12,2	17,7	29,5	15,1	35,5	10,4	16,9	11,4	22,0	20,1	17,3	7,4	22,8	37,6	20,6	27,5
2007	23,2	25,1	11,1	15,8	27,6	14,9	34,6	10,4	16,7	11,2	19,6	17,9	17,2	7,7	20,8	35,2	17,9	24,6
2008	20,7	22,3	9,9	12,0	27,9	12,9	30,6	8,2	14,4	10,1	14,9	15,4	15,7	7,0	17,1	32,9	17,1	21,8
2009	20	20,3	8,5	12,1	24,8	12,5	29,8	7,9	13,5	9,6	15,7	15,8	14,0	6,1	17,6	31,6	16,7	22,6
2010	20,2	21,9	10,0	13,5	25,6	11,4	31,2	7,9	13,9	9,8	15,8	16	14,3	6,5	16,1	30,7	15,8	21,6
2011	20,5	21,3	10,2	14,9	26,4	12,1	30,1	10,2	13,4	9,7	19,1	17,0	15,2	6,5	15,9	32,0	14,7	21,6
2012	22,0	22,1	10,7	15,2	27,9	13,8	30,9	9,9	13,5	10,5	25,4	19,3	15,5	6,6	16,1	34,9	16,7	23,1
2013	22,4	21,2	10,0	15,8	27,7	13,2	33,1	9,5	12,2	12,2	27,6	19,5	16,3	6,1	16,5	34,5	15,1	24
2014	21,8	21,1	9,7	14,8	28,4	14,3	31,8	9,6	11,4	12,1	27	19,6	15,9	5,6	15,8	32,7	15,1	24,2
2015	21,1	19,1	10	14,1	25	15,6	29,9	9,4	12,0	12,6	26	18,5	15,3	5,4	13,9	33,3	14,9	24,3
2016	21,2	19,3	10,1	13,2	24	13,8	30,1	12,9	11,8	12,5	25,4	18,9	15,2	5,5	12,5	33,7	15,2	24,9
2017	21,3	19,7	9,3	12,6	26	14,5	29,8	13,0	11,4	13,3	24,4	19,5	14,4	6,0	13,3	32,9	15,3	25,8
2018	20,9	19,1	8,8	11,7	25,8	14,4	28,9	11,8	13,0	12,0	22,7	18,8	15,0	5,9	12,4	32,7	14,8	27,0
Zmiana w 2018 roku wobec 2005 roku (2005 = 100)																		
2018	80	70	67	69	91	92	81	106	74	105	105	86	87	69	43	80	68	88

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (Turystyka w 2018 roku i wcześniejsze, Rocznik Statystyczny Województw 2018 i wcześniejsze, Województwo mazowieckie. Podregiony, powiaty, gminy 2018 i wcześniejsze).

Liczba turystów zagranicznych korzystających z noclegów na 1 km² obszaru była niewielka – przeciętnie w Polsce wynosiła 1,4 w 2005 roku wobec 2,3 w 2018 roku (wzrost o 64%). Największy procentowy wzrost (o 161%) charakteryzował region mazowiecki regionalny, który charakteryzował się w 2005 roku najniższą wartością tego wskaźnika (0,1), a w 2018 roku zrównał się z regionem świętokrzyskim (0,3), nadal zajmując ostatnie miejsce wśród regionów Polski. W badanym okresie największa średnia liczba turystów zagranicznych korzystających z noclegów na 1 km² cechowała najmniejszy, bo liczący zaledwie 6104 km², region warszawski stołeczny (17 turystów), a w drugiej kolejności region małopolski (7,2). Szczegóły przedstawiono w tabeli 8.

TABELA 8. Wskaźnik gęstości ruchu turystycznego Deferta (turyści zagraniczni) w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018

Rok	Polska	Region statystyczny																
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stołeczny	wielkopolskie	zachodniopomorskie
Liczba turystów zagranicznych korzystających z noclegów na 1 km ² powierzchni obszaru																		
2005	1,4	2,4	0,5	0,4	1,1	0,5	5,9	0,1	0,4	0,3	0,4	1,6	2,1	0,2	0,9	12,5	0,9	2,1
2006	1,4	2,4	0,5	0,4	1,2	0,6	6,2	0,1	0,4	0,4	0,4	1,6	2,2	0,2	0,8	12,2	0,9	1,9
2007	1,4	2,5	0,5	0,4	1,3	0,7	6,5	0,1	0,4	0,4	0,5	1,5	2,2	0,3	0,7	12,5	0,8	1,8
2008	1,3	2,2	0,4	0,3	1,4	0,6	5,5	0,1	0,4	0,4	0,3	1,3	2,1	0,2	0,6	12,8	0,9	1,7
2009	1,2	1,8	0,4	0,3	1,1	0,6	5,3	0,1	0,3	0,4	0,3	1,4	1,9	0,2	0,6	12,7	0,8	1,8
2010	1,3	2,1	0,4	0,4	1,1	0,6	5,9	0,1	0,3	0,4	0,4	1,4	2,0	0,2	0,6	14,2	0,8	1,7
2011	1,4	2,2	0,5	0,4	1,3	0,7	6,2	0,1	0,3	0,4	0,4	1,5	2,2	0,2	0,6	15,4	0,8	1,8
2012	1,6	2,4	0,5	0,4	1,3	0,9	7,1	0,1	0,4	0,4	0,7	2,0	2,3	0,2	0,7	17,0	0,9	2,0
2013	1,7	2,3	0,5	0,5	1,2	0,8	7,8	0,1	0,3	0,5	0,8	2,1	2,5	0,2	0,7	18,2	0,8	2,2
2014	1,7	2,6	0,5	0,5	1,2	0,9	7,8	0,1	0,4	0,6	0,8	2,4	2,6	0,2	0,7	18,4	0,9	2,4
2015	1,8	2,5	0,6	0,4	1,1	1,1	8,0	0,1	0,4	0,7	0,8	2,5	2,7	0,2	0,7	19,9	0,9	2,5
2016	2,0	3,0	0,7	0,5	1,1	1,0	9,1	0,3	0,5	0,8	0,8	2,8	3,0	0,3	0,7	23,0	1,0	2,8
2017	2,2	3,3	0,7	0,5	1,2	1,0	9,6	0,3	0,5	0,9	0,8	3,1	3,0	0,3	0,7	24,0	1,0	3,1
2018	2,3	3,5	0,6	0,5	1,3	1,1	9,9	0,3	0,6	0,8	0,7	3,1	3,4	0,3	0,7	24,6	1,0	3,6
średnia 2005-2018	1,6	2,5	0,5	0,4	1,2	0,8	7,2	0,2	0,4	0,5	0,6	2,0	2,5	0,2	0,7	17,0	0,9	2,2
mediana 2005-2018	1,5	2,4	0,5	0,4	1,2	0,8	6,8	0,1	0,4	0,4	0,6	1,8	2,3	0,2	0,7	16,2	0,9	2,1
min. 2005-2018	1,2	1,8	0,4	0,3	1,1	0,5	5,3	0,1	0,3	0,3	0,3	1,3	1,9	0,2	0,6	12,2	0,8	1,7
max. 2005-2018	2,3	3,5	0,7	0,5	1,4	1,1	9,9	0,3	0,6	0,9	0,8	3,1	3,4	0,3	0,9	24,6	1,0	3,6
	Zmiana w 2018 roku wobec 2005 roku (2005 = 100)																	
2018	164	148	135	137	116	202	169	261	165	243	169	195	160	147	74	197	116	172

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (Turystyka w 2018 roku i wcześniejsze, Rocznik Statystyczny Województw 2018 i wcześniejsze, Województwo mazowieckie. Podregiony, powiaty, gminy 2018 i wcześniejsze)

3.1.3. Intensywność ruchu turystycznego według Schneidera

Kolejnym wskaźnikiem, w którym uwzględnia się liczbę osób korzystających z noclegów, jest wskaźnik Schneidera, wskazujący relację turystów do 100 stałych mieszkańców obszaru. Informuje o obciążeniu ruchem turystycznym, nazywany jest zatem również wskaźnikiem intensywności ruchu turystycznego¹⁵¹.

Ponieważ od 2010 roku w Banku Danych Lokalnych GUS nie są gromadzone dane dotyczące ludności zameldowanej na pobyt stały, wykorzystano dane dotyczące ludności faktycznie zamieszkałej w badanych regionach. Warszzyńska¹⁵², Szromek¹⁵³ i Hendel¹⁵⁴ przyjmują, że teren, dla którego wartość wskaźnika Schneidera przekroczy 500 turystów korzystających z noclegów na 100 mieszkańców, jest obszarem o dobrze rozwiniętej funkcji turystycznej.

Analizując dane w tabeli 9, mając jednak na uwadze fakt, iż w każdym regionie znajdują się obszary mniej i bardziej atrakcyjne turystycznie, należy zauważyć, że najwyższe wartości wskaźnika w 2018 roku charakteryzowały regiony: zachodniopomorski (179 turystów w przeliczeniu na 100 mieszkańców), małopolski (153 turystów), warszawski stołeczny (150 turystów), pomorski (131 turystów) i kujawsko-pomorski (126). Warto przy tym podkreślić, że regiony małopolski i warszawski stołeczny zajmują 3. i 4. miejsce wśród regionów pod względem liczby ludności je zamieszkującej. W regionach mazowieckim regionalnym i opolskim zaobserwowano największą zmianę w 2018 roku w relacji do 2005 roku. Szczegóły przedstawiono w tabeli 9.

Analogicznie obliczono wskaźnik intensywności ruchu turystycznego turystów zagranicznych. Najwięcej turystów zagranicznych, w relacji do 100 mieszkańców regionu, korzystało z noclegów w regionach: warszawskim stołecznym (49), zachodniopomorskim (48) oraz małopolskim (44). Szczegóły przedstawiono w tabeli 10.

¹⁵¹ M. Hendel, *Przydatność wskaźników funkcji turystycznej w ocenie rozwoju turystycznego obszaru na przykładzie gminy Ustroń*. Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Seria: Organizacja i Zarządzanie, 2016, 87, s. 159.

¹⁵² J. Warszzyńska, *Funkcja turystyczna Karpat Polskich*. Folia Geographica. Series Geographica-Oeconomica, 1985, 88, 18.

¹⁵³ A. Szromek, *Wskaźniki funkcji turystycznej. Koncepcja wskaźnika funkcji turystycznej i uzdrowiskowej*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2012, 68.

¹⁵⁴ M. Hendel, *Przydatność...*, op.cit., 162.

TABELA 9. Wskaźnik intensywności ruchu turystycznego Schneidera w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018

Rok	Polska	Region																
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stoleczny	wielkopolskie	zachodnio-pomorskie
	Liczba turystów korzystających z noclegów na 100 mieszkańców obszaru																	
2005	43	60	32	25	54	24	76	13	18	26	33	61	33	23	53	66	36	91
2006	46	64	34	26	56	28	81	14	19	27	34	65	34	26	57	71	38	91
2007	50	70	37	28	64	32	86	14	21	28	39	71	34	31	61	77	41	99
2008	51	70	38	31	70	35	82	14	23	30	39	72	35	28	63	83	44	103
2009	51	63	37	30	60	36	82	14	22	31	37	72	36	30	60	86	43	105
2010	53	65	38	31	61	39	86	16	22	33	38	72	38	32	62	98	46	101
2011	56	69	39	30	65	41	94	16	24	34	39	73	39	34	66	101	48	108
2012	59	75	40	32	63	45	103	17	26	34	45	82	40	35	68	102	47	116
2013	61	75	41	34	60	45	106	18	27	37	50	86	40	35	73	110	46	122
2014	65	83	44	36	58	48	111	19	29	41	50	95	44	38	76	116	51	131
2015	70	90	51	37	60	51	121	20	33	45	51	106	47	41	79	122	54	139
2016	78	106	57	43	63	51	135	24	41	52	56	115	53	48	89	138	57	150
2017	83	114	62	48	65	53	145	27	43	58	56	123	57	47	88	147	57	162
2018	88	126	64	51	68	55	153	32	42	59	54	131	62	50	92	150	60	179
średnia 2005-2018	61	81	44	34	62	42	104	18	28	38	44	87	42	35	71	105	48	121
mediana 2005-2018	57	73	40	32	62	43	99	16	25	34	42	77	40	34	67	101	47	112
min. 2005-2018	43	60	32	25	54	24	76	13	18	26	33	61	33	23	53	66	36	91
max. 2005-2018	88	126	64	51	70	55	153	32	43	59	56	131	62	50	92	150	60	179
	Zmiana w 2018 roku wobec 2005 roku (2005 = 100)																	
2018	203	209	199	204	126	228	201	247	235	228	163	214	190	219	173	226	165	196

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (Turystyka w 2018 roku i wcześniejsze, Rocznik Statystyczny Województw 2018 i wcześniejsze, Województwo mazowieckie. Podregiony, powiaty, gminy 2018 i wcześniejsze)

TABELA 10. Wskaźnik intensywności ruchu turystycznego (turystów zagranicznych) w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018

Rok	Polska	Region																
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stołeczny	wielkopolskie	zachodnio-pomorskie
Liczba turystów zagranicznych korzystających z noclegów na 100 mieszkańców obszaru																		
2005	11,3	16,3	4,2	4,2	15,2	3,7	27,2	1,5	3,2	3,0	7,2	13,4	5,6	2,0	15,3	27,2	7,9	28,1
2006	11,3	16,9	4,1	4,6	16,6	4,3	28,6	1,5	3,2	3,1	7,4	13,0	5,9	1,9	13,1	26,6	7,8	25,1
2007	11,5	17,6	4,1	4,5	17,7	4,8	29,9	1,4	3,5	3,2	7,6	12,8	5,9	2,4	12,7	27,0	7,3	24,4
2008	10,6	15,6	3,7	3,8	19,5	4,5	25,2	1,2	3,4	3,0	5,8	11,1	5,6	1,9	10,9	27,5	7,6	22,5
2009	10,1	12,7	3,2	3,7	15,0	4,5	24,6	1,1	3,0	3,0	5,8	11,4	5,1	1,9	10,5	27,1	7,1	23,7
2010	10,7	14,2	3,8	4,1	15,6	4,5	26,9	1,2	3,1	3,2	6,0	11,4	5,4	2,1	10,0	30,0	7,3	21,9
2011	11,4	14,8	4,0	4,5	17,3	5,0	28,2	1,6	3,2	3,3	7,5	12,4	5,9	2,2	10,5	32,3	7,0	23,3
2012	12,9	16,6	4,3	4,8	17,6	6,2	32,0	1,7	3,5	3,6	11,3	15,8	6,2	2,3	11,0	35,5	7,8	26,9
2013	13,6	16,0	4,2	5,3	16,6	5,9	35,1	1,7	3,2	4,5	13,7	16,7	6,6	2,2	12,0	37,8	7,0	29,2
2014	14,2	17,5	4,3	5,3	16,5	6,8	35,4	1,8	3,3	4,9	13,6	18,7	7,0	2,1	12,0	37,8	7,7	31,7
2015	14,8	17,2	5,0	5,2	15,1	8,0	36,1	1,8	4,0	5,7	13,3	19,6	7,2	2,2	10,9	40,7	8,1	33,7
2016	16,6	20,4	5,8	5,7	15,1	7,0	40,7	3,2	4,8	6,5	14,2	21,8	8,0	2,6	11,2	46,6	8,7	37,3
2017	17,7	22,6	5,8	6,1	16,9	7,7	43,1	3,5	4,8	7,6	13,8	24,1	8,2	2,8	11,7	48,3	8,8	41,7
2018	18,4	24,0	5,6	6,0	17,5	7,9	44,2	3,8	5,5	7,1	12,3	24,5	9,3	3,0	11,4	49,0	8,9	48,3
średnia 2005-2018	13,2	17,3	4,4	4,8	16,6	5,8	32,6	1,9	3,7	4,4	10,0	16,2	6,6	2,2	11,6	35,3	7,8	29,8
mediana 2005-2018	12,2	16,8	4,2	4,7	16,6	5,5	30,9	1,6	3,3	3,4	9,5	14,6	6,1	2,2	11,3	33,9	7,7	27,5
min 2005-2018	10,1	12,7	3,2	3,7	15,0	3,7	24,6	1,1	3,0	3,0	5,8	11,1	5,1	1,9	10,0	26,6	7,0	21,9
max 2005-2018	18,4	24,0	5,8	6,1	19,5	8,0	44,2	3,8	5,5	7,6	14,2	24,5	9,3	3,0	15,3	49,0	8,9	48,3
	Zmiana w 2018 roku wobec 2005 roku (2005 = 100)																	
2018	163	147	134	141	115	211	162	263	175	239	171	184	166	153	74	180	112	172

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (Turystyka w 2018 roku i wcześniejsze, Rocznik Statystyczny Województw 2018 i wcześniejsze, Województwo mazowieckie. Podregiony, powiaty, gminy 2018 i wcześniejsze)

3.1.4. Obciążenie ruchem turystycznym według Charvata

Wskaźnik Charvata obliczany jest jako liczba udzielonych noclegów na 100 mieszkańców obszaru. Informuje o obciążeniu ruchem turystycznym¹⁵⁵ oraz o nasyceniu bazą turystyczną¹⁵⁶. Niemniej jednak nie oddaje on w pełni obciążenia ruchem turystycznym z uwagi na to, że nie obejmuje turystów niekorzystających z noclegów (uczestników wycieczek) oraz noclegów w miejscach, które nie są objęte ewidencją przez Główny Urząd Statystyczny.

W latach 2005-2018 najwięcej (średniorocznie) noclegów w relacji do 100 mieszkańców obszaru udzielono w regionie zachodniopomorskim: 652 i była to wartość ponaddwukrotnie większa od drugiego w kolejności regionu pomorskiego (301) oraz następnego w kolejności regionu małopolskiego (288). W tych także regionach zaobserwowano najwyższe maksymalne wartości wskaźnika Charvata, w tym rekordowo wysoki wynik w 2018 roku w regionie zachodniopomorskim: 891 udzielonych noclegów na 100 mieszkańców obszaru. Najślabszy przeciętny wynik zaobserwowano w obszarze mazowieckim regionalnym (38), ponadczterokrotnie niższy w porównaniu ze średnią krajową (166).

Największy przyrost (o 217%) cechował województwo świętokrzyskie, w którym wartość omawianego wskaźnika w 2005 roku wynosiła 46, a w 2018 roku 145 udzielonych noclegów na 100 mieszkańców obszaru, przy wyraźnie widocznej tendencji wzrostowej w badanym okresie. Jednak to województwo podkarpackie, jako jedyne spośród badanych regionów, charakteryzowało się dodatnimi rocznymi przyrostami wartości wskaźnika Charvata (tab. 11).

Największe średniookresowe tempo zmian w liczbie noclegów udzielonych turystom, w przeliczeniu na 100 mieszkańców obszaru, charakteryzowało regiony: świętokrzyski, podkarpacki, warszawski stołeczny i mazowiecki regionalny (tab. 12).

W 2018 roku najwięcej noclegów, w przeliczeniu na 100 mieszkańców obszaru, udzielono turystom zagranicznym w regionach: zachodniopomorskim (225), małopolskim (100) oraz warszawskim stołecznym (96). Największy przyrost wartości wskaźnika, w porównaniu ze stanem z 2005 roku, cechował regiony

¹⁵⁵ A.R. Szromek: *Pomiar...*, op.cit., s. 91-103.

¹⁵⁶ M. Hendel, *Przydatność...*, op.cit., s. 159.

TABELA 11. Liczba noclegów udzielonych turystom na 100 mieszkańców obszaru w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018

Rok	Polska	Region statystyczny																
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stołeczny	wielkopolskie	zachodnio-pomorskie
	Liczba noclegów udzielonych turystom na 100 mieszkańców obszaru																	
2005	127	163	116	57	118	53	226	30	48	73	67	239	81	46	141	128	74	535
2006	134	170	129	59	126	58	231	32	50	78	70	253	91	63	160	133	76	538
2007	144	183	137	65	142	67	244	32	56	87	79	278	89	88	169	144	80	565
2008	149	182	140	72	151	73	242	32	62	90	76	278	93	84	172	153	89	593
2009	144	166	137	74	129	76	241	45	55	92	73	260	96	89	166	148	82	577
2010	145	165	127	74	129	77	239	31	54	97	75	248	99	94	166	167	89	548
2011	148	171	134	68	130	78	251	31	56	99	75	249	99	98	170	168	87	576
2012	161	196	150	71	128	85	285	33	61	107	82	280	100	106	176	175	85	635
2013	164	203	151	74	117	81	288	32	59	108	85	285	99	106	186	186	82	653
2014	173	220	157	76	118	85	302	34	62	117	88	308	102	111	191	194	90	695
2015	185	235	174	80	127	92	324	37	73	130	95	341	108	117	197	207	97	721
2016	207	279	188	92	136	94	365	47	88	146	99	376	120	131	226	234	104	783
2017	218	293	205	101	134	95	388	54	93	159	105	400	128	134	218	251	106	824
2018	231	311	214	108	141	104	409	61	90	166	103	421	139	145	226	260	109	891
średnia 2005-2018	166	210	154	77	131	80	288	38	65	111	84	301	103	101	183	181	89	652
mediana 2005-2018	155	190	145	74	129	80	268	33	60	103	81	279	99	102	174	172	88	614
min. 2005-2018	127	163	116	57	117	53	226	30	48	73	67	239	81	46	141	128	74	535
max. 2005-2018	231	311	214	108	151	104	409	61	93	166	105	421	139	145	226	260	109	891
	Zmiana w 2018 roku wobec 2005 roku (2005 = 100)																	
2018	182	191	185	191	119	196	181	202	190	226	153	176	171	317	161	204	147	166

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (Turystyka w 2018 roku i wcześniejsze, Rocznik Statystyczny Województw 2018 i wcześniejsze, Województwo mazowieckie. Podregiony, powiaty, gminy 2018 i wcześniejsze).

TABELA 12. Zmiany i tempo zmian w liczbie noclegów udzielonych turystom na 100 mieszkańców obszaru w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018

Rok	Polska	Region statystyczny																
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stołeczny	wielkopolskie	zachodnio-pomorskie
		Zmiana (rok poprzedni = 100)																
2006	106	104	111	104	107	109	102	107	104	107	104	106	112	137	113	104	103	101
2007	107	108	106	110	113	116	106	100	112	112	113	110	98	140	106	108	105	105
2008	103	99	102	111	106	109	99	100	111	103	96	100	104	95	102	106	111	105
2009	97	91	98	103	85	104	100	141	89	102	96	94	103	106	97	97	92	97
2010	101	99	93	100	100	101	99	69	98	105	103	95	103	106	100	113	109	95
2011	102	104	106	92	101	101	105	100	104	102	100	100	100	104	102	101	98	105
2012	109	115	112	104	98	109	114	106	109	108	109	112	101	108	104	104	98	110
2013	102	104	101	104	91	95	101	97	97	101	104	102	99	100	106	106	96	103
2014	105	108	104	103	101	105	105	106	105	108	104	108	103	105	103	104	110	106
2015	107	107	111	105	108	108	107	109	118	111	108	111	106	105	103	107	108	104
2016	112	119	108	115	107	102	113	127	121	112	104	110	111	112	115	113	107	109
2017	105	105	109	110	99	101	106	115	106	109	106	106	107	102	96	107	102	105
2018	106	106	105	107	105	109	105	113	97	105	98	105	109	108	104	104	103	108
		Średniookresowe tempo zmian																
2005-2018	105	105	105	105	101	105	105	106	105	107	103	104	104	109	104	106	103	104

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (Turystyka w 2018 roku i wcześniejsze, Rocznik Statystyczny Województw 2018 i wcześniejsze, Województwo mazowieckie. Podregiony, powiaty, gminy 2018 i wcześniejsze).

mazowiecki regionalny (o 241%) oraz łódzki (o 183%). Jedynie w województwie warmińsko-mazurskim nastąpił spadek liczby noclegów udzielonych turystom zagranicznym (w odniesieniu do 100 mieszkańców regionu) – o 22%. Szczegóły przedstawiono w tabeli 13.

W latach 2005-2018 największe średnioroczne tempo zmian cechowało regiony: mazowiecki regionalny, łódzki, podkarpacki i pomorski (tab. 14).

Z kolei w analizowanym okresie najmniejsze średnioroczne tempo zmian cechowało zwłaszcza region warmińsko-mazurski, a w dalszej kolejności regiony dolnośląski, lubuski i wielkopolski (tab. 14).

TABELA 13. Liczba noclegów udzielonych turystom zagranicznym na 100 mieszkańców obszaru w regionach statystycznych Polski, w latach 2005-2018

Rok	Polska	Region statystyczny																
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stołeczny	wielkopolskie	zachodnio-pomorskie
	Liczba noclegów udzielonych turystom zagranicznym na 100 mieszkańców obszaru																	
2005	28	43	8	7	24	8	62	3	7	6	11	33	13	4	35	53	14	133
2006	28	44	8	7	25	8	65	3	7	6	11	34	15	4	34	50	14	125
2007	29	46	10	7	26	10	69	3	9	9	11	33	14	6	32	52	13	124
2008	27	39	9	6	28	10	60	3	10	7	9	28	14	5	27	51	16	121
2009	25	32	7	6	21	11	59	2	8	7	9	28	13	5	27	49	14	119
2010	26	35	8	6	22	11	64	3	7	7	9	28	13	5	25	54	14	116
2011	28	35	9	7	24	11	65	3	8	7	11	32	13	5	25	57	14	130
2012	31	39	10	7	25	13	74	4	8	7	16	39	12	5	27	64	15	147
2013	32	38	8	8	24	12	81	4	7	8	18	42	13	5	28	68	14	157
2014	34	39	9	8	24	13	84	4	8	8	18	46	14	5	29	68	15	165
2015	36	40	11	8	27	15	87	5	9	10	18	49	14	5	26	75	16	173
2016	41	46	14	9	30	14	98	8	11	12	18	55	18	6	28	86	18	191
2017	43	50	14	10	33	15	105	10	11	14	19	62	18	7	28	92	18	203
2018	46	51	13	10	32	22	107	11	11	14	17	66	21	9	28	95	19	225
średnia 2005-2018	32	41	10	8	26	12	77	5	9	9	14	41	15	5	28	65	15	152
mediana 2005-2018	30	40	9	7	25	12	72	3	8	7	13	36	14	5	28	61	14	140
min. 2005-2018	25	32	7	6	21	8	59	2	7	6	9	28	12	4	25	49	13	116
max. 2005-2018	46	51	14	10	33	22	107	11	11	14	19	66	21	9	35	95	19	225
	Zmiana w 2018 roku wobec 2005 roku (2005 = 100)																	
2018	167	118	175	151	135	283	174	341	159	221	153	202	159	193	78	179	135	169

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (Turystyka w 2018 roku i wcześniejsze, Rocznik Statystyczny Województw 2018 i wcześniejsze, Województwo mazowieckie. Podregiony, powiaty, gminy 2018 i wcześniejsze).

TABELA 14. Zmiany i tempo zmian w liczbie noclegów udzielonych turystom zagranicznym na 100 mieszkańców obszaru w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018

Rok	Polska	Region statystyczny																
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stołeczny	wielkopolskie	zachodniopomorskie
		Zmiana (rok poprzedni = 100)																
2006	100	101	108	105	106	109	105	96	105	102	101	103	111	101	95	95	101	94
2007	103	105	124	103	102	122	107	99	127	144	103	100	96	128	96	103	93	100
2008	93	86	89	88	109	102	87	86	105	77	78	85	100	88	84	98	117	97
2009	94	82	81	90	75	111	98	89	81	97	101	98	90	96	99	97	92	98
2010	104	108	113	103	104	93	109	127	90	107	100	101	100	108	93	110	97	98
2011	105	101	109	114	109	99	102	112	112	100	127	112	98	98	100	106	101	111
2012	112	110	104	105	105	121	114	117	103	96	137	123	97	98	107	112	106	113
2013	105	98	88	114	94	94	110	96	92	108	113	107	106	99	103	107	92	107
2014	104	102	108	96	103	109	104	105	102	109	102	112	105	99	106	100	107	105
2015	106	103	126	103	109	112	103	117	120	122	102	105	107	106	90	110	107	105
2016	113	116	118	110	111	94	113	180	121	122	101	113	121	115	106	114	113	110
2017	107	107	103	112	110	106	106	126	98	117	101	114	104	110	100	107	104	106
2018	106	103	96	103	99	146	103	104	102	96	91	106	117	130	99	103	104	111
		Średniookresowe tempo zmian																
2005-2018	104	101	104	103	102	108	104	110	104	106	103	106	104	105	98	105	102	104

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (Turystyka w 2018 roku i wcześniejsze, Rocznik Statystyczny Województw 2018 i wcześniejsze, Województwo mazowieckie. Podregiony, powiaty, gminy 2018 i wcześniejsze).

3.1.5. Gęstość bazy noclegowej

Wskaźnik gęstości bazy noclegowej wyznaczono jako liczbę miejsc noclegowych przypadającą na 1 km² obszaru. Pozwala on na określenie zagęszczenia miejsc noclegowych na badanym obszarze¹⁵⁷.

Największe przeciętne zagęszczenie miejsc noclegowych na 1 km² w latach 2005-2018 zaobserwowano w regionach: warszawskim stołecznym (5,5), małopolskim (5,2) oraz pomorskim i zachodniopomorskim (po 5,1). W regionie warszawskim stołecznym w 2018 roku zanotowano największą wartość wskaźnika dla całego okresu: 7,7 miejsc na 1 km² obszaru. Było to częściowo rezultatem przyrostu o 84% w relacji

¹⁵⁷ Por. szerzej: E. Baran, B. Grzebyk, *Uwarunkowania rozwoju turystyki na obszarach Podkarpacia o niekorzystnych warunkach gospodarowania*. Acta Scientiarum Polonorum – Oeconomia 9 (4) 2010, s. 15-24; A.R. Szromek, *Pomiar...*, op.cit., s. 91-103.

do roku bazowego (2005). Nie był to jednak rekordowy przyrost w porównaniu z innymi regionami. Największy przyrost zaobserwowano w województwach świętokrzyskim (o 114%) oraz podkarpackim (o 89%). Obszar mazowiecki regionalny charakteryzował się najmniejszym zagęszczeniem miejsc noclegowych (przeciętnie 0,4), z nieznacznym przyrostem w 2018 roku. Szczegóły przedstawiono w tabeli 15.

TABELA 15. Gęstość bazy noclegowej w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018

Rok	Polska	Region																
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stoleczny	wielkopolskie	zachodnio-pomorskie
		Liczba miejsc noclegowych na 1 km ² obszaru																
2005	1,8	2,3	1,5	0,8	1,3	0,8	4,0	0,4	0,8	1,0	0,6	4,7	2,9	0,7	1,5	4,2	1,3	4,6
2006	1,8	2,3	1,4	0,8	1,4	0,9	4,1	0,4	0,8	1,1	0,6	4,6	2,9	0,7	1,6	4,2	1,2	4,8
2007	1,9	2,4	1,4	0,8	1,6	0,9	4,2	0,4	0,8	1,2	0,6	4,7	2,7	0,8	1,6	4,1	1,2	4,8
2008	1,9	2,4	1,4	0,7	1,8	0,9	4,5	0,3	0,8	1,2	0,5	4,7	2,9	0,8	1,6	5,0	1,3	4,7
2009	1,9	2,6	1,4	0,8	1,7	1,0	4,5	0,4	0,8	1,2	0,6	4,4	3,2	0,9	1,6	4,9	1,3	4,8
2010	2,0	2,5	1,4	0,8	1,5	1,1	4,6	0,4	0,8	1,3	0,6	4,4	3,3	1,0	1,6	5,2	1,4	4,7
2011	1,9	2,5	1,4	0,7	1,4	1,1	4,8	0,4	0,9	1,2	0,5	4,3	3,4	1,0	1,6	5,2	1,4	4,7
2012	2,2	3,0	1,5	0,8	1,5	1,3	5,6	0,4	0,8	1,4	0,6	5,1	3,6	1,1	1,6	5,5	1,4	5,2
2013	2,2	2,9	1,5	0,8	1,4	1,3	5,5	0,4	0,8	1,4	0,6	5,1	3,6	1,2	1,7	5,6	1,4	5,2
2014	2,2	3,0	1,5	0,8	1,3	1,3	5,7	0,4	0,8	1,5	0,6	5,3	3,6	1,3	1,6	5,8	1,4	5,3
2015	2,3	3,0	1,6	0,9	1,3	1,3	5,9	0,4	1,0	1,6	0,7	5,6	3,7	1,4	1,7	6,0	1,4	5,3
2016	2,4	3,3	1,7	1,0	1,4	1,3	6,3	0,4	1,1	1,7	0,7	6,0	3,8	1,4	1,7	6,6	1,4	5,4
2017	2,5	3,4	1,8	1,0	1,3	1,2	6,5	0,5	1,1	1,8	0,7	6,2	3,8	1,4	1,7	7,0	1,4	5,8
2018	2,6	3,5	1,8	1,1	1,3	1,3	6,7	0,5	1,2	1,9	0,7	6,3	4,0	1,5	1,7	7,7	1,4	6,0
średnia 2005-2018	2,1	2,8	1,5	0,8	1,4	1,1	5,2	0,4	0,9	1,4	0,6	5,1	3,4	1,1	1,6	5,5	1,4	5,1
mediana 2005-2018	2,1	2,7	1,5	0,8	1,4	1,2	5,2	0,4	0,8	1,3	0,6	4,9	3,5	1,1	1,6	5,4	1,4	5,0
min. 2005-2018	1,8	2,3	1,4	0,7	1,3	0,8	4,0	0,3	0,8	1,0	0,5	4,3	2,7	0,7	1,5	4,1	1,2	4,6
max. 2005-2018	2,6	3,5	1,8	1,1	1,8	1,3	6,7	0,5	1,2	1,9	0,7	6,3	4,0	1,5	1,7	7,7	1,4	6,0
		Zmiana w 2018 roku wobec 2005 roku (2005 = 100)																
2018; 2005=100	140	153	123	136	103	152	164	137	149	189	124	136	139	214	109	184	113	131

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (Turystyka w 2018 roku i wcześniejsze, Rocznik Statystyczny Województw 2018 i wcześniejsze, Województwo mazowieckie. Podregiony, powiaty, gminy 2018 i wcześniejsze).

We wszystkich regionach w badanym okresie występowały wahania co do zmian liczby miejsc noclegowych na 1 km² obszaru (tab. 16).

TABELA 16. Zmiany i tempo zmian gęstości bazy noclegowej w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018

Rok	Polska	Region																
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stołeczny	wielkopolskie	zachodnio-pomorskie
		Zmiany w liczbie miejsc noclegowych na 1 km ² obszaru (rok poprzedni = 100)																
2006	101	99	97	97	110	103	102	100	100	110	99	98	100	95	102	99	98	103
2007	101	104	97	100	116	102	102	95	105	102	97	102	95	124	100	98	100	100
2008	103	103	100	98	108	101	107	91	96	103	97	99	107	97	101	123	104	99
2009	102	105	105	101	95	111	100	110	103	104	104	95	111	115	99	98	101	102
2010	101	96	95	107	87	110	102	107	99	102	100	98	104	112	98	106	112	97
2011	99	101	98	90	93	101	105	97	106	96	97	97	103	99	100	99	96	100
2012	111	119	109	107	108	115	116	107	96	112	112	118	105	109	104	107	102	112
2013	101	99	99	101	93	101	99	105	101	105	104	102	100	108	103	102	99	100
2014	102	103	102	106	96	99	104	97	100	108	100	103	102	105	98	103	102	101
2015	102	100	106	105	102	100	104	102	119	104	105	105	102	108	101	102	101	99
2016	105	110	105	112	102	100	106	104	108	107	104	109	103	105	103	111	100	103
2017	103	103	108	106	95	96	104	106	98	107	100	103	100	99	99	106	100	107
2018	103	103	100	102	102	105	102	112	112	105	104	101	104	107	100	110	98	104
		Średniookresowe tempo zmian (2005-2018)																
2005-2018	103	103	102	102	100	103	104	102	103	105	102	102	103	106	101	105	101	102

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (Turystyka w 2018 roku i wcześniejsze, Rocznik Statystyczny Województw 2018 i wcześniejsze, Województwo mazowieckie. Podregiony, powiaty, gminy 2018 i wcześniejsze).

Najwyższe średniookresowe tempo zmian charakteryzowało regiony: świętokrzyski (przeciętnie przyrost o 6% rocznie), warszawski stołeczny i podkarpacki (przeciętnie przyrost o 5% rocznie).

3.1.6. Stopień wykorzystania miejsc noclegowych

Kolejnym wskaźnikiem służącym do określenia funkcji turystycznej obszaru jest wyrażony w procentach wskaźnik stopnia wykorzystania miejsc noclegowych¹⁵⁸

¹⁵⁸ Stopień wykorzystania miejsc noclegowych, obliczony jako ogólna liczba udzielonych noclegów przez liczbę wszystkich oferowanych miejsc noclegowych w poszczególnych dniach miesiąca, w ciągu których były one faktycznie udostępnione (stan na 31 lipca danego roku). BDL GUS.

netto (wskaźnik wykorzystania pojemności noclegowej¹⁵⁹), rozumiany jako iloraz ogólnej liczby udzielonych noclegów oraz liczby ogółu oferowanych miejsc noclegowych w poszczególnych dniach miesiąca, w ciągu których były one faktycznie udostępnione¹⁶⁰.

W badanym okresie (2010-2018) największe przeciętne wykorzystanie miejsc noclegowych charakteryzowało regiony: zachodniopomorski (47%), warszawski stołeczny (46%) i kujawsko-pomorski (43%). W dwóch pierwszych regionach w badanym okresie co najmniej raz wystąpił udział przekraczający 50% (tab. 17). W 2018 roku, w porównaniu z 2010 rokiem, największy przyrost wartości wskaźnika zanotowano w regionach opolskim (o 29%) i małopolskim (o 26%). Jedynie w województwie lubelskim zaobserwowano w tym czasie spadek o około 3%. Najmniejszym stopniem wykorzystania miejsc noclegowych charakteryzowały się obszar mazowiecki regionalny (25%) oraz regiony: wielkopolski, opolski i lubuski (po około 27%). Szczegóły przedstawiono w tabeli 17.

TABELA 17. Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w regionach statystycznych Polski w latach 2010-2018

Rok	Polska	Region																	
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stołeczny	wielkopolskie	zachodniopomorskie	
	Stopień wykorzystania miejsc noclegowych (%)																		
2010	33,4	27,9	39,2	32,9	27,1	31,1	33,1	25,4	24,8	30,9	28,5	34,8	32,1	32,3	27,9	42,5	25,9	43,9	
2011	33,6	28,6	40,5	31,6	27,8	30,3	33,7	24,5	24,8	31,8	28,8	34,5	31,3	32,0	28,0	43,0	25,8	43,8	
2012	33,6	28,7	41,7	30,4	26,5	29,2	34,4	23,8	26,1	32,2	29,2	34,7	30,9	32,7	27,4	42,3	24,9	44,0	
2013	33,8	29,5	42,5	30,3	25,2	26,8	35,2	22,2	25,9	30,2	29,0	35,6	30,7	30,8	28,0	44,7	23,9	44,4	
2014	34,8	30,9	42,5	29,6	25,7	27,9	36,0	22,7	25,6	29,9	28,9	37,6	30,6	30,2	29,1	45,7	25,7	46,5	
2015	36,7	33,1	44,2	30,5	27,2	30,6	37,9	24,4	26,9	31,6	30,0	40,2	32,0	29,8	30,2	48,3	27,7	48,3	
2016	38,1	36,2	43,5	31,0	28,8	31,0	39,4	27,5	29,0	33,2	29,3	40,8	34,3	31,2	31,9	48,3	29,0	49,8	
2017	39,3	36,9	43,7	31,7	28,8	32,0	40,8	30,4	31,1	34,6	30,4	41,9	36,0	32,9	30,9	50,2	29,6	51,0	
2018	40,1	38,4	44,6	31,8	29,8	34,0	41,7	30,5	31,9	34,8	29,2	42,5	38,2	33,7	31,5	48,7	30,7	51,6	
średnia 2010-2018	35,9	32,2	42,5	31,1	27,4	30,3	36,9	25,7	27,3	32,1	29,3	38,1	32,9	31,7	29,4	46,0	27,0	47,0	
mediana 2010-2018	34,8	30,9	42,5	31,0	27,2	30,6	36,0	24,5	26,1	31,8	29,2	37,6	32,0	32,0	29,1	45,7	25,9	46,5	

¹⁵⁹ GUS, *Turystyka w 2018 r.*, s. 71.

¹⁶⁰ Bank Danych Lokalnych GUS.

TABELA 17 – cd.

min. 2010- -2018	33,4	27,9	39,2	29,6	25,2	26,8	33,1	22,2	24,8	29,9	28,5	34,5	30,6	29,8	27,4	42,3	23,9	43,8
max. 2010- -2018	40,1	38,4	44,6	32,9	29,8	34,0	41,7	30,5	31,9	34,8	30,4	42,5	38,2	33,7	31,9	50,2	30,7	51,6
Zmiana w 2018 roku wobec 2010 roku (2010 = 100)																		
2018	120	138	114	97	110	109	126	120	129	113	102	122	119	104	113	115	119	118

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z BDL GUS.

W czterech regionach: zachodniopomorskim, pomorskim, małopolskim i dolnośląskim, zaobserwowano ciągły wzrost wartości wskaźnika z roku na rok (tab. 18).

TABELA 18. Zmiany i tempo zmian stopnia wykorzystania miejsc noclegowych w regionach statystycznych Polski w latach 2010-2018

Rok	Polska	Region																
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stołeczny	wielkopolskie	zachodniopomorskie
	Zmiany w stopniu wykorzystania miejsc noclegowych (rok poprzedni = 100)																	
2011	101	103	103	96	103	97	102	96	100	103	101	99	98	99	100	101	100	100
2012	100	100	103	96	95	96	102	97	105	101	101	101	99	102	98	98	97	100
2013	101	103	102	100	95	92	102	93	99	94	99	103	99	94	102	106	96	101
2014	103	105	100	98	102	104	102	102	99	99	100	106	100	98	104	102	108	105
2015	105	107	104	103	106	110	105	107	105	106	104	107	105	99	104	106	108	104
2016	104	109	98	102	106	101	104	113	108	105	98	101	107	105	106	100	105	103
2017	103	102	100	102	100	103	104	111	107	104	104	103	105	105	97	104	102	102
2018	102	104	102	100	103	106	102	100	103	101	96	101	106	102	102	97	104	101
	Średniookresowe tempo zmian (2010-2018)																	
2010-2018	102	104	102	100	101	101	103	102	103	101	100	103	102	101	102	102	102	102

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z BDL GUS.

Region dolnośląski charakteryzowało największe średniookresowe tempo zmian wykorzystania miejsc noclegowych. W regionach lubelskim i podlaskim zmiany były niewielkie, a średniookresowe tempo zmian oscylowało pomiędzy -0,4 a 0,3%.

3.1.7. Wskaźnik rozwoju bazy noclegowej

Do wyznaczenia wskaźnika rozwoju bazy noclegowej wykorzystano iloraz liczby turystów i liczby miejsc noclegowych.

W latach 2005-2018 najwięcej turystów korzystających z noclegu, przypadających na 1 miejsce noclegowe, zaobserwowano w regionie warszawskim stołecznym (średniorocznie 90 turystów na 1 miejsce). Kolejne regiony uzyskały w tym zakresie wyniki blisko o połowę niższe: łódzkie (51), śląskie (46), małopolskie (44) i podlaskie (42). Najmniejsze przeciętne wartości wskaźnika rozwoju bazy noclegowej zanotowano w regionach zachodniopomorskim (18) i pomorskim (21). W 2018 roku, w porównaniu z 2005 rokiem, największy przyrost wartości wskaźnika zaobserwowano w regionie mazowieckim regionalnym (o 79%), natomiast w województwie świętokrzyskim nastąpił jednoprocenowy spadek (tab. 19).

Średniookresowe tempo zmian było dosyć wyrównane, a największe charakteryzowało region mazowiecki regionalny (tab. 20).

TABELA 19. Wskaźnik rozwoju bazy noclegowej w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018

Rok	Polska	Region																
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stołeczny	wielkopolskie	zachodniopomorskie
	Liczba turystów korzystających z noclegów przypadająca na 1 miejsce noclegowe																	
2005	29	38	25	28	30	40	41	27	25	30	34	16	43	36	20	73	33	15
2006	30	41	27	30	29	46	42	29	26	28	35	17	45	42	21	78	35	14
2007	33	43	31	32	29	51	44	30	28	29	41	18	48	40	23	87	38	15
2008	33	41	32	36	29	55	39	34	32	29	42	19	46	37	23	77	40	16
2009	32	35	29	34	26	51	40	30	29	29	38	20	43	35	22	82	38	16
2010	34	39	32	33	31	50	41	32	29	31	40	20	43	33	24	89	37	16
2011	35	41	34	36	35	52	43	34	29	33	43	21	43	36	25	93	40	17
2012	34	37	32	35	31	49	41	34	33	30	43	20	42	33	25	88	38	17
2013	34	38	33	37	32	48	43	33	34	31	46	21	42	32	26	94	38	17
2014	36	40	35	37	33	51	43	36	37	32	47	23	45	32	28	96	41	18
2015	38	44	37	36	33	55	45	37	35	33	45	24	47	32	28	100	44	20
2016	40	47	40	37	34	55	48	44	40	36	47	24	51	35	31	103	47	21
2017	41	49	40	40	36	59	49	46	42	37	48	25	55	35	31	104	47	21
2018	42	52	41	41	37	58	52	48	38	36	44	26	57	35	32	97	50	22
średnia 2005-2018	35	42	33	35	32	51	44	35	33	32	42	21	46	35	26	90	40	18

TABELA 19 – cd.

mediana 2005- -2018	34	41	32	36	32	51	43	34	32	31	43	21	45	35	25	91	39	17
min 2005- -2018	29	35	25	28	26	40	39	27	25	28	34	16	42	32	20	73	33	14
max 2005- -2018	42	52	41	41	37	59	52	48	42	37	48	26	57	42	32	104	50	22
Zmiana w 2018 roku wobec 2005 roku (2005 = 100)																		
2018	146	137	163	146	123	144	127	179	149	122	129	167	132	99	158	134	152	150

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (Turystyka w 2018 roku i wcześniejsze, Rocznik Statystyczny Województw 2018 i wcześniejsze, Województwo mazowieckie. Podregiony, powiaty, gminy 2018 i wcześniejsze).

TABELA 20. Zmiany i tempo zmian stopnia rozwoju bazy noclegowej w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018

Rok	Polska	Region																
		dolnośląskie	kujawsko- pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko- mazurskie	warszawski stołeczny	wielkopolskie	zachodniopo- morskie
		Zmiany w liczbie miejsc noclegowych na 1 km ² obszaru (rok poprzedni = 100)																
2006	105	108	109	107	96	114	104	108	104	94	102	108	103	119	105	108	107	97
2007	107	105	111	109	99	111	105	103	106	102	119	108	106	94	106	111	108	108
2008	101	96	103	112	100	108	89	112	115	102	102	102	97	93	103	89	104	105
2009	97	85	93	95	92	93	100	88	92	101	91	106	93	94	95	106	96	100
2010	105	110	109	95	118	97	104	107	98	105	104	103	100	95	108	108	98	101
2011	106	106	106	110	115	104	104	104	102	108	107	105	99	108	106	105	107	106
2012	95	90	94	98	89	94	96	101	112	91	100	95	98	93	99	95	96	95
2013	103	102	104	105	102	98	104	98	102	102	107	103	100	94	103	106	100	105
2014	105	107	105	99	102	107	101	107	109	103	101	108	107	101	107	103	109	106
2015	105	109	107	99	101	108	105	103	95	105	97	106	104	100	103	104	106	107
2016	106	107	108	103	102	98	106	120	115	108	105	101	109	110	110	103	106	105
2017	103	105	100	106	108	108	103	105	105	103	100	104	108	99	99	101	101	101
2018	103	107	103	103	102	98	105	106	89	98	92	105	104	101	104	93	107	106
		Średniookresowe tempo zmian (2005-2018)																
2005- -2018	103	102	104	103	102	103	102	105	103	102	102	104	102	100	104	102	103	103

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (Turystyka w 2018 roku i wcześniejsze, Rocznik Statystyczny Województw 2018 i wcześniejsze, Województwo mazowieckie. Podregiony, powiaty, gminy 2018 i wcześniejsze).

Obliczono także wskaźnik rozwoju bazy noclegowej z uwzględnieniem wykorzystania noclegów przez turystów zagranicznych (tab. 21).

TABELA 21. Wskaźnik rozwoju bazy noclegowej (turyści zagraniczni) w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018

Rok	Polska	Region																
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stołeczny	wielkopolskie	zachodnio-pomorskie
	Liczba turystów zagranicznych korzystających z noclegów przypadająca na 1 miejsce noclegowe																	
2005	8	10	3	5	9	6	14	3	4	3	7	3	7	3	6	30	7	5
2006	8	11	3	5	9	7	15	3	4	3	8	3	8	3	5	29	7	4
2007	8	11	3	5	8	8	15	3	5	3	8	3	8	3	5	31	7	4
2008	7	9	3	4	8	7	12	3	5	3	6	3	7	3	4	26	7	4
2009	6	7	3	4	6	6	12	2	4	3	6	3	6	2	4	26	6	4
2010	7	8	3	4	8	6	13	3	4	3	6	3	6	2	4	27	6	4
2011	7	9	3	5	9	6	13	3	4	3	8	4	7	2	4	30	6	4
2012	7	8	3	5	9	7	13	3	4	3	11	4	6	2	4	31	6	4
2013	8	8	3	6	9	6	14	3	4	4	13	4	7	2	4	32	6	4
2014	8	8	3	5	9	7	14	3	4	4	13	4	7	2	4	32	6	4
2015	8	8	4	5	8	9	13	3	4	4	12	4	7	2	4	33	7	5
2016	9	9	4	5	8	8	14	6	5	5	12	5	8	2	4	35	7	5
2017	9	10	4	5	9	9	15	6	5	5	12	5	8	2	4	34	7	5
2018	9	10	4	5	10	8	15	6	5	4	10	5	9	2	4	32	7	6
średnia 2005-2018	8	9	3	5	9	7	14	4	4	4	9	4	7	2	4	31	7	4
mediana 2005-2018	8	9	3	5	9	7	14	3	4	3	9	4	7	2	4	31	7	4
min. 2005-2018	6	7	3	4	6	6	12	2	4	3	6	3	6	2	4	26	6	4
max. 2005-2018	9	11	4	6	10	9	15	6	5	5	13	5	9	3	6	35	7	6
	Zmiana w 2018 roku wobec 2005 roku (2005 = 100)																	
2018	117	96	110	101	112	133	103	191	111	129	136	143	115	69	68	107	103	131

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (Turystyka w 2018 roku i wcześniejsze, Rocznik Statystyczny Województw 2018 i wcześniejsze, Województwo mazowieckie. Podregiony, powiaty, gminy 2018 i wcześniejsze).

W 2018 roku najwięcej turystów zagranicznych korzystających z noclegu, przypadających na 1 miejsce noclegowe zaobserwowano w regionie warszawskim stołecznym (32). Na drugim miejscu znalazł się region małopolski z ponad o połowę mniejszą liczbą turystów zagranicznych (15). W 2018 roku, w relacji do 2005 roku, największy przyrost charakteryzował region mazowiecki regionalny (o 91%), który jednak pozostał w grupie regionów o najniższych wartościach tego wskaźnika. Z kolei regiony dolnośląski, świętokrzyski i warmińsko-mazurski charakteryzowały się przyrostem ujemnym (od -4% w dolnośląskim, do -31% w świętokrzyskim i -32% w warmińsko-mazurskim, gdzie średnioroczne tempo zmian wynosiło -3%). Szczegóły przedstawiono w tabeli 22.

TABELA 22. Zmiany i tempo zmian stopnia rozwoju bazy noclegowej (turyści zagraniczni) w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018

Rok	Polska	Region																
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stołeczny	wielkopolskie	zachodnio-pomorskie
	Zmiany w liczbie miejsc noclegowych na 1 km ² obszaru (rok poprzedni = 100)																	
2006	99	105	101	111	99	111	103	101	101	94	104	99	104	104	83	99	101	86
2007	100	100	101	98	92	109	102	103	105	101	106	96	105	98	97	104	94	97
2008	90	85	92	85	101	94	79	89	99	92	78	88	89	84	85	83	100	93
2009	94	77	80	96	81	90	98	85	86	96	97	109	82	83	97	102	93	104
2010	106	118	128	106	121	89	109	107	101	106	105	104	102	101	99	105	93	97
2011	107	103	108	121	118	110	100	134	98	107	130	112	106	107	105	109	99	106
2012	101	94	98	100	94	107	98	98	114	98	134	108	100	95	100	103	109	102
2013	105	97	97	109	101	94	111	94	92	118	116	104	106	87	105	105	91	109
2014	102	106	101	93	104	116	97	109	102	102	99	109	104	92	103	98	109	107
2015	102	98	110	94	89	118	99	100	100	110	93	100	100	97	90	106	105	107
2016	106	108	110	96	98	87	107	165	113	107	103	103	108	111	99	104	108	107
2017	103	107	92	101	117	113	102	105	102	109	97	107	102	108	105	98	102	104
2018	101	103	97	95	101	98	101	96	102	88	85	101	108	100	97	93	103	111
	Średniookresowe tempo zmian (2005-2018)																	
2005-2018	101	100	101	100	101	102	100	105	101	102	102	103	101	97	97	101	100	102

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (Turystyka w 2018 roku i wcześniejsze, Rocznik Statystyczny Województw 2018 i wcześniejsze, Województwo mazowieckie. Podregiony, powiaty, gminy 2018 i wcześniejsze).

3.1.8. Wskaźnik rozwoju bazy gastronomicznej

Wskaźnik rozwoju bazy gastronomicznej, obliczany jako relacja sumy liczby turystów korzystających z noclegów i ludności zamieszkującej region do miejsc konsumpcyjnych zlokalizowanych w turystycznych obiektach noclegowych (wyrażanych w tysiącach), umożliwił charakterystykę zróżnicowania regionów w latach 2005-2018. Największe przeciętne wartości wskaźnika zaobserwowano na obszarze województwa mazowieckiego, gdzie w regionie warszawskim stołecznym przyjął wartość 20 tys. osób, a w regionie mazowieckim regionalnym 16 tys. osób. Najmniej korzystna sytuacja z punktu widzenia ewentualnego braku popytu, a jednocześnie świadcząca o rozbudowanej infrastrukturze gastronomicznej w obiektach noclegowych, została zaobserwowana w regionach: zachodniopomorskim, warmińsko-mazurskim i pomorskim (po 5 tys. osób na miejsce). Szczegóły przedstawiono w tabeli 23.

Największe średnioroczne tempo zmian w stopniu rozwoju bazy gastronomicznej w turystycznych placówkach noclegowych charakteryzowało region mazowiecki regionalny (tab. 24).

TABELA 23. Wskaźnik rozwoju bazy gastronomicznej w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018

Rok	Polska	Region																
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stołeczny	wielkopolskie	zachodniopomorskie
	Wskaźnik rozwoju bazy gastronomicznej																	
2005	8	7	8	10	6	12	7	18	7	9	10	5	13	14	5	20	7	4
2006	8	7	8	10	6	13	7	17	7	9	10	5	12	14	5	19	8	4
2007	8	6	8	10	5	13	7	18	8	9	10	5	13	10	5	17	8	4
2008	8	6	8	10	5	13	6	18	8	9	11	4	12	11	5	19	9	4
2009	8	6	9	10	5	11	7	15	10	8	11	5	11	10	5	18	8	4
2010	8	7	9	10	6	10	7	16	9	8	12	5	10	9	5	18	8	4
2011	8	6	9	12	7	11	7	15	9	9	11	5	11	10	5	19	8	5
2012	8	6	9	12	6	10	6	16	10	9	12	5	11	10	6	20	8	5
2013	8	7	9	12	7	10	6	14	11	8	11	6	11	10	5	21	8	5
2014	8	7	9	11	7	11	7	14	10	8	12	6	12	9	6	21	9	5
2015	8	7	9	11	7	11	7	14	9	8	13	6	12	9	6	22	8	5
2016	9	8	9	11	7	12	7	15	9	8	11	6	13	9	6	22	9	6
2017	9	7	9	11	7	14	7	15	10	8	10	6	12	9	6	22	9	5
2018	9	8	10	11	7	13	8	15	11	8	11	6	12	9	6	21	10	6
średnia 2005-2018	8	7	9	11	6	12	7	16	9	8	11	5	12	10	5	20	8	5

TABELA 23 – cd.

mediana 2005- -2018	8	7	9	11	7	12	7	15	9	8	11	5	12	10	5	20	8	5
min. 2005- -2018	8	6	8	10	5	10	6	14	7	8	10	4	10	9	5	17	7	4
max. 2005- -2018	9	8	10	12	7	14	8	18	11	9	13	6	13	14	6	22	10	6
Zmiana w roku 2018 roku wobec roku 2005 roku (2005 = 100)																		
2018	114	127	120	107	116	111	113	82	155	90	111	128	98	67	107	104	132	138

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (BDL GUS, Turystyka w 2018 roku i wcześniejsze, Rocznik Statystyczny Województw 2018 i wcześniejsze, Województwo mazowieckie. Podregiony, powiaty, gminy 2018 i wcześniejsze).

TABELA 24. Zmiany i tempo zmian stopnia rozwoju bazy gastronomicznej w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018

Rok	Polska	Region																
		dolnośląskie	kujawsko- pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko- mazurskie	warszawski stołeczny	wielkopolskie	zachodnio- pomorskie
	Zmiany wartości wskaźnika rozwoju bazy gastronomicznej (rok poprzedni = 100)																	
2006	102	107	100	97	91	106	105	94	102	99	101	100	99	99	97	96	110	101
2007	98	92	106	99	94	102	97	102	105	96	104	95	108	76	101	90	102	101
2008	97	98	98	101	94	98	89	102	105	100	108	85	92	106	98	110	104	102
2009	99	96	107	103	107	89	107	84	119	94	99	119	89	87	91	96	91	95
2010	104	110	102	97	108	89	105	106	98	101	109	113	95	96	112	99	97	111
2011	102	95	100	117	116	107	96	97	97	109	96	100	101	107	105	104	105	102
2012	100	97	103	101	94	95	96	105	105	96	111	103	105	96	103	106	101	102
2013	101	110	100	100	106	99	100	88	108	88	92	102	97	102	95	104	101	105
2014	104	101	99	94	107	105	104	96	100	109	108	106	109	88	106	101	106	107
2015	100	106	102	96	100	101	100	103	84	95	105	103	104	105	105	102	95	98
2016	105	106	101	104	103	117	104	105	98	101	82	107	104	99	102	103	116	108
2017	98	97	95	97	92	109	103	99	121	104	95	94	97	101	94	98	100	91
2018	104	112	105	102	108	98	106	102	107	98	105	102	100	105	99	98	104	112
	Średniookresowe tempo zmian (2005-2018)																	
2005- -2018	101	102	101	100	101	101	101	98	103	99	101	102	100	97	101	100	102	103

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (BDL GUS, Turystyka w 2018 roku i wcześniejsze, Rocznik Statystyczny Województw 2018 i wcześniejsze, Województwo mazowieckie. Podregiony, powiaty, gminy 2018 i wcześniejsze).

Innym wskaźnikiem charakteryzującym stopień rozwoju bazy gastronomicznej jest liczba placówek gastronomicznych w turystycznych obiektach noclegowych przypadająca na 100 obiektów turystycznych noclegowych (tab. 25).

TABELA 25. Liczba placówek gastronomicznych w turystycznych obiektach noclegowych przypadająca na 100 obiektów turystycznych noclegowych w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018

Rok	Polska	Region																	
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stołeczny	wielkopolskie	zachodnio-pomorskie	
	Liczba placówek gastronomicznych w turystycznych obiektach noclegowych przypadająca na 100 turystycznych obiektów noclegowych																		
2005	102	99	102	80	88	118	105	84	146	93	93	93	113	95	120	143	117	95	
2006	103	97	109	88	92	113	103	92	147	88	95	94	118	105	122	152	111	92	
2007	107	105	108	93	97	119	106	96	134	92	99	102	118	123	122	178	113	95	
2008	110	105	111	96	101	125	113	101	135	88	93	119	120	120	122	155	106	96	
2009	108	106	107	96	98	128	103	109	118	91	92	100	122	120	128	135	114	103	
2010	103	99	101	89	95	122	104	95	118	89	79	93	121	113	119	139	107	95	
2011	105	112	108	90	90	113	112	101	117	89	92	97	120	104	116	143	104	93	
2012	80	87	95	73	86	96	77	80	109	73	58	61	95	87	91	116	90	65	
2013	78	83	96	72	81	101	78	86	89	77	63	54	97	82	97	114	88	60	
2014	76	87	99	74	80	97	76	92	87	70	59	53	89	87	92	118	86	57	
2015	77	88	91	76	80	101	78	88	90	74	52	52	88	80	89	118	94	62	
2016	73	82	88	66	75	84	77	86	92	70	67	49	85	83	89	108	83	58	
2017	75	88	92	67	85	83	76	87	81	70	71	53	90	82	96	107	85	61	
2018	72	75	86	62	78	84	75	82	73	65	62	53	89	79	97	99	86	54	
średnia 2005-2018	91	94	100	80	88	106	92	91	110	81	77	77	105	97	107	130	99	78	
mediana 2005-2018	91	93	100	78	87	107	90	90	113	82	75	77	105	91	107	127	99	79	
min. 2005-2018	72	75	86	62	75	83	75	80	73	65	52	49	85	79	89	99	83	54	
max. 2005-2018	110	112	111	96	101	128	113	109	147	93	99	119	122	123	128	178	117	103	
	Zmiana w 2018 roku wobec 2005 roku (2005 = 100)																		
2018	70	76	85	77	88	71	72	98	50	70	66	57	79	83	81	69	73	57	

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (BDL GUS, Turystyka w 2018 roku i wcześniejsze, Rocznik Statystyczny Województw 2018 i wcześniejsze, Województwo mazowieckie. Podregiony, powiaty, gminy 2018 i wcześniejsze).

W regionie stołecznym warszawskim przeciętnie w latach 2005-2018 na 100 turystycznych obiektów noclegowych przypadało aż 130 placówek gastronomicznych. Niemniej jednak od 2005 roku (143 placówki) do 2018 roku (99 placówek) wartość ta zmniejszyła się o 31%. W żadnym z badanych regionów nie zanotowano wówczas dodatniego przyrostu, a wyłącznie w regionie mazowieckim regionalnym średnioroczne tempo zmian było dodatnie (tab. 26).

TABELA 26. Zmiany i tempo zmian w liczbie placówek gastronomicznych w turystycznych obiektach noclegowych na 100 turystycznych placówek noclegowych w regionach statystycznych Polski, w latach 2005-2018

Rok	Polska	Region																
		dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stołeczny	wielkopolskie	zachodnio-pomorskie
		Zmiany w liczbie placówek gastronomicznych w turystycznych obiektach noclegowych na 100 turystycznych placówek noclegowych (rok poprzedni = 100)																
2006	100	98	108	110	104	95	98	109	101	95	102	101	105	111	102	106	95	98
2007	104	109	99	105	105	105	103	104	91	104	104	109	100	117	99	118	102	103
2008	102	100	103	104	105	106	106	105	101	95	94	116	102	97	100	87	93	101
2009	98	102	96	100	97	102	92	109	87	103	98	84	101	101	105	87	108	107
2010	95	93	94	93	97	95	101	87	100	99	86	93	99	94	93	103	94	92
2011	102	113	107	100	94	93	108	106	99	99	116	104	100	92	98	103	98	98
2012	76	78	88	82	96	85	69	79	93	82	63	63	79	84	78	81	86	70
2013	97	95	102	99	94	105	101	108	81	105	107	89	102	94	107	98	98	92
2014	98	104	103	102	99	96	97	107	97	92	95	98	92	107	95	104	98	96
2015	101	102	92	103	100	104	102	96	104	105	88	99	99	92	97	100	109	107
2016	95	93	96	87	95	84	100	97	102	95	128	93	97	103	100	91	89	94
2017	103	107	105	101	113	99	98	101	88	100	107	108	106	100	108	100	102	106
2018	95	86	94	93	91	102	100	95	90	93	87	101	99	96	101	92	101	89
		Średniookresowe tempo zmian (2005-2018)																
2005-2018	97	98	99	98	99	97	98	100	95	97	97	96	98	99	98	97	98	96

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (BDL GUS, Turystyka w 2018 roku i wcześniejsze, Rocznik Statystyczny Województw 2018 i wcześniejsze, Województwo mazowieckie. Podregiony, powiaty, gminy 2018 i wcześniejsze).

3.1.9. Zestawienie zmian wartości wskaźników charakteryzujących atrakcyjność turystyczną regionu

W tabeli 27 zestawiono zmiany wartości analizowanych powyżej wskaźników w 2018 roku wobec roku bazowego 2005, dla każdego regionu, w relacji do średniej krajowej. Z tabeli wynika, że regiony podkarpacki oraz mazowiecki regionalny charakteryzowały zmiany przekraczające o 125% średnią krajową zmianę. Należy jednak podkreślić, że wartości poszczególnych wskaźników w badanym okresie zwykle przyjmowały najmniejsze wartości właśnie na obszarze mazowieckim regionalnym. Mimo to, zaobserwowane w powyższej analizie tendencje wzrostowe (jak chociażby: rosnący stopień wykorzystania miejsc noclegowych – tabela 17, a także relatywnie wysokie dodatnie średniookresowe tempo zmiany w liczbie placówek gastronomicznych w turystycznych obiektach noclegowych na 100 takich obiektów, podczas gdy w innych regionach było ujemne – tabela 26) w tym obszarze napawają optymizmem.

TABELA 27. Zmiany wartości wskaźników w roku 2018 wobec roku bazowego 2005 w regionie w relacji do średniej krajowej

Wskaźnik	Region statystyczny																
	dolnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stołeczny	wielkopolskie	zachodniopomorskie
Liczba turystycznych miejsc noclegowych przypadająca na 100 mieszkańców obszaru	↑	↓	↑	↓	↑	↑	↓	↑	↑↑	↓	↓	↑	↑↑	↓	↑	↓	↓
Liczba turystów korzystających z noclegów na 1 km ² powierzchni obszaru	↑	↓	↓	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑	↓	↑	↓	↑	↓	↓
Udział turystów zagranicznych w ogóle turystów korzystających z noclegów w regionie	↓	↓	↓	↑	↑	↑	↑↑	↓	↑↑	↑↑	↑	↑	↓	↓	↑	↓	↑
Liczba turystów zagranicznych korzystających z noclegów na 1 km ² powierzchni obszaru	↓	↓	↓	↓	↑	↑	↑↑	↑	↑↑	↑	↑	↓	↓	↓	↑	↓	↑

TABELA 27 – cd.

Wskaźnik	Region statystyczny																
	dołnośląskie	kujawsko-pomorskie	lubelskie	lubuskie	łódzkie	małopolskie	mazowiecki regionalny	opolskie	podkarpackie	podlaskie	pomorskie	śląskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie	warszawski stołeczny	wielkopolskie	zachodnio-pomorskie
Liczba turystów korzystających z noclegów na 100 mieszkańców obszaru	↑	↓	↑	↓	↑	↓	↑	↑	↑	↓	↑	↓	↑	↓	↑	↓	↓
Liczba turystów zagranicznych korzystających z noclegów na 100 mieszkańców obszaru	↓	↓	↓	↓	↑↑	↓	↑↑	↑	↑↑	↑	↑	↑	↓	↓	↑	↓	↑
Liczba noclegów udzielonych turystom na 100 mieszkańców obszaru	↑	↑	↑	↓	↑	↓	↑	↑	↑	↓	↓	↓	↑↑	↓	↑	↓	↓
Liczba noclegów udzielonych turystom zagranicznym na 100 mieszkańców obszaru	↓	↑	↓	↓	↑↑	↑	↑↑	↓	↑↑	↓	↑	↓	↑	↓	↑	↓	↑
Liczba miejsc noclegowych na 1 km² obszaru	↑	↓	↓	↓	↑	↑	↓	↑	↑↑	↓	↓	↓	↑↑	↓	↑↑	↓	↓
Stopień wykorzystania miejsc noclegowych (%)*	↑	↓	↓	↓	↓	↑	↑	↑	↓	↓	↑	↓	↓	↓	↓	↓	↓
Liczba turystów korzystających z noclegów przypadająca na 1 miejsce noclegowe	↓	↑	↑	↓	↓	↓	↑	↓	↓	↓	↑	↓	↓	↑	↓	↑	↑
Liczba turystów zagranicznych korzystających z noclegów przypadająca na 1 miejsce noclegowe	↓	↓	↓	↓	↑	↓	↑↑	↓	↑	↑	↑	↓	↓	↓	↓	↓	↑
Wskaźnik rozwoju bazy gastronomicznej	↑	↑	↓	↑	↓	↓	↓	↑	↓	↓	↑	↓	↓	↓	↓	↑	↑
Liczba placówek gastronomicznych w turystycznych obiektach noclegowych przypadająca na 100 turystycznych obiektów noclegowych	↑	↑	↑	↑↑	↑	↑	↑↑	↓	↑	↓	↓	↑	↑	↑	↓	↑	↓

↑↑ – powyżej 125% średniej krajowej, ↑ – od 100% do 125% średniej krajowej, ↓ – poniżej średniej krajowej

*2010-2018

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabel: 4, 5, 7-11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 25.

3.2. OCENA WYBRANYCH ELEMENTÓW POTENCJAŁU TURYSTYCZNEGO REGIONÓW W POLSCE

Analizą objęto czynniki związane z ochroną środowiska oraz infrastrukturą. Ponieważ cechy uwzględnione w analizie musiały mieć charakter mierzalny, nie uwzględniono takich elementów związanych z krajobrazem naturalnym i kulturowym, jak:

- ukształtowanie terenu wraz z miejscami potencjalnie atrakcyjnymi dla turystów ze względów przyrodniczych,
- rodzaj, powierzchnia i jakość wód wraz z ich dostępnością oraz długością linii brzegowej,
- miejsca atrakcyjne pod względem historycznym i kulturowym.

Skoncentrowano się na czynnikach mierzalnych, dostępnych w statystyce masowej. Czynniki te podzielono na dwa komponenty: środowiskowy oraz infrastrukturalny.

3.2.1. Komponent środowiskowy

Konstruując zestaw zmiennych w komponencie środowiskowym, podjęto próbę jak najlepszego odwzorowania uwarunkowań związanych z jakością i ochroną środowiska naturalnego. Stosując metodę studiów literatury oraz przyjmując jako warunek statystyczny zmienność cechy na poziomie minimum $V^* = 0,10$, wytypowano 10 zmiennych (tab. 28).

Przeprowadzono analizę korelacji pomiędzy zmiennymi. Jako wartość krytyczną współczynnika korelacji przyjęto $r^* = |0,75|$. Na tej podstawie z dalszej analizy wykluczono zmienną S_09 silnie skorelowaną ze zmienną S_08. Następnie, w oparciu o 9 zmiennych i metodę miernika rozwoju Hellwiga, skonstruowano dwa rankingi regionów. W 2005 roku najbardziej zbliżone do wzorca okazały się regiony lubuski i pomorski, mimo że wyznaczone wartości miernika Hellwiga stanowiły około połowę wartości wzorca teoretycznego. Zostały zakwalifikowane do klasy 1 – o bardzo wysokim poziomie rozwoju potencjału turystycznego. W klasie 2 znalazł się tylko jeden region – dolnośląski. Na ostatnich trzech pozycjach ułożyły się regiony: świętokrzyski, lubelski i mazowiecki regionalny, zaliczone do klasy 5 – o bardzo niskim poziomie rozwoju (tab. 29).

W 2018 roku na pierwszym miejscu ułożył się region lubuski z wartością miary rozwoju Hellwiga na poziomie 0,436. Następne w kolejności regiony, również zakwalifikowane do klasy o bardzo wysokim poziomie rozwoju, to pomorski i zachodniopomorski. Ranking zamknęły regiony: mazowiecki regionalny, świętokrzyski i lubelski, zaliczone do klasy 5 (tab. 30).

TABELA 28. Komponent środowiskowy

Symbol	Zmienna	Jednostka miary	Zakres czasowy	Typ zmiennej
Obszary chronione				
S_01	Liczba pomników przyrody na 100 km ²	obiekt/100 km ²	2005-2018	stymulanta
S_02	Powierzchnia prawnie chroniona w % powierzchni regionu	%	2005-2018	stymulanta
Tereny zielone				
S_03	Lesistość w % powierzchni regionu	%	2005-2018	stymulanta
S_04	Powierzchnia parków spacerowo-wypoczynkowych	m ² /1 mieszkańca	2005-2018	stymulanta
Czystość środowiska				
S_05	Ilość odpadów wytworzonych w ciągu roku w t na 1 km ²	t/1 km ²	2005-2017 (2017)*	destymulanta
S_06	Ścieki przemysłowe ogółem	dam ³ /km ²	2005-2018	destymulanta
S_07	Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków w % ludności regionu	%	2005-2018	stymulanta
S_08	Wielkość emisji zanieczyszczeń pyłowych	t/100 km ²	2005-2018	destymulanta
S_09	Wielkość emisji zanieczyszczeń gazowych	tys. t/100 km ²	2005-2018	destymulanta
S_10	Wielkość nakładów na środki trwałe służące ochronie środowiska	zł/1 mieszkańca	2010-2017 (2015-2017)*	stymulanta

* krótszy przedział dostępnych danych dla regionów w województwie mazowieckim

Źródło: opracowanie własne.

TABELA 29. Ranking regionów wg miary rozwoju Hellwiga w 2005 r. – komponent środowiskowy

Pozycja	Region	Wartość miernika Hellwiga (d _i)	Klasa rozwoju
1	lubuskie	0,544	1
2	pomorskie	0,453	1
3	dolnośląskie	0,372	2
4	wielkopolskie	0,309	3
5	kujawsko-pomorskie	0,304	3
6	małopolskie	0,302	3
7	zachodniopomorskie	0,285	3
8	warmińsko-mazurskie	0,267	3
9	podlaskie	0,263	3
10	opolskie	0,252	3
11	łódzkie	0,244	3
12	podkarpackie	0,241	3
13	warszawski stołeczny	0,148	4
14	śląskie	0,130	4
15	świętokrzyskie	0,097	5
16	lubelskie	0,082	5
17	mazowiecki regionalny	0,066	5

Źródło: opracowanie własne.

TABELA 30. Ranking regionów wg miary rozwoju Hellwiga w 2018 r. – komponent środowiskowy

Pozycja	Region	Wartość miernika Hellwiga (d_i)	Klasa rozwoju 2018	Klasa rozwoju 2005	Zmiana klasy rozwoju*	Zmiana pozycji w rankingu*
1	lubuskie	0,436	1	1	0	0
2	pomorskie	0,406	1	1	0	0
3	zachodniopomorskie	0,393	1	2	+1	+4
4	podkarpackie	0,335	2	3	+1	+8
5	dolnośląskie	0,324	2	2	0	-2
6	wielkopolskie	0,285	3	3	0	-2
7	małopolskie	0,274	3	3	0	-1
8	opolskie	0,272	3	3	0	+2
9	kujawsko-pomorskie	0,268	3	3	0	-4
10	warmińsko-mazurskie	0,229	3	3	0	-2
11	warszawski stołeczny	0,222	3	4	+1	+2
12	łódzkie	0,207	3	3	0	-1
13	podlaskie	0,206	3	3	0	-4
14	śląskie	0,160	4	4	0	0
15	mazowiecki regionalny	0,060	5	5	0	+2
16	świętokrzyskie	0,047	5	5	0	+1
17	lubelskie	0,019	5	5	0	-1

* + przesunięcie w górę, – przesunięcie w dół, 0 – brak zmiany

Źródło: opracowanie własne.

W rankingu z 2018 roku, w porównaniu z rankingiem z 2005 roku, największe dodatnie przesunięcia w rankingu charakteryzowały regiony: podkarpacki (o 8 pozycji) oraz zachodniopomorski (o 4 pozycje). Największy spadek zanotowano natomiast w przypadku regionów: kujawsko-pomorskiego i podlaskiego – o 4 pozycje. O 2 pozycje w dół w rankingu środowiskowym przesunęły się regiony: dolnośląski, wielkopolski i warmińsko-mazurski. Trzy regiony zostały zakwalifikowane do wyższej klasy niż w 2005 roku: zachodniopomorski, podkarpacki i warszawski stołeczny.

3.2.2. Komponent infrastrukturalny

Do komponentu infrastrukturalnego, odwzorowującego liczebność, jakość i wykorzystanie głównych elementów infrastruktury turystycznej, zakwalifikowano 13 zmiennych, spełniających założony warunek zmienności $V^* \geq 0,10$ (tab. 31).

TABELA 31. Komponent infrastrukturalny

Symbol	Cecha	Jednostka miary	Zakres czasowy	Typ zmiennej
Komunikacja				
I_01	Gęstość dróg gminnych i powiatowych o twardej nawierzchni	km/100 km ²	2010-2018	stymulanta
I_02	Gęstość ścieżek rowerowych	km/10 000 km ²	2011-2018	stymulanta
Gospodarka				
I_03	Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w REGON	obiekty/10 000 mieszkańców	2005-2018	stymulanta
Atrakcje turystyczne				
I_04	Zabytki nieruchome ogółem	obiekt/100 km ²	2005-2018	stymulanta
I_05	Muzea wraz z oddziałami	obiekty/100 000 mieszkańców	2005-2018	stymulanta
I_06	Widzowie i słuchacze w teatrach i instytucjach muzycznych	osoby/1000 mieszkańców	2005-2018	stymulanta
I_07	Widzowie w kinach stałych	osoby/1000 mieszkańców	2005-2018	stymulanta
I_08	Uczestnicy imprez masowych	osoby/1 mieszkańca	2013-2018	stymulanta
Infrastruktura turystyczna				
I_09	Liczba miejsc noclegowych	miejsca/1000 mieszkańców	2005-2018	stymulanta
I_10	Liczba udzielonych noclegów	noclegi/1000 mieszkańców	2005-2018	stymulanta
I_11	Liczba korzystających z noclegów	osoby/1000 mieszkańców	2005-2018	stymulanta
I_12	Udział turystów zagranicznych w ogóle turystów korzystających z noclegów w obiektach zbiorowego zakwaterowania	%	2005-2018	stymulanta
I_13	Liczba placówek gastronomicznych w turystycznych obiektach noclegowych na 10000 mieszkańców	obiekty/10000 mieszkańców	2005-2018	stymulanta

*krótszy przedział dostępnych danych dla regionów w województwie mazowieckim

Źródło: opracowanie własne.

Następnie przeprowadzono analizę korelacji pomiędzy zmiennymi komponentu infrastrukturalnego. Wobec wartości krytycznej współczynnika korelacji na poziomie $r^* = |0,75|$ z dalszej analizy wykluczono zmienną I_10 silnie skorelowaną ze zmiennymi I_09 oraz I_11. Na podstawie 12 zmiennych i metody miernika rozwoju Hellwiga skonstruowano 2 rankingi regionów. W rankingu dla 2005 roku

w klasie o bardzo wysokim poziomie rozwoju znalazły się regiony podlaski i zachodniopomorski, z zauważalną przewagą tego pierwszego pod względem uzyskanej wartości miernika Hellwiga. Na kolejnych miejscach uplasowały się regiony kujawsko-pomorski i wielkopolski, zaliczone do klasy 2. Ostatnie miejsca zajęły regiony: warszawski stołeczny, łódzki i świętokrzyski, zakwalifikowane do klasy bardzo niskim poziomie rozwoju (tab. 32).

TABELA 32. Ranking regionów wg miary rozwoju Hellwiga w 2005 r. – komponent infrastrukturalny

Pozycja	Region	Wartość miernika Hellwiga (d_i)	Klasa rozwoju
1	podlaskie	0,591	1
2	zachodniopomorskie	0,380	1
3	kujawsko-pomorskie	0,374	2
4	wielkopolskie	0,316	2
5	lubuskie	0,305	3
6	mazowiecki regionalny	0,292	3
7	małopolskie	0,284	3
8	śląskie	0,260	3
9	opolskie	0,225	3
10	pomorskie	0,222	3
11	warmińsko-mazurskie	0,216	3
12	dolnośląskie	0,162	4
13	lubelskie	0,146	4
14	podkarpackie	0,145	4
15	warszawski stołeczny	0,113	5
16	łódzkie	0,110	5
17	świętokrzyskie	0,108	5

Źródło: opracowanie własne.

W rankingu dla 2018 roku region podlaski utrzymał się na pierwszej pozycji, a tuż za nim uplasowały się regiony kujawsko-pomorski i zachodniopomorski – wszystkie zaliczone zostały do klasy 1. Regiony zaliczone do klasy o średnim poziomie rozwoju potencjału turystycznego w zakresie infrastruktury charakteryzowała wartość miernika stanowiąca mniej niż połowę wartości uzyskanej przez region podlaski. Zaobserwowana lekka asymetria w rozkładzie wartości analizowanych zmiennych spowodowała, że w tym rankingu nie wyodrębniono klas o wysokim oraz o bardzo słabym poziomie rozwoju potencjału turystycznego,

przy czym region warszawski stołeczny uplasował się na granicy klas 4 i 5. Szczegóły przedstawiono w tabeli 33.

TABELA 33. Ranking regionów wg miary rozwoju Hellwiga w 2018 r. – komponent infrastrukturalny

Pozycja	Region	Wartość miernika Hellwiga (d_i)	Klasa rozwoju 2018	Klasa rozwoju 2005	Zmiana klasy rozwoju*	Zmiana pozycji w rankingu*
1	podlaskie	0,602	1	1	0	0
2	kujawsko-pomorskie	0,394	1	2	+1	+1
3	zachodniopomorskie	0,385	1	1	0	-1
4	wielkopolskie	0,297	3	2	-1	0
5	mazowiecki regionalny	0,289	3	3	0	+1
6	małopolskie	0,271	3	3	0	+1
7	lubuskie	0,271	3	3	0	-2
8	śląskie	0,251	3	3	0	0
9	warmińsko-mazurskie	0,206	3	3	0	-2
10	opolskie	0,191	3	3	0	-1
11	lubelskie	0,190	3	4	+1	+2
12	pomorskie	0,156	4	3	-1	-2
13	dolnośląskie	0,152	4	4	0	-1
14	łódzkie	0,145	4	5	+1	+2
15	podkarpackie	0,141	4	4	0	-1
16	świętokrzyskie	0,133	4	5	+1	+1
17	warszawski stołeczny	0,131	4	5	+1	-2

* + przesunięcie w górę, - przesunięcie w dół, 0 - brak zmiany

Źródło: opracowanie własne.

W rankingu z 2018 roku, w porównaniu z rankingiem z 2005 roku, dwa regiony (wielkopolski oraz pomorski) zmieniły klasę rozwoju potencjału turystycznego w zakresie komponentu infrastrukturalnego na niższą. Pięć regionów awansowało, jednak w przypadku świętokrzyskiego i warszawskiego stołecznego było to wynikiem niewyodrębnienia w 2018 roku klasy o bardzo niskim poziomie rozwoju potencjału turystycznego, zajęły one bowiem jedne z ostatnich pozycji w obu rankingach dotyczących infrastruktury. Regiony lubuski, pomorski i warszawski stołeczny odnotowały spadek o 2 pozycje. Największy wzrost w zakresie zajmowanych pozycji charakteryzował regiony łódzki i lubelski (o 2 pozycje).

3.2.3. Ocena zróżnicowania regionów pod względem poziomu rozwoju potencjału turystycznego w latach 2005-2018 przy zastosowaniu miernika Hellwiga

Podsumowując powyższe analizy, skonstruowano ranking na podstawie średnich wartości 21 analizowanych zmiennych (bez wykluczonych wcześniej zmiennych S_09 i I_10) w okresie 2005-2018¹⁶¹. Do najwyższej klasy (o bardzo wysokim poziomie rozwoju potencjału turystycznego) zostały zakwalifikowane 3 regiony: warszawski stołeczny, pomorski i małopolski. Tuż za nimi znalazły się regiony: dolnośląski, lubuski i zachodniopomorski (klasa o wysokim poziomie rozwoju). W klasach o średnim i niskim poziomie rozwoju znalazły się po 4 regiony. Ranking zamykają trzy regiony: świętokrzyski, lubelski i mazowiecki regionalny (tab. 34, mapa 2).

TABELA 34. Ranking regionów wg miary rozwoju Hellwiga w latach 2005-2018

Pozycja	Region	Wartość miernika Hellwiga (d_i)	Klasa rozwoju
1	warszawski stołeczny	0,480	1
2	pomorskie	0,405	1
3	małopolskie	0,389	1
4	dolnośląskie	0,337	2
5	lubuskie	0,321	2
6	zachodniopomorskie	0,317	2
7	wielkopolskie	0,278	3
8	kujawsko-pomorskie	0,222	3
9	warmińsko-mazurskie	0,219	3
10	łódzkie	0,185	3
11	podkarpackie	0,176	4
12	śląskie	0,175	4
13	podlaskie	0,169	4
14	opolskie	0,167	4
15	świętokrzyskie	0,114	5
16	lubelskie	0,100	5
17	mazowiecki regionalny	0,033	5

Źródło: opracowanie własne.

Obliczono średnie wartości w wyznaczonych klasach rozwojowych regionów (tab. 35). W przypadku 12 zmiennych (głównie infrastrukturalnych) regiony z klasy 1 (warszawski stołeczny, pomorski, małopolski) uzyskały w badanym okresie

¹⁶¹ W zależności od dostępności danych – por. szerzej – tabela 24 i tabela 28.

TABELA 35. Średnie wartości wybranych zmiennych w grupach regionów w latach 2005-2018

Symbol zmiennej	Klasy poziomu rozwoju potencjału turystycznego wg miernika Hellwiga				
	klasa 1	klasa 2	klasa 3	klasa 4	klasa 5
S_01	19,8	11,4	13,9	9,4	6,6
S_02	42,7	26,2	32,3	31,6	38,0
S_03	29,2	38,0	25,2	31,6	24,6
S_04	4,4	9,0	6,3	5,7	3,3
S_05	34,4	31,3	28,2	44,6	11,1
S_06	23,1	22,7	13,9	8,4	59,9
S_07	69,3	74,3	69,2	68,3	53,6
S_08	23,0	15,8	17,5	37,2	16,8
S_09	73,2	42,9	80,3	125,6	67,3
S_10	285,8	382,2	328,3	362,4	280,5
I_01	106,0	54,4	70,0	86,0	79,8
I_02	631,3	320,1	324,0	332,4	178,3
I_03	1306,9	1162,4	950,8	865,4	804,4
I_04	36,6	28,5	20,4	25,6	14,8
I_05	3,0	1,7	1,9	1,8	2,0
I_06	597,6	307,1	229,5	203,0	128,4
I_07	1675,0	998,8	909,6	771,5	580,8
I_08	87,8	73,3	55,7	49,0	35,0
I_09	2,5	3,6	1,5	1,0	0,8
I_10	257,2	330,9	126,7	90,6	71,5
I_11	98,9	88,0	51,0	38,2	29,4
I_12	0,3	0,2	0,1	0,2	0,1
I_13	2,5	3,3	2,0	1,4	1,1

Uwaga: kolorem szarym zaznaczono najkorzystniejsze średnie wartości zmiennych

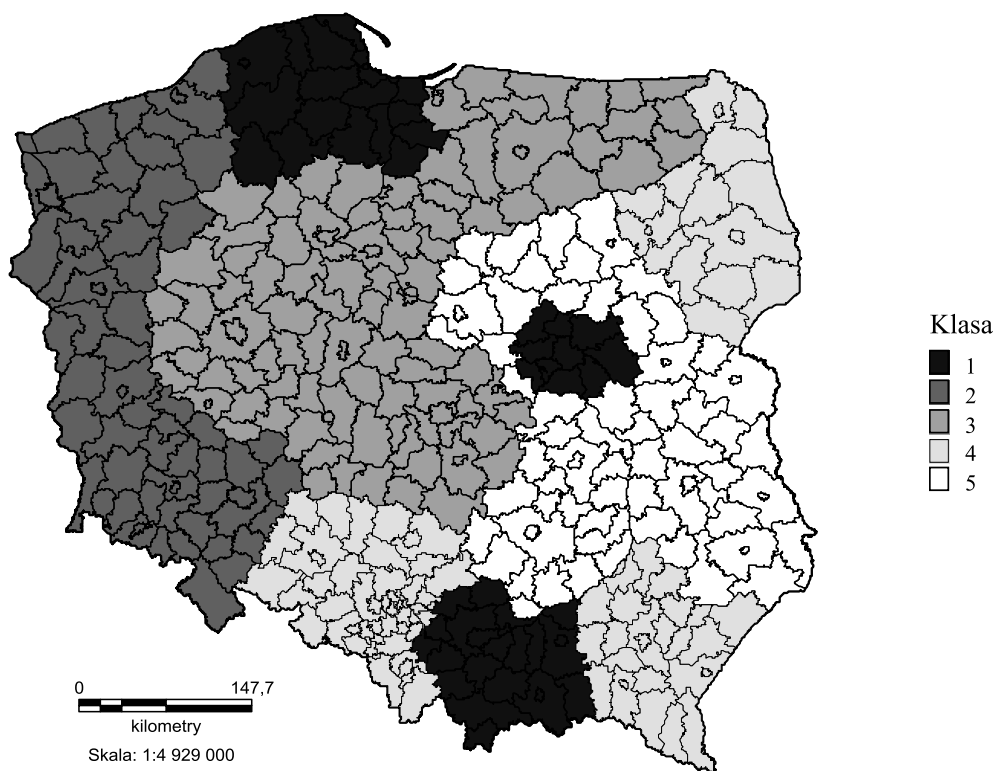
Źródło: opracowanie własne.

najkorzystniejsze wartości przeciętne. Z kolei w klasie 2, do której zaliczono regiony: dolnośląski, lubuski i zachodniopomorski, zaobserwowano najkorzystniejsze średnie wartości w przypadku 8 zmiennych, głównie środowiskowych.

Jak podkreśla Kozak, „współcześnie, można powiedzieć, cechy fizjograficzne nie czynią regionu turystycznego: czynią go dopiero rozwinięta infrastruktura turystyczna i oferowane produkty. Jednocześnie trudno nie zauważyć, że turystyka – jak wiele innych form aktywności ludzkiej – ma tendencje do rozwijania się punkto-wo, rzadziej liniowo lub sieciowo. Skala tego rozwoju na ogół mieści się w gminie – mieście. Niemal cała turystyka mazowiecka koncentruje się w obszarze metropolitalnym Warszawy i kilku zaledwie innych ośrodkach. Nieco równomierniej jest

rozłożona w Małopolsce i na Dolnym Śląsku, ale i tam trudno dostrzec układ sieciowy lub liniowy. Umacnianie się układu liniowego obserwujemy nad Bałtykiem, ale ten układ nie przekłada się na swój »hinterland«, w którym turystyka ma na ogół niewielkie znaczenie”¹⁶².

Na mapie 2 przedstawiono przestrzenny rozkład badanych regionów pod względem klas rozwoju potencjału turystycznego w latach 2005-2018.

MAPA 2. Zróżnicowanie regionów pod względem poziomu rozwoju potencjału turystycznego w latach 2005-2018 przy zastosowaniu miernika Hellwiga

Źródło: opracowanie własne.

Regionami o najwyższym poziomie rozwoju są 3 obszary szczególnie odwiedzane przez turystów: region warszawski stołeczny, ze stolicą kraju i zapleczem konferencyjnym; region małopolski z zimową „stolicą” kraju – Zakopanem i Tatrami oraz granicą ze Słowacją; region pomorski z Trójmiastem i intensywnie odwiedzanymi

¹⁶² M.W. Kozak, *Regiony...*, op.cit., s. 198.

plażami nadbałtyckimi. Regiony o wysokim poziomie rozwoju tworzą szeroki pas graniczny z Niemcami (dolnośląski, lubuski i zachodniopomorski), z dostępem do Bałtyku na północy, oraz na południu do pasm górskich i Czech. Obszar o średnim poziomie rozwoju potencjału turystycznego obejmuje trzy centralne regiony: wielkopolski, łódzki i kujawsko-pomorski oraz położony na północy region warmińsko-mazurski, przyciągający turystów licznymi jeziorami. Regiony o niskim i bardzo niskim poziomie rozwoju skupione są wokół dwóch regionów z pierwszej klasy (małopolskiego i warszawskiego stołecznego). Nie są to obszary pozbawione potencjału turystycznego (np. malownicze skałki i Szlak Orlich Gniazd w województwie śląskim, skanseny i Bieszczady w podkarpackim, Puszcza Białowieska i zabytkowe cerkwie w podlaskim, czy też Góry Świętokrzyskie w świętokrzyskim) i mogą stanowić miejsca destynacji dla turystów pragnących np. odpoczynku w ciszy i samotności.

4.1. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA DZIAŁAŃ W SFERZE TURYSTYKI Z BUDŻETU UNII EUROPEJSKIEJ DO 2020 ROKU

Środki finansowe pochodzące z budżetu UE należą niewątpliwie do jednych z ważniejszych źródeł finansowania działań w sferze turystyki w gospodarce Polski¹⁶³. Podstawy do ich wykorzystania stanowią zapisy głównych dokumentów strategicznych UE i Polski, opracowane w latach 2007-2013 oraz 2014-2020. Traktują one turystykę jako jeden z kluczowych sektorów gospodarki europejskiej oraz czynnik wzrostu konkurencyjności regionów, gmin i przedsiębiorstw. Intersektorowy charakter zjawiska turystyki powoduje, że wchodzi ona w zakres wielu polityk zarówno o charakterze horyzontalnym, jak i sektorowym (np. polityki zatrudnienia, transportowej, polityki ochrony środowiska, bezpieczeństwa). Jednak głównym źródłem finansowania przedsięwzięć turystycznych są środki funduszy UE dystrybuowane w ramach dwóch kluczowych polityk UE: polityki spójności oraz polityki rolnej.

Zasadniczym celem polityki spójności UE (ang. Cohesion Policy) jest zwiększenie spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej przez zmniejszenie różnic w poziomie życia i rozwoju gospodarczego pomiędzy regionami UE¹⁶⁴. Głównymi

---

¹⁶³ K. Parzych, *Wykorzystanie funduszy europejskich na rozwój zagospodarowania turystycznego gmin nadmorskich półwyspu Bałtyku*. Turyzm, 2017, 27/1, s. 46.

¹⁶⁴ European Commission, 2005. Cohesion Policy in Support of Growth and Jobs: Community Strategic Guidelines 2007-2013, Communication from the Commission, Brussels, COM(2005) 0299; European Union, 2011. Cohesion policy 2014-2020. Investing in growth and jobs, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

instrumentami finansowymi są fundusze unijne, za pomocą których realizowane są cele tej polityki. Funduszami administruje Komisja Europejska (odpowiednie Dyrekcje Generalne Komisji Europejskiej), rozdzielając je między poszczególne kraje przez współfinansowanie programów i projektów – krajowych i regionalnych.

W latach 2007-2013 polityka spójności była finansowana z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) oraz Funduszu Spójności (FS). Polska wraz z akcesją do struktur UE uzyskała możliwość ubiegania się o dotacje ze wszystkich tych funduszy.

W obszarze polityki spójności realizowanej w latach 2007-2013 przyznano Polsce 67,9 mld euro, w ramach czterech programów ogólnokrajowych (PO)¹⁶⁵, dwóch programów multiregionalnych¹⁶⁶ i 16 programów regionalnych (RPO)¹⁶⁷.

Oprócz polityki spójności Unia Europejska kładzie duży nacisk na politykę rolną, rybactwa i rybołówstwa. W Polsce przejawia się to w istnieniu dwóch programów: Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 i adekwatnie na lata 2014-2020 oraz Programu Operacyjnego „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007–2013”, kontynuowanego w latach 2014-2020 pod nazwą: „Rybactwo i Morze 2014-2020”. W latach 2007-2013 przyznano Polsce łącznie 14 mld euro, w tym na przekształcenia w sektorze rolnym i na wsi 13,4 mld euro oraz 734 mln euro w sektorze morskim, finansowane z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz Europejskiego Funduszu Rybackiego (EFR).

Strukturę alokacji środków UE w Polsce na politykę spójności oraz politykę rolną i rybołówstwa w podziale na fundusze i programy operacyjne (mld euro, ceny bieżące) przedstawiono w tabeli 36.

Podstawowym dokumentem określającym zasady korzystania przez Polskę z funduszy europejskich w latach 2007-2013, w ramach polityki spójności, były Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia (NSRO). Dokument ten określił ogólne kierunki wydatkowania środków i ich podział na poszczególne programy operacyjne. W dokumencie tym za mocne strony polskiej gospodarki uznano m.in. „wysokie

¹⁶⁵ Program operacyjny to zatwierdzony przez Komisję Europejską dokument w formie spójnego zestawu priorytetów obejmujących wieloletnie działania. Projekty, które mają być współfinansowane z funduszy europejskich, muszą wchodzić w zakres jego działania.

¹⁶⁶ PO Rozwój Polski Wschodniej obejmujący pięć województw: warmińsko-mazurskie, podlaskie, lubelskie, świętokrzyskie i podkarpackie, oraz Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej (EWT).

¹⁶⁷ Regionalne programy operacyjne (RPO), dostosowane do konkretnych potrzeb rozwojowych poszczególnych województw, zastąpiły krajowy Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego (ZPORR) realizowany w latach 2004-2006.

TABELA 36. Alokacja środków UE według programów operacyjnych w latach 2007-2013 w Polsce (w mld euro, ceny bieżące)

Programy Operacyjne	Typ programu	Alokacja środków UE (mld euro)	Źródło finansowania
Polityka spójności			
Program Infrastruktura i Środowisko	krajowy	28,5	FS, EFRR
Program Innowacyjna Gospodarka	krajowy	8,3	EFRR
Program Kapitał Ludzki	krajowy	9,7	EFS
16 programów regionalnych (RPO)	regionalny	15,9	EFRR
Program Rozwój Polski Wschodniej	multiregionalny	2,4	EFRR
Program Pomoc Techniczna	krajowy	0,5	EFRR
Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej	multiregionalny	0,7	EFRR
Wspólna polityka rolna			
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013	krajowy	13,4	EFROW
Wspólna polityka rybołówstwa			
Program Operacyjny „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013”	krajowy	0,7	EFR

Źródło: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie. Narodowa Strategia Spójności, Dokument zaakceptowany przez Radę Ministrów 29 listopada 2006 r., s. 103.

walory turystyczne i przyrodniczo-krajobrazowe, w tym atrakcyjność obszarów dziedzictwa kulturowego”¹⁶⁸.

Zgodnie z ustaleniami zawartymi podczas negocjacji NSRO, projekty turystyczne mogły być realizowane w ramach trzech programów ogólnokrajowych, dwóch multiregionalnych oraz 16 programów regionalnych, takich jak:

- 1) Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka,
- 2) Program Operacyjny Kapitał Ludzki,
- 3) Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej,
- 4) Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej,
- 5) Program Operacyjny Rozwój Obszarów Wiejskich,
- 6) 16 Regionalnych Programów Operacyjnych (RPO).

Turystyka w analizowanym okresie została połączona z innymi dziedzinami, m.in. takimi jak kultura, rozwój lokalny, odnowa miast i wsi. Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka uwzględniał wsparcie projektów z zakresu infrastruktury

¹⁶⁸ Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 2006. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie. Narodowa Strategia Spójności, Dokument zaakceptowany przez Radę Ministrów 29 listopada 2006 r., Warszawa. s. 23.

ry turystycznej oraz promocji walorów turystycznych Polski. Inwestycje tego typu uwzględniono w działaniu 6.4. „Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym”¹⁶⁹. Zakładało ono wsparcie projektów o największym znaczeniu turystycznym w celu zwiększenia atrakcyjności Polski oraz stworzenie produktów turystycznych. W ramach działania realizowano dwa typy projektów: kompleksowe ponadregionalne projekty turystyczne obejmujące inwestycje w spójną infrastrukturę unikatowych produktów turystycznych, w szczególności projekty realizowane w formule partnerstwa kilku podmiotów oraz projekty przewidujące wsparcie dla obiektów stanowiących wyjątkowe atrakcje turystyczne, znajdujące się na liście Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO lub uznane przez Prezydenta RP za pomniki historii¹⁷⁰.

Program Operacyjny Kapitał Ludzki w ramach Priorytetu VIII umożliwił podniesienie kwalifikacji zawodowych osób pracujących, w tym również osób zawodowo związanych z turystyką. Z tego programu w ramach *Priorytetu VIII Regionalne kadry gospodarki* mogły być finansowane projekty dotyczące m.in. podnoszenia i aktualizacji umiejętności zawodowych, podnoszenia kwalifikacji zawodowych¹⁷¹.

Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej¹⁷² oferował wsparcie dla rozwoju turystyki w pięciu województwach: lubelskim, podkarpackim, podlaskim, świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim. Wsparcie finansowe ukierunkowano na stworzenie warunków dla dynamicznego rozwoju turystyki kongresowej i targowej (440 mln zł, z czego 370 mln pochodziło z budżetu UE), rozwój turystyki rowerowej (200 mln zł, w której 85% stanowił wkład UE) oraz promocję Polski Wschodniej jako miejsca aktywnego wypoczynku.

Rozwój turystyki na obszarach przygranicznych wspierały ponadregionalne Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej (EWT), w tym zwłaszcza programy współpracy transgranicznej¹⁷³. Polska uczestniczyła w 9 takich programach, przy czym 6 z nich stanowiły programy dwustronne: polsko-litewski, polsko-słowacki, polsko-czeski i trzy polsko-niemieckie. Ponadto realizowano dwa programy z udziałem państw spoza Unii Europejskiej (programy: Polska-Litwa-Rosja oraz Polska-Białoruś-Ukraina). Polska wspólnie z Niemcami, Danią i Szwecją uczestni-

¹⁶⁹ Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, Warszawa 2007, s. 117-123.

¹⁷⁰ Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Szczegółowy opis priorytetów Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, 2007-2013, Warszawa 2009, s. 97-101.

¹⁷¹ Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007-2013. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013, Warszawa 2006.

¹⁷² Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013. Szczegółowy opis osi priorytetowych, Warszawa 2008.

¹⁷³ Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013. Szczegółowy opis osi priorytetowych, Warszawa 2008.

czyła także w Programie Południowy Bałtyk. Większość programów transgranicznych (5 programów) była zarządzana przez stronę polską. Programy te różnią się od siebie w zakresie możliwości wsparcia turystyki. Przykładowe projekty turystyczne dotyczyły np. opracowania koncepcji rozwoju turystyki na obszarach przygranicznych, rozwoju transgranicznych produktów turystycznych, rozwoju infrastruktury turystycznej, poprawy dostępności atrakcji turystycznych, tworzenia systemów informacyjnych, a także promocji oferty turystycznej obszaru przygranicznego. O wsparcie mogły ubiegać się m.in. jednostki samorządu terytorialnego, organy administracji rządowej, instytucje kultury, organizacje pozarządowe, izby turystyczne, regionalne i lokalne organizacje turystyczne.

Wsparcie rozwoju turystyki na obszarach wiejskich w latach 2007-2013 uwzględniono w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW)¹⁷⁴. Program był finansowany w ramach II filaru Wspólnej Polityki Rolnej i składał się z czterech osi priorytetowych:

- a) Oś priorytetowa 1 – „Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego”,
- b) Oś priorytetowa 2 – „Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich”,
- c) Oś priorytetowa 3 – „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”,
- d) Oś priorytetowa 4 – „Leader”.

Możliwości finansowania projektów turystycznych uwzględniono w osi priorytetowej 3. „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”, odpowiednio w ramach działania 3.11. „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” oraz działania 3.12. „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”, gdzie beneficjentem mogły być osoby fizyczne i osoby prawne. Środki pieniężne zarezerwowane na działania 3.11. i 3.12. stanowiły 6,6% ogółu środków programu. W ramach działania 3.11. projekty dotyczące turystyki stanowiły około 7,2% ogółu zrealizowanych projektów, tj. 883 spośród blisko 12,3 tys. W ramach działania 3.12. projekty wsparcia turystyki wiejskiej miały marginalne znaczenie (0,2%)¹⁷⁵. Przedsięwzięcia wpisujące się w działalność turystyczną na obszarach wiejskich były też finansowane w ramach osi 4. „Program Leader”. Ponadto instytucje, w szczególności gminy lub ich jednostki organizacyjne, mogły też finansować przedsięwzięcia o charakterze turystycznym przede wszystkim w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi”, rozbudowując lub uatrakcyjnijając lokalną infrastrukturę turystyczną¹⁷⁶.

¹⁷⁴ Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013).

¹⁷⁵ P. Siemiński, W. Poczta, Możliwości rozwoju agroturystyki i turystyki wiejskiej w ramach PROW 2007-2013 i 2014-2020, Roczniki Naukowe SERIA, tom XVI, zeszyt 6, s. 435.

¹⁷⁶ Sprawozdanie z realizacji PROW na lata 2007-2013, Projekt 8/2013, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Dokumentem strategicznym UE na lata 2014-2020 jest „Strategia Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu”. Przyjmuje ona inteligentny i zrównoważony rozwój, sprzyjający włączeniu społecznemu, jako naczelny kierunek rozwoju Europy¹⁷⁷. Nowa strategia zmienia podejście UE do turystyki, traktując ją jako obszar konkurencyjności unijnych przedsiębiorstw¹⁷⁸ i akcentując jej związki z rozwojem przedsiębiorczości, co znajduje odzwierciedlenie w polskich dokumentach strategicznych na lata 2014-2020.

Dokumentem określającym strategię interwencji funduszy europejskich w nowej perspektywie 2014-2020 w ramach trzech polityk unijnych: polityki spójności, wspólnej polityki rolnej i wspólnej polityki rybołówstwa, w Polsce jest *Umowa Partnerstwa (UP)*, którą Komisja Europejska przyjęła 23 maja 2014 roku¹⁷⁹. Dokument ten odpowiada wyzwaniom określonym w kluczowych dokumentach unijnych i krajowych, tj. *Strategia Europa 2020* oraz *Strategia Rozwoju Kraju 2020 – Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo* (SRK 2020)¹⁸⁰, wyznaczających kierunki rozwoju Polski do 2020 roku.

W *Umowie Partnerstwa* wyróżniono cztery obszary finansowania ze środków europejskich: otoczenie sprzyjające przedsiębiorczości i innowacjom, spójność społeczna i aktywność zawodowa, infrastruktura sieciowa na rzecz wzrostu i zatrudnienia oraz środowisko i efektywne gospodarowanie zasobami, opisane przez 11 celów tematycznych. Na podstawie wytycznych *Umowy Partnerstwa* Polska przygotowała system programów operacyjnych, określających alokację funduszy europejskich w poszczególnych branżach gospodarki i regionach, które wdrażane są, podobnie jak w latach ubiegłych, na dwóch poziomach – centralnym i regionalnym (pięć programów krajowych, dwa programy ponadregionalne i 16 RPO):

W obecnym okresie programowania prawie 40% środków polityki spójności (31,2 mld euro) jest zarządzanych na poziomie regionalnym, poprzez 16 programów regionalnych (RPO) wdrażanych przez samorządy województw.

Strukturę alokacji środków na poszczególne programy operacyjne według funduszy przedstawiono w tabeli 37.

Umowa Partnerstwa wśród 11 celów tematycznych oraz realizujących je priorytetów inwestycyjnych nie wymienia bezpośrednio turystyki, jednak wybrane

¹⁷⁷ European Commission. Europe 2020. Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth, European Commission, Brussels 2010.

¹⁷⁸ Ibidem.

¹⁷⁹ Programowanie perspektywy finansowej 2014 -2020 – Umowa Partnerstwa, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa 2014.

¹⁸⁰ Dokument stanowiący aktualizację Strategii Rozwoju Kraju 2007-2015, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 25 września 2012 r.

TABELA 37. Alokacja środków UE według programów operacyjnych w latach 2014-2020 (mld euro, ceny bieżące)

Programy Operacyjne	Typ programu operacyjnego	Alokacja środków UE (mld euro)	Źródło finansowania
Polityka spójności			
Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko	krajowy	27,4	FS, EFRR
Program Operacyjny Inteligentny Rozwój	krajowy	8,6	EFRR
Program Operacyjny Polska Cyfrowa	krajowy	2,2	EFS
Program Operacyjny Wiedza, Edukacja, Rozwój	krajowy	4,4	EFS
16 programów regionalnych (RPO)	regionalny	31,2	EFRR/EFS
Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej	multiregionalny	2,0	EFRR
Program Pomoc Techniczna	krajowy	0,7	EFRR/EFS/FS
Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej	multiregionalny	0,7	EFRR
Wspólna polityka rolna			
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020	krajowy	8,7	EFROW
Wspólna polityka rybołówstwa			
Program Operacyjny „Rybacktwo i Morze”	krajowy	0,5	EFRM

Źródło: Programowanie perspektywy finansowej 2014-2020 – Umowa Partnerstwa, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa 2017. s. 165 oraz www.funduszeuropejskie.pl

projekty, pośrednio związane z turystyką, mogą być realizowane w ramach kilku celów tematycznych¹⁸¹:

- Cel 2. Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz rozwiązań cyfrowych w odniesieniu do włączenia cyfrowego e-kultury;
- Cel 3. Wzmacnianie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury;
- Cel 4. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach (działania proekologiczne, np. termomodernizacja itp.);
- Cel 6. Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami (zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów naturalnych i kulturowych oraz ich zachowanie);
- Cel 7. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych instrumentów sieciowych (m.in. tworzenie ścieżek rowerowych).

¹⁸¹ Programowanie perspektywy finansowej 2014-2020 – Umowa Partnerstwa, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa 2014, s. 88-152.

W ramach interwencji określonych w poszczególnych programach operacyjnych możliwość ubiegania się o dotacje na rozwój turystyki przewidują następujące programy:

- 1) Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko,
- 2) Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój,
- 3) Program Operacyjny Polska Cyfrowa,
- 4) Program Operacyjny Inteligentny Rozwój,
- 5) Program Operacyjny Polska Wschodnia,
- 6) Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020,
- 7) Programy Operacyjne Europejskiej Współpracy Terytorialnej (EWT),
- 8) 16 Regionalnych Programów Operacyjnych (RPO).

Wsparcie z funduszy europejskich na szczeblu regionalnym, podobnie jak w poprzedniej perspektywie finansowej, przyznawane jest w ramach regionalnych programów operacyjnych (RPO) realizowanych we wszystkich 16 województwach.

4.2. TURYSTYKA W REGIONALNYCH PROGRAMACH OPERACYJNYCH (RPO) W LATACH 2007-2013 ORAZ 2014-2020

Największe możliwości dofinansowania projektów turystycznych na poziomie regionalnym stwarzają Regionalne Programy Operacyjne (RPO), opracowane, zarządzane i wdrażane przez szesnaście województw¹⁸².

Analiza treści RPO poszczególnych województw opracowanych na lata 2007-2013 wykazała, że 14 z 16 polskich województw uznało turystykę za jeden z najważniejszych sektorów gospodarki regionalnej. Wszystkie województwa, oprócz opolskiego i łódzkiego, nadały jej rangę osi priorytetowej oraz zarezerwowały pulę środków na realizację projektów wspierających bezpośrednio rozwój sektora turystyki (tab. 38). Wyjątek w tym zakresie stanowiły RPO województw łódzkiego oraz opolskiego, gdzie inicjatywy związane z rozwojem turystyki wyodrębnione zostały dopiero na poziomie działań.

Ujęcie turystyki w osiach priorytetowych w zdecydowanej większości regionalnych programów operacyjnych (oprócz woj. łódzkiego i opolskiego) świadczy o wysokiej randze turystyki w aktywizacji społeczno-gospodarczej regionów. Należy jednak mieć na uwadze fakt, że środki finansowe na turystykę w ramach RPO z reguły występowały w połączeniu i z innymi celami gospodarczymi, w tym

¹⁸² D. Milewski, *Finansowanie przedsięwzięć turystycznych z funduszy unijnych w latach 2007-2013*. [w:] A. Panasiuk (red.), *Fundusze unijne w gospodarce turystycznej*, 2014, s. 117.

TABELA 38. Miejsce turystyki w Regionalnych Programach Operacyjnych w Polsce w latach 2007-2013

Lp.	Województwa	Turystyka w osiach priorytetowych programów (nr priorytetu)	Turystyka w działaniach (nr działania)
1.	dolnośląskie	6. Wykorzystanie i promocja potencjału turystycznego i kulturowego Dolnego Śląska 9. Odnowa zdegradowanych obszarów miejskich na terenie Dolnego Śląska	6.1. Turystyka uzdrowiskowa 6.2. Turystyka aktywna 6.3. Turystyka biznesowa 6.4. Turystyka kulturowa 6.5. Działania wspierające infrastrukturę turystyczną i kulturową 9.1. Odnowa zdegradowanych obszarów miejskich w miastach powyżej 10 tys. mieszkańców
2.	kujawsko-pomorskie	3. Rozwój infrastruktury społecznej 6. Wsparcie rozwoju turystyki 7. Wspieranie przemian w miastach i w obszarach wymagających odnowy	3.3. Rozwój infrastruktury kultury 6.1. Rozwój usług turystycznych w oparciu o zasoby przyrodnicze 6.2. Rozwój usług turystycznych i uzdrowiskowych 7.1. Rewitalizacja zdegradowanych dzielnic miast
3.	lubelskie	3. Atrakcyjność obszarów miejskich i tereny inwestycyjne 7. Kultura, turystyka i współpraca międzyregionalna	3.2. Rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich 7.1. Infrastruktura kultury i turystyki 7.2. Promocja kultury i turystyki 7.3. Współpraca międzyregionalna
4.	lubuskie	5. Rozwój i modernizacja infrastruktury turystycznej i kulturowej	5.1. Rozwój i modernizacja infrastruktury turystycznej i kulturowej
5.	łódzkie	3. Gospodarka, innowacyjność, przedsiębiorczość 5. Infrastruktura społeczna 6. Odnowa obszarów miejskich	3.5. Infrastruktura turystyczno-rekreacyjna 5.4. Infrastruktura kultury 6.1. Rewitalizacja obszarów problemowych
6.	małopolskie	3. Turystyka i przemysł kulturowy 8. Współpraca międzyregionalna	3.1 Rozwój infrastruktury turystycznej 3.2. Rozwój produktu dziedzictwa kulturowego 8.1. Promocja Małopolski na arenie międzynarodowej 8.2. Budowanie pozycji Małopolski w europejskich sieciach współpracy
7.	mazowieckie	5. Wzmacnianie roli miast w rozwoju regionu 6. Wykorzystanie walorów naturalnych i kulturowych dla rozwoju turystyki i rekreacji	5.2. Rewitalizacja miast 6.1. Kultura 6.2. Turystyka
8.	opolskie	5. Infrastruktura społeczna i szkolnictwo wyższe 6. Aktywizacja obszarów miejskich i zdegradowanych	5.3. Rozwój kultury oraz ochrona dziedzictwa kulturowego 6.1. Rewitalizacja obszarów miejskich
9.	podkarpackie	6. Turystyka i kultura	-
10.	podlaskie	3. Rozwój turystyki i kultury 6. Rozwój infrastruktury społecznej	3.1. Rozwój atrakcyjności turystycznej regionu 3.2. Wsparcie inwestycyjne przedsiębiorstw z branży turystycznej 6.3. Rozwój infrastruktury z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa historycznego i kulturowego

TABELA 38 – cd.

Lp.	Województwa	Turystyka w osiach priorytetowych programów (nr priorytetu)	Turystyka w działaniach (nr działania)
11.	pomorskie	3. Funkcje miejskie i metropolitalne 6. Turystyka i dziedzictwo kulturowe	3.2. Wzrost atrakcyjności przestrzeni miejskie 6.1. Infrastruktura wzmacniająca potencjał turystyczny 6.2. Promocja i informacja turystyczna 6.3. Regionalne dziedzictwo kulturowe o potencjale turystycznym 6.4. Wspieranie i zachowanie walorów przyrodniczych
12.	śląskie	3. Turystyka 4. Kultura	3.1. Infrastruktura zaplecza turystycznego 3.2. Infrastruktura okołoturystyczna 3.3. Systemy informacji turystycznej 3.4. Promocja turystyki 4.1. Infrastruktura kultury 4.2. Systemy informacji kulturalnej 4.3. Promocja kultury
13.	świętokrzyskie	5. Wzrost jakości infrastruktury społecznej, oraz inwestycje w kulturę, sport i turystykę 6. Wzmocnienie ośrodków miejskich i rewitalizacja małych miast	5.2. Podniesienie jakości usług publicznych poprzez inwestycje w infrastrukturę zdrowia i placówek edukacyjnych o znaczeniu regionalnym 5.3. Inwestycje w sferę dziedzictwa kulturowego, turystyki i sportu 6.1. Wzmocnienie regionalnych i subregionalnych ośrodków wzrostu 6.2. Rewitalizacja małych miast
4.	warmińsko-mazurskie	2. Turystyka 4. Rozwój, restrukturyzacja i rewitalizacja miast	2.1. Wzrost potencjału turystycznego 2.2. Promocja województwa i jego oferty turystycznej 4.2. Rewitalizacja miast
15.	wielkopolskie	4. Rewitalizacja obszarów problemowych 6. Turystyka i środowisko kulturowe	4.1. Rewitalizacja obszarów miejskich 6.1. Turystyka 6.2. Rozwój kultury i zachowanie dziedzictwa kulturowego
16.	zachodniopomorskie	5. Turystyka, kultura i rewitalizacja 6. Rozwój funkcji metropolitalnych	5.1. Infrastruktura turystyczna 5.3. Ścieżki rowerowe 5.5. Rewitalizacja 6.1. Infrastruktura turystyczna na obszarze metropolitalnym 6.3. Ścieżki rowerowe na obszarze metropolitalnym 6.6. Rewitalizacja na obszarze metropolitalnym

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: 16 Regionalnych Programów Operacyjnych oraz Opisów Osi Priorytetowych Regionalnych Programów Operacyjnych na lata 2007–2013 (tzw. Uszczegółowienia RPO) – udostępnionych przez Portal Funduszy Europejskich oraz na podstawie A. Panasiuk, Finansowanie regionalnej gospodarki turystycznej ze środków Unii Europejskiej w perspektywach finansowych 2007–2013 i 2014–2020, Ekonomiczne Problemy Usług 2016, 125, s. 282.

w szczególności mieściły się w priorytetach dotyczących poprawy jakości życia mieszkańców, rozwoju miast, obszarów wiejskich, restrukturyzacji i rewitalizacji oraz kultury. Wielkość środków przeznaczonych na realizację tych działań była bardzo zróżnicowana w układzie regionalnym, co obrazują dane zamieszczone w tabeli 39.

Biorąc pod uwagę kwotę środków przeznaczonych na projekty w ramach osi priorytetowych bezpośrednio związanych z turystyką, to największym budżetem na ten cel w okresie 2007-2013 dysponowały województwa: mazowieckie (ponad 150 mln euro) oraz warmińsko-mazurskie (135 mln euro), w dalszej kolejności znajdowały się województwa: śląskie, podlaskie, świętokrzyskie i dolnośląskie (od 108 do 110 mln euro). Z kolei relatywnie najmniejsze środki na wsparcie rozwoju turystyki przeznaczono w województwach: zachodniopomorskim (prawie 75 mln euro), wielkopolskim (61 mln euro), lubuskim (35,7 mln euro) i podkarpackim (37 mln euro).

Nieco inaczej przedstawia się ranga turystyki wśród innych sektorów gospodarki regionalnej, określona na podstawie udziału wydatków na projekty związane z turystyką w całkowitej alokacji środków w ramach poszczególnych RPO. W tym układzie na pierwszym miejscu znalazło się województwo podlaskie, które na realizację działań w obszarze turystyki przeznaczyło 16,3% środków dostępnych w RPO, następnie województwo świętokrzyskie (14%) oraz warmińsko-mazurskie (12,6%). Znacznie mniejsze znaczenie miały wydatki na turystykę w województwach: podkarpackim (3,1%), wielkopolskim (4%), pomorskim i kujawsko-pomorskim (odpowiednio 4,7 i 4,8%).

W latach 2014-2020, podobnie jak w poprzednim okresie programowania, regiony uznały turystykę za istotny element rozwoju. Nie znalazło to jednak bezpośredniego odzwierciedlenia w osiach priorytetowych RPO województw (tab. 40).

Na podstawie analizy informacji przedstawionych w tabeli 40 można stwierdzić, że osie priorytetowe oraz szczegółowe działania w ramach RPO na lata 2014–2020 dotyczyły turystyki tylko pośrednio. W szczegółowy zakres finansowania zadań w tym okresie turystyka jest wpisana jedynie jako element bardziej obszernej grupy działań, związanych z kulturą, ochroną dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz bioróżnorodnością przyrodniczą. Wyjątki stanowią województwa lubelskie (działanie 7.3. Turystyka przyrodnicza) oraz łódzkie (działanie 6.2. Rozwój gospodarki turystycznej). Jak podkreśla Panasiuk, na podstawie opisów osi priorytetowych i działań nie ma możliwości stwierdzenia, jakie środki z poszczególnych RPO trafią do gospodarki turystycznej w tym okresie¹⁸³.

¹⁸³ A. Panasiuk, *Finansowanie regionalnej gospodarki turystycznej ze środków Unii Europejskiej w perspektywach finansowych 2007-2013 i 2014-2020*. Ekonomiczne Problemy Usług 2016, 125, s. 285.

TABELA 39. Wartość środków finansowych przeznaczonych na realizację działań w ramach osi priorytetowych związanych z turystyką w RPO poszczególnych województw na lata 2007–2013

Lp.	Nazwa programu	Oś priorytetowa związana z turystyką	Alokacja środków finansowych w ramach osi (euro)	Całkowita alokacja środków w ramach RPO (euro)	Udział środków na priorytet związany z turystyką w ramach RPO (%)
1.	PO Województwa Dolnośląskiego	6. Wykorzystanie i promocja potencjału turystycznego i kulturowego Dolnego Śląska	108 479 487	1 240 184 092	8,7
2.	RPO Województwa Kujawsko-Pomorskiego	3. Wsparcie rozwoju turystyki	47 550 191	996 053 121	4,8
3.	RPO Województwa Lubelskiego	7. Kultura, turystyka i współpraca międzyregionalna	99 859 680	1 192 840 908	8,4
4.	Lubuski RPO	5. Rozwój i modernizacja infrastruktury turystycznej i kulturowej	35 745 986	494 355 098	7,2
5.	RPO Województwa Łódzkiego	brak	-	1 046 023 918	-
6.	Małopolski RPO	3. Turystyka i przemysł kulturowy	101 004 036	1 335 863 222	7,4
7.	RPO Województwa Mazowieckiego	6. Wykorzystanie walorów naturalnych i kulturowych dla rozwoju turystyki i rekreacji	150 182 726	1 868 602 800	8,0
8.	RPO Województwa Opolskiego	brak	-	491 446 973	-
9.	RPO Województwa Podkarpackiego	6. Turystyka i kultura	37 071 388	1 196 786 957	3,1
10.	RPO Województwa Podlaskiego	3. Rozwój turystyki i kultury	109 293 261	672 542 971	16,3
11.	RPO Województwa Pomorskiego	6. Turystyka i dziedzictwo kulturowe	44 253 288	938 379 686	4,7
12.	RPO Województwa Śląskiego	3. Turystyka	110 420 000	1 747 104 507	6,3
13.	RPO Województwa Świętokrzyskiego	5. Wzrost jakości infrastruktury społecznej, oraz inwestycje w kulturę, sport i turystykę	108 871 090	769 528 014	14,1
14.	RPO Warmii i Mazur	2. Turystyka	134 750 465	1 070 550 290	12,6
15.	RPO Wielkopolski	6. Turystyka i środowisko kulturowe	61 470 000	1 332 573 532	4,6
16.	RPO Województwa Zachodniopomorskiego	5. Turystyka, kultura i rewitalizacja	74 935 655	862 807 404	8,7

 Źródło: Portal Funduszy Europejskich: <http://www.funduszeuropejskie.gov.pl> [dostęp: 20.09.2019].

TABELA 40. Miejsce turystyki w Regionalnych Programach Operacyjnych w Polsce w latach 2014-2020

Województwa	Oś priorytetowa	Działania
Dolnośląskie	4. Środowisko i zasoby	4.4. Ochrona i udostępnianie zasobów przyrodniczych
Kujawsko-pomorskie	4. Region przyjazny środowisku	4.6. Ochrona środowiska naturalnego i zasobów kulturowych na obszarze Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych
Lubelskie	7. Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego	7.2. Ochrona różnorodności przyrodniczej 7.3. Turystyka przyrodnicza 7.4. Ochrona bioróżnorodności dla Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego
Lubuskie	4. Środowisko i kultura	4.4. Zasoby kultury i dziedzictwa kulturowego 4.5. Kapitał przyrodniczy regionu
Łódzkie	5. Ochrona środowiska 6. Rewitalizacja i potencjał endogeniczny regionu	5.4. Ochrona przyrody 6.1. Dziedzictwo kulturowe i infrastruktura kultury 6.2. Rozwój gospodarki turystycznej
Małopolskie	6. Dziedzictwo regionalne	6.1. Rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego 6.2. Ochrona różnorodności biologicznej 6.3. Rozwój wewnętrznych potencjałów regionów
Mazowieckie	5. Gospodarka przyjazna środowisku	5.3. Dziedzictwo kulturowe 5.4. Ochrona bioróżnorodności
Opolskie	5. Ochrona środowiska, dziedzictwa kulturowego i naturalnego	5.3. Zwiększona dostępność zasobów kulturowych regionu
Podkarpackie	4. Ochrona środowiska naturalnego	4.4. Kultura i dziedzictwa kulturowego
Podlaskie	6. Ochrona środowiska i racjonalne gospodarowanie jego zasobami	6.3. Ochrona zasobów bio- i georóżnorodności oraz krajobrazu
Pomorskie	8. Konwersja 11. Środowisko	8.3. Materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe 8.4. Wsparcie atrakcyjności walorów dziedzictwa przyrodniczego 11.4. Ochrona różnorodności biologicznej
Śląskie	5. Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów	5.3. Dziedzictwo kulturowe 5.4. Ochrona różnorodności biologicznej
Świętokrzyskie	4. Dziedzictwo naturalne i kulturowe	4.4. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i naturalnego 4.5. Ochrona i wykorzystanie obszarów cennych przyrodniczo
Warmińsko-mazurskie	5. Środowisko przyrodnicze i racjonalne wykorzystanie zasobów 6. Kultura i dziedzictwo	5.3. Ochrona różnorodności biologicznej 6.1. Infrastruktura kultury 6.2. Dziedzictwo naturalne

TABELA 40 – cd.

Województwa	Oś priorytetowa	Działania
Wielkopolskie	4. Środowisko	4.4. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturalnego
Zachodniopomorskie	4. Naturalne otoczenie człowieka	4.1. Dziedzictwo kulturowe 4.2. Wzmocnienie instytucji kultury 4.5. Wsparcie infrastrukturalnych form ochrony przyrody i krajobrazu

Źródło: opracowanie własne na podstawie: 16 Regionalnych Programów Operacyjnych oraz www.funduszeuropejskie.gov.pl oraz A. Panasiuk, Finansowanie regionalnej gospodarki turystycznej ze środków Unii Europejskiej w perspektywach finansowych 2007–2013 i 2014–2020, *Ekonomiczne Problemy Usług*, 2016, 125, s. 281.

Nowym rozwiązaniem zaproponowanym przez Komisję Europejską jest instytucja tzw. *inteligentnych specjalizacji*. Inteligentna specjalizacja to wyjątkowe cechy i aktywa kraju albo regionu, które podkreślają ich przewagi konkurencyjne oraz pozwalają na skupienie regionalnych partnerów i zasobów wokół wizji przyszłości ukierunkowanej na osiągnięcia.

Uwzględnienie przez region turystyki w inteligentnej specjalizacji daje możliwość szerszego aplikowania o fundusze europejskie w ramach polityki spójności. Badania przeprowadzone przez Panasiuka wskazują, że tylko w pięciu województwach (kujawsko-pomorskie, małopolskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie) wskazano na turystykę jako element inteligentnej specjalizacji regionu, łącznie z innymi elementami (m.in. zdrowie, przemysły kreatywne, gospodarka wodna). Oznacza to, iż w większości polskich regionów gospodarka turystyczna ma bardzo ograniczony dostęp do środków unijnych¹⁸⁴.

Szczegółowa analiza inteligentnych specjalizacji województw, przeprowadzona przez M. Kniefel, przygotowana na podstawie sektorów i branż będących elementami składowymi poszczególnych specjalizacji regionów, daje możliwość wyodrębnienia trzech grup regionów¹⁸⁵:

- 1) *Regiony, które wskazały turystykę jako inteligentną specjalizację* – kujawsko-pomorskie, lubuskie, świętokrzyskie i zachodniopomorskie,
- 2) *Regiony, które wskazały turystykę jako branżę wspierającą lub jej rozwinięcie* – małopolskie, podkarpackie, podlaskie i warmińsko-mazurskie,
- 3) *Regiony, które wskazały turystykę jako jeden z kierunków rozszerzenia i rozwoju specjalizacji w turystyce* – lubelskie, opolskie, pomorskie i wielkopolskie.

¹⁸⁴ A. Panasiuk, *Finansowanie...*, op. cit., s. 283.

¹⁸⁵ M. Kniefel, *Inteligentne specjalizacje w turystyce polskich regionów*. *Studia Periegetica*, 2014, 2(12). [dostęp: <https://turystyka-medyczna.com>].

Wybór turystyki jako inteligentnej branży przez wybrane województwa wymaga prowadzenia dalszych analiz i stanowi nowy obszar badań nad procesami rozwoju regionalnego.

4.3. PROJEKTY TURYSTYCZNE – STRUKTURA RODZAJOWA I ZRÓŻNICOWANIE PRZESTRZENNE

4.3.1. Liczba i wartość projektów turystycznych według województw

W wyniku przeprowadzonych analiz ustalono iż w latach 2007-2018 we wszystkich 16 województwach zrealizowano ogółem 5082 projekty współfinansowane ze środków Unii Europejskiej (UE), których łączna wartość wynosiła 31 mld zł, a wartość dofinansowania UE na ich realizację wynosiła ponad 16 mld zł (tab. 41). Z tej kwoty zdecydowaną większość stanowiły środki pochodzące z Regionalnych Programów

TABELA 41. Liczba oraz wartość projektów turystycznych według województw w latach 2007-2018

Województwa	Liczba projektów		Koszty całkowite		Dofinansowanie UE	
			ogółem	na 1 projekt	ogółem	na 1 projekt
	ogółem	w %	tys. zł			
Dolnośląskie	521	10,3	2 685 184,5	5153,9	1 294 006,0	2483,7
Kujawsko-pomorskie	233	4,6	1 487 316,9	6383,3	739 837,6	3175,3
Lubelskie	379	7,5	2 268 296,1	5985,0	1 268 227,9	3346,2
Lubuskie	112	2,2	817 952,7	7303,1	416 849,4	3721,9
Łódzkie	183	3,6	2 842 024,2	15530,2	1 343 728,9	7342,8
Małopolskie	434	8,5	3 501 959,7	8069,0	1 715 332,9	3952,4
Mazowieckie	378	7,4	2 817 970,1	7454,9	1 674 737,0	4430,5
Opolskie	199	3,9	910 340,3	4574,6	433 070,9	2176,2
Podkarpackie	300	5,9	1 469 998,8	4900,0	808 668,3	2695,6
Podlaskie	212	4,2	843 561,1	3979,1	410 004,6	1934,0
Pomorskie	284	5,6	1 747 412,8	6152,9	981 107,7	3454,6
Śląskie	715	14,1	2 664 106,4	3726,0	1 568 164,3	2193,2
Świętokrzyskie	258	5,1	1 771 247,4	6865,3	927 231,2	3593,9
Warmińsko-mazurskie	403	7,9	2 654 177,1	6586,0	1 419 432,7	3522,2
Wielkopolskie	196	3,9	992 471,8	5063,6	580 134,8	2959,9
Zachodniopomorskie	275	5,4	1 309 341,0	4761,2	620 112,1	2255,0
Razem	5 082	100,0	30 783 360,8	6057,3	16 200 646,2	3187,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

Operacyjnych (RPO) szesnastu województw, następnie Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka (PO IG), Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IŚ) i Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej.

Najwięcej projektów turystycznych zrealizowano w woj. śląskim (715, tj. 14,1%), następnie w woj. dolnośląskim (521), małopolskim (434) i warmińsko-mazurskim (403). Najmniejszą liczbę projektów zrealizowano w województwach: opolskim (199), wielkopolskim (196) oraz łódzkim (183) i lubuskim (112).

Nieco inaczej w skali kraju rozkładała się całkowita wartość projektów, wskazując na znaczne różnice pomiędzy województwami. W wartościach zagregowanych w latach 2007-2018 najwięcej środków finansowych na projekty związane z turystyką wydatkowano w województwach: małopolskim (3,5 mld zł), łódzkim (2,8 mld zł) i mazowieckim (2,8 mld zł), natomiast najmniejszą alokację środków na ten cel (poniżej 1 mln) odnotowano w województwach: opolskim (910 mln zł), lubuskim (818 mln zł) oraz podlaskim (843 mln zł).

Spośród 16 województw największymi beneficjentami pomocy w rozwoju turystyki były województwa: małopolskie, mazowieckie, śląskie, warmińsko-mazurskie i łódzkie, na które przypadło łącznie 47,7% alokowanych środków. Kolejne 32,6% rozłożyło się na województwa lubelskie, dolnośląskie, świętokrzyskie, pomorskie i podkarpackie, a zaledwie około 20% na 6 pozostałych. Kwoty dofinansowania UE w przeliczeniu na 1 projekt były już bardziej wyrównane. Niezależnie od sposobu oceny najsłabsze wsparcie w obszarze turystyki odnotowano w opolskim, lubuskim i podlaskim (tab. 42).

Analiza projektów według ich wartości całkowitej wykazała, że w skali całego kraju dominowały projekty o wartości od 1 do 5 mln zł (2139 projektów, tj. 42,1% ogółu). Udział pozostałych grup projektów był względnie równomierny i kształtował się w przedziale od 14,1 do 14,4%.

Relatywnie wysoki udział projektów o najmniejszej wartości (poniżej 0,5 mln zł) odnotowano w województwach: kujawsko-pomorskim (26,6%), podlaskim, śląskim, pomorskim oraz mazowieckim. Udział projektów dużych (powyżej 10 mln zł) wynosił 14,1% i był największy w woj. łódzkim (36,6%). Zakres zróżnicowania budżetów analizowanych projektów zawierał się w przedziale od 12 tys. do 378 mln zł. Największym projektem w badanym okresie była budowa Międzynarodowego Centrum Kongresowego w Katowicach.

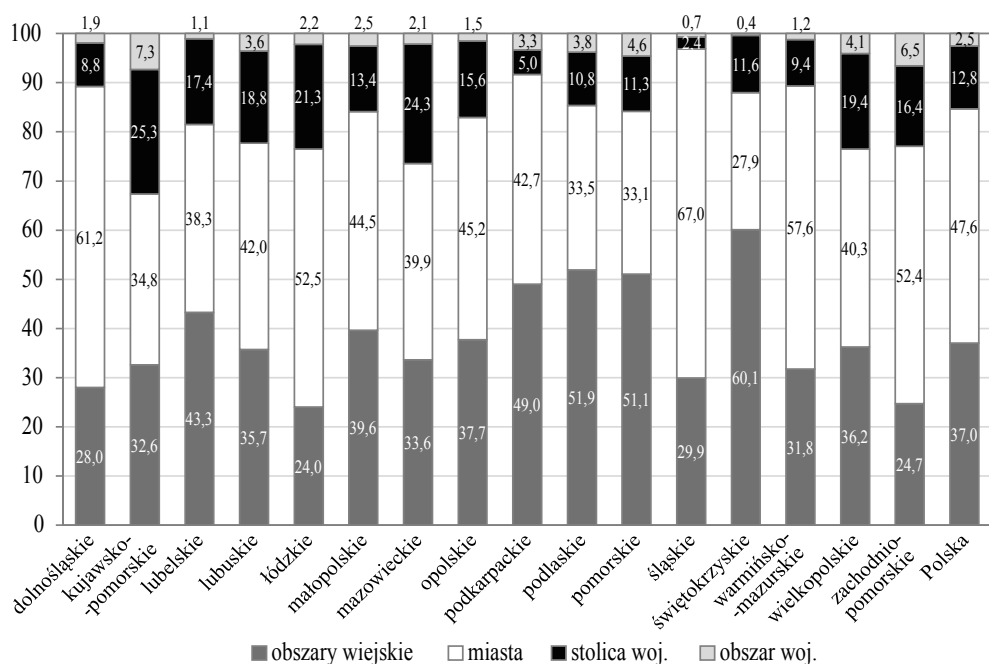
Analizując strukturę projektów w przekroju typów obszarów można zaobserwować wyraźną dominację obszarów miejskich. Dotyczyło to zarówno liczby projektów, jak i ich wartości (wykresy 1 i 2).

Na obszarach miejskich zrealizowano 60,4% wszystkich projektów związanych z turystyką oraz alokowano ponad 25 mld zł, co stanowiło 75% środków przeznaczonych na ten cel w skali kraju. Prawie co drugi projekt (47,6%)

TABELA 42. Struktura projektów turystycznych według wartości w poszczególnych województwach w latach 2007-2018

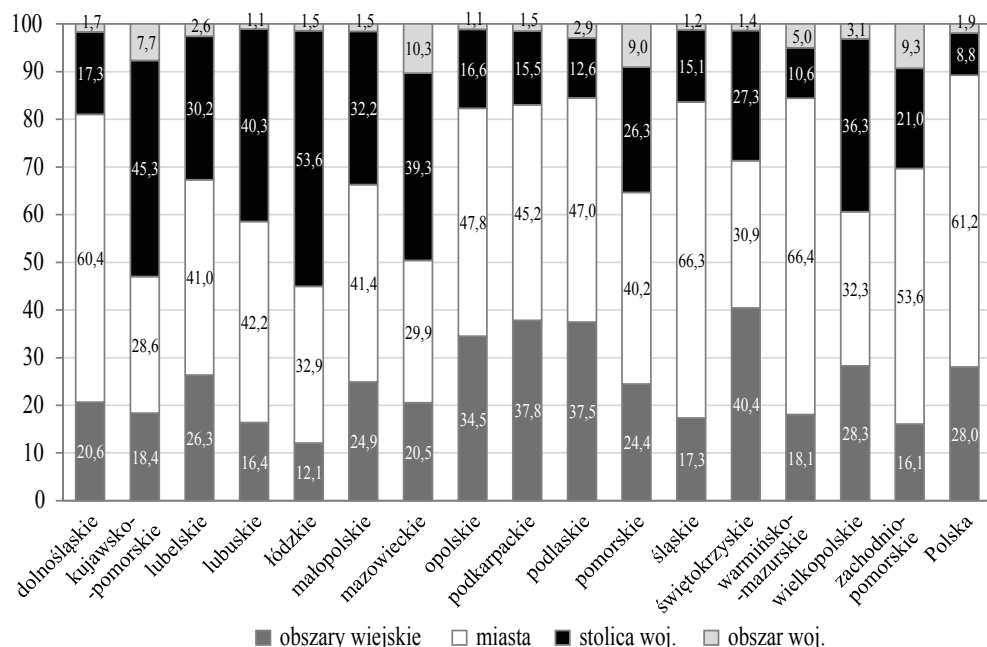
Województwa	Grupy projektów wg wartości (zł):				
	poniżej 0,5 mln	0,5-1 mln	1-5 mln	5-10 mln	10 mln i więcej
	w %				
Dolnośląskie	13,4	13,8	41,1	21,5	10,2
Kujawsko-pomorskie	26,6	13,3	27,9	13,3	18,9
Lubelskie	10,0	10,6	49,3	16,6	13,5
Lubuskie	8,0	10,7	33,0	28,6	19,6
Łódzkie	10,4	9,3	23,0	20,8	36,6
Małopolskie	6,0	8,1	43,5	23,0	19,4
Mazowieckie	18,3	25,4	25,7	12,7	18,0
Opolskie	9,5	11,6	47,7	21,1	10,1
Podkarpackie	10,0	11,3	57,0	11,3	10,3
Podlaskie	24,1	14,6	34,9	13,7	12,7
Pomorskie	19,7	16,5	33,1	12,7	18,0
Śląskie	22,5	20,0	43,9	7,4	6,2
Świętokrzyskie	6,6	11,6	45,7	17,8	18,2
Warmińsko-mazurskie	10,4	11,4	52,6	12,9	12,7
Wielkopolskie	13,3	19,4	39,8	13,3	14,3
Zachodniopomorskie	14,2	9,5	54,5	10,9	10,9
Polska	14,4	14,2	42,1	15,2	14,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

WYKRES 1. Struktura ilościowa projektów turystycznych według typów obszarów w poszczególnych województwach w latach 2007-2018 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

WYKRES 2. Struktura wartościowa projektów turystycznych według typów obszarów w poszczególnych województwach w latach 2007-2018 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

realizowany był w miastach małych i średnich, a miejscem lokalizacji dla ponad 1/3 projektów (37%) były obszary wiejskie. W skali kraju relacja pomiędzy obszarami wiejskimi i miejskimi pod względem liczby projektów wynosiła 1 : 1,7, natomiast pod względem wartości projektów była ponad-dwukrotnie większa i wynosiła 1 : 3,5.

Bardzo wyraźna koncentracja projektów wdrożonych na obszarach miejskich występowała w województwach łódzkim i dolnośląskim – odpowiednio 73,8 i 70,1%. Wartości wskaźnika udziału obszarów miejskich zbliżone do 70% odnotowano także w województwach śląskim, zachodniopomorskim i warmińsko-mazurskim. Średnio co siódmy projekt (12,8%) przypadał na obszary wysoko zurbanizowane (miasta wojewódzkie), przy czym relatywnie najwięcej takich projektów (w ujęciu regionalnym) odnotowano w województwach mazowieckim, łódzkim i kujawsko-mazurskim (ponad 21%).

Pierwszą pozycję wśród województw pod względem odsetka projektów zlokalizowanych na obszarach wiejskich zajęło woj. świętokrzyskie, w którym 60,1%

projektów związanych z turystyką zlokalizowano na wsi. Udział procentowy obszarów wiejskich, jako miejsca lokalizacji projektów, zbliżony do 40% odnotowano w województwach: podlaskim, pomorskim i podkarpackim.

Największa alokacja środków na projekty turystyczne trafiła na obszary miejskie woj. małopolskiego (2,8 mld zł), natomiast pod względem udziału obszarów miejskich w wartości kosztów całkowitych projektów, najwyżej w skali kraju uplasowało się województwo łódzkie (86,5%). Bardzo wysoką koncentrację środków alokowanych na realizację projektów turystycznych w miastach miały również województwa: lubuskie (82,5%), śląskie (81,5%) i dolnośląskie (77,7%).

Analiza struktury rodzajowej projektów realizowanych na rzecz turystyki, finansowanych z opisywanych źródeł, wskazała na dużą różnorodność tematyczną projektów. W całej bazie projektów wyodrębniono cztery kategorie:

- 1) Wykorzystanie walorów przyrodniczych dla rozwoju turystyki;
- 2) Wykorzystanie walorów kulturowych dla rozwoju turystyki;
- 3) Rozwój infrastruktury turystycznej;
- 4) Promocja i informacja turystyczna.

W latach 2007-2018 realizowane w Polsce projekty w sferze turystyki dotyczyły głównie infrastruktury turystycznej (2693 projektów, tj. 53% ogółu) oraz wykorzystania walorów kulturowych na cele turystyczne (1533 projektów, tj. 30,2% ogółu). Realizowano również projekty związane z promocją i informacją turystyczną (492 projekty, tj. 9,7% ogółu) oraz projekty w zakresie wykorzystania walorów przyrodniczych (346 projektów, tj. 6,8% ogółu), ale miały one znacznie mniejsze znaczenie zarówno pod względem liczby, jak i wartości (tab. 43).

Istotne różnice zaobserwowano biorąc pod uwagę okres programowania funduszy unijnych. W latach 2007-2013 dominowały projekty z zakresu infrastruktury turystycznej, które stanowiły aż 58,7% wszystkich, dystansując tym projekty dotyczące dziedzictwa kulturowego, które stanowiły 24,3% ich ogółu. Z kolei w okresie programowania obejmującego lata 2014-2018 dominowały projekty z zakresu kultury (43,7%), zwiększyła się liczba projektów z związanych z wykorzystaniem walorów przyrodniczych (13,5%), natomiast projekty dotyczące promocji i informacji turystycznej miały nadal niewielkie znaczenie (2,4%).

W przypadku większości województw struktura rodzajowa inwestycji współfinansowanych z funduszy unijnych była do siebie zbliżona. We wszystkich województwach dominowały przedsięwzięcia z zakresu infrastruktury turystycznej. Największy udział zanotowały woj. śląskie (68,1%), warmińsko-mazurskie (65,8%) i opolskie (65,3%). Tylko w jednym regionie (woj. mazowieckie) był on zdecydowanie mniejszy (poniżej 25%). W odniesieniu do projektów z zakresu kultury największy udział miało woj. mazowieckie (48,7%), następnie podkarpackie (42%),

TABELA 43. Struktura ilościowa projektów turystycznych według ich zakresu przedmiotowego w poszczególnych województwach w latach 2007-2018

Województwa	Liczba projektów	Grupy projektów wg zakresu przedmiotowego:				
		walory przyrodnicze	infrastruktura turystyczna	walory kulturowe	promocja i informacja	inne
		w %				
Dolnośląskie	521	9,2	53,4	29,0	8,4	0,0
Kujawsko-pomorskie	233	12,0	38,2	35,6	14,2	0,0
Lubelskie	379	6,1	57,5	28,2	6,3	1,8
Lubuskie	112	18,8	33,0	41,1	7,1	0,0
Łódzkie	183	8,2	49,7	34,4	7,7	0,0
Małopolskie	434	5,1	58,3	29,7	6,2	0,7
Mazowieckie	378	6,6	23,5	48,7	21,2	0,0
Opolskie	199	7,0	65,3	25,1	2,5	0,0
Podkarpackie	300	3,7	44,3	42,0	9,3	0,7
Podlaskie	212	7,1	52,8	32,1	7,5	0,5
Pomorskie	284	8,5	57,4	25,7	7,7	0,7
Śląskie	715	3,6	68,1	17,6	10,3	0,3
Świętokrzyskie	258	5,0	43,8	41,1	10,1	0,0
Warmińsko-mazurskie	403	8,4	65,8	18,4	7,2	0,2
Wielkopolskie	196	6,6	40,8	30,6	21,9	0,0
Zachodniopomorskie	275	5,1	56,4	31,6	6,9	0,0
Razem	5082	6,8	53,0	30,2	9,7	0,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

świętokrzyskie i lubuskie (41,1%), a najmniejszy – śląskie (17,6%). Udział projektów z zakresu promocji i informacji turystycznej oraz walorów przyrodniczych nie przekraczał we wszystkich regionach 22% (tab. 43).

W strukturze rodzajowej projektów największe kwoty przeznaczono na działania związane z infrastrukturą turystyczną (aż 49,9% ogólnej wielkości środków, 15,4 mld zł) oraz na wykorzystanie walorów kulturowych na cele turystyczne (41,7%, 12,8 mld zł). Na projekty w zakresie wykorzystania walorów przyrodniczych na cele turystyczne przeznaczono zaledwie 4,9%, a na działania związane z promocją i informacją turystyczną pozostałe 3,4% środków (tab. 44).

TABELA 44. Struktura wartościowa projektów turystycznych według ich zakresu przedmiotowego w poszczególnych województwach w latach 2007-2018

Województwa	Łączna wartość projektów (tys. zł)	Grupy projektów wg zakresu przedmiotowego:				
		walory przyrodnicze	infrastruktura turystyczna	walory kulturowe	promocja i informacja	inne
		w %				
Dolnośląskie	2 685 184,5	5,8	55,2	36,9	2,1	0,0
Kujawsko-pomorskie	1 487 316,9	5,5	31,2	62,6	0,7	0,0
Lubelskie	2 268 296,1	5,1	42,5	45,8	6,4	0,2
Lubuskie	817 952,7	8,1	50,3	40,1	1,5	0,0
Łódzkie	2 842 024,2	2,5	40,2	57,0	0,3	0,0
Małopolskie	3 501 959,7	5,5	55,4	37,5	1,5	0,1
Mazowieckie	2 817 970,1	5,5	34,5	47,8	12,1	0,0
Opolskie	910 340,3	7,2	68,8	23,7	0,3	0,0
Podkarpackie	1 469 998,8	1,7	48,4	47,1	2,4	0,4
Podlaskie	843 561,1	2,5	70,5	24,3	2,3	0,5
Pomorskie	1 747 412,8	5,4	42,6	48,7	2,6	0,7
Śląskie	2 664 106,4	4,4	51,8	41,1	2,6	0,1
Świętokrzyskie	1 771 247,4	7,5	42,1	45,4	5,0	0,0
Warmińsko-mazurskie	2 654 177,1	4,4	77,1	14,8	3,6	0,0
Wielkopolskie	992 471,8	2,8	28,3	64,6	4,3	0,0
Zachodniopomorskie	1 309 341,0	4,9	65,5	27,7	1,9	0,0
Razem	30 783 360,8	4,9	49,9	41,7	3,4	0,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

4.3.2. Projekty związane z wykorzystaniem walorów przyrodniczych

Wychodząc z założenia, iż walory przyrodnicze są podstawowym warunkiem rozwoju turystyki, w pracy przeanalizowano zróżnicowanie regionalne projektów realizowanych na obszarach prawnie chronionych oraz na pozostałych obszarach przyrodniczo cennych, nie-objętych ochroną prawną (tab. 45 i 46).

Na obszarach chronionych w latach 2007-2018 zrealizowano 168 projektów na kwotę 607 442,8 tys. zł, w tym większość (126 projektów) w latach 2014-2018. Najwięcej projektów zrealizowano w województwie dolnośląskim (12,5% ogółu środków na ten cel i 21 projektów) oraz warmińsko-mazurskim (11,3% ogółu środków na ten cel i 19 projektów). Średnia wartość tych projektów wynosiła 5 mln (wartość

TABELA 45. Liczba oraz wartość projektów z zakresu budowy i modernizacji infrastruktury turystycznej na obszarach chronionych według województw w latach 2007-2018

Województwa	Liczba projektów		Wartość całkowita		Dofinansowanie UE	
			ogółem	na 1 projekt	ogółem	na 1 projekt
	ogółem	w %	tys. zł			
Dolnośląskie	21	12,5	57 273,8	2 727,3	42 178,9	2 008,5
Kujawsko-pomorskie	11	6,5	37 446,5	3 404,2	20 165,8	1 833,3
Lubelskie	11	6,5	47 872,2	4 352,0	25 936,0	2 357,8
Lubuskie	10	6,0	16 411,4	1 641,1	13 084,9	1 308,5
Łódzkie	8	4,8	15 492,0	1 936,5	10 073,9	1 259,2
Małopolskie	11	6,5	55 995,5	5 090,5	39 605,0	3 600,5
Mazowieckie	10	6,0	28 153,4	2 815,3	20 647,8	2 064,8
Opolskie	8	4,8	24 616,7	3 077,1	19 331,6	2 416,5
Podkarpackie	9	5,4	21 326,2	2 369,6	15 477,7	1 719,7
Podlaskie	7	4,2	11 965,1	1 709,3	8 364,9	1 195,0
Pomorskie	14	8,3	70 085,7	5 006,1	45 363,7	3 240,3
Śląskie	9	5,4	52 854,2	5 872,7	38 532,7	4 281,4
Świętokrzyskie	8	4,8	62 692,2	7 836,5	45 115,7	5 639,5
Warmińsko-mazurskie	19	11,3	59 845,9	3 149,8	47 856,8	2 518,8
Wielkopolskie	6	3,6	11 748,3	1 958,1	7 865,7	1 311,0
Zachodniopomorskie	6	3,6	33 663,7	5 610,6	26 052,7	4 342,1
Razem	168	100,0	607 442,8	3 615,7	425 653,8	2 533,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014 .

projektów wahała się od 85 tys. do 53 mln zł). Najczęściej podejmowanym typem przedsięwzięć na obszarach chronionych była budowa ścieżek dydaktycznych oraz edukacyjno-przyrodniczych, następnie tworzenie szlaków pieszych i rowerowych oraz ośrodków edukacji przyrodniczo-leśnej i ekologicznej (m.in. Gorczański PN, gmina Wiśła, PN Gór Stołowych, parki krajobrazowe woj. zachodniopomorskiego i lubelskiego). Największe wydatki poniesiono w woj. świętokrzyskim i tam realizowano największe projekty pod względem kosztów, tj. budowa geoparku w Kielcach, projekt Parku Dziedzictwa Gór w Górach Świętokrzyskich, modernizacja Staropolskiego Ośrodka Górnictwa Kruszcowego w Miedziance oraz Ogrodu Botanicznego w Kielcach.

Na pozostałych obszarach określonych jako cenne przyrodniczo, zrealizowano w latach 2007-2018 łącznie 178 projektów na kwotę 895 722,6 tys. zł. Największą liczbę projektów zrealizowano w województwie dolnośląskim (27), a najmniejszą w województwie podkarpackim (zaledwie 2 projekty).

TABELA 46. Liczba oraz wartość projektów dotyczących wykorzystania pozostałych obszarów przyrodniczych na cele turystyczno-rekreacyjne według województw w latach 2007-2018

Województwa	Liczba projektów		Wartość całkowita		Dofinansowanie UE	
			ogółem	na 1 projekt	ogółem	na 1 projekt
	ogółem	w %	tys. zł			
Dolnośląskie	27	15,2	99 387,7	3 681,0	69 789,9	2 584,8
Kujawsko-pomorskie	17	9,6	43 775,1	2 575,0	28 805,9	1 694,5
Lubelskie	12	6,7	66 934,6	5 577,9	49 310,5	4 109,2
Lubuskie	11	6,2	50 125,5	4 556,9	34 977,0	3 179,7
Łódzkie	7	3,9	55 179,4	7 882,8	37 910,0	5 415,7
Małopolskie	11	6,2	135 103,7	12 282,2	70 062,4	6 369,3
Mazowieckie	15	8,4	127 501,4	8 500,1	91 507,0	6 100,5
Opolskie	6	3,4	40 482,3	6 747,0	32 568,8	5 428,1
Podkarpackie	2	1,1	4 244,5	2 122,2	3 507,6	1 753,8
Podlaskie	8	4,5	8 843,3	1 105,4	6 615,7	827,0
Pomorskie	10	5,6	25 010,7	2 501,1	14 219,6	1 422,0
Śląskie	17	9,6	63 857,9	3 756,3	44 679,8	2 628,2
Świętokrzyskie	5	2,8	70 526,0	14 105,2	46 262,8	9 252,6
Warmińsko-mazurskie	15	8,4	57 745,2	3 849,7	39 254,0	2 616,9
Wielkopolskie	7	3,9	15 966,1	2 280,9	11 516,4	1 645,2
Zachodniopomorskie	8	4,5	31 039,1	3 879,9	22 347,3	2 793,4
Razem	178	100,0	895 722,6	5 032,1	603 334,8	3 389,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

Analizując strukturę ilościową projektów dotyczących wykorzystania pozostałych obszarów przyrodniczych na cele turystyczno-rekreacyjne można zauważyć, że najczęściej realizowano projekty dotyczące zagospodarowania terenów zielonych na cele turystyczne (136 projektów). Z badań wynika iż w latach 2007-2013 dominowały projekty rewitalizacji parków miejskich, a w latach 2014-2018 – zagospodarowanie terenów zielonych na cele turystyczne, poprzez rekultywację, rewitalizację parków i zieleni, budowę infrastruktury rekreacyjnej aż po tworzenie stref służących rekreacji, edukacji i turystyce.

4.3.3. Projekty związane z wykorzystaniem walorów kulturowych

Obecność walorów kulturowych podnosi atrakcyjność turystyczną obszaru, zwiększając jego szanse na przyciągnięcie turystów przez kreowanie konkurencyjnych produktów turystycznych. Należy przyjąć, że trzy elementy kultury, tj. zabytki, imprezy kulturalne oraz instytucje kulturalne (głównie muzea), stanowią w obszarze

kultury najważniejszą część produktu turystycznego¹⁸⁶. Wychodząc z tego założenia, wyodrębniono dwa typy projektów:

1) zachowanie oraz ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym:

- renowacja (remont, konserwacja, adaptacja) obiektów zabytkowych i ich adaptacja na cele turystyczne lub kulturalne,
- rewitalizacja terenów śródmiejskich,
- rewitalizacja i adaptacja terenów przemysłowych i powojennych na cele turystyczne;

2) obiekty muzealne i rozwój ich oferty, dedykowanej mieszkańcom i turystom.

W latach 2007-2018 w Polsce zrealizowano aż 1533 projekty dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego, wśród których 69,6% stanowiły przedsięwzięcia związane z ochroną zabytków (1067 projektów). Pozostałe 30,4% stanowiły projekty rewitalizacji terenów śródmiejskich, przemysłowych i powojennych (296) oraz modernizacji placówek muzealnych (170) (tab. 47).

TABELA 47. Liczba oraz wartość projektów dotyczących zachowania oraz ochrony dziedzictwa kulturowego według województw w latach 2007-2018

Województwa	Liczba projektów		Wartość całkowita		Dofinansowanie UE	
			ogółem	na 1 projekt	ogółem	na 1 projekt
	ogółem	w %	tys. zł			
Dolnośląskie	151	9,8	989 743,7	6 554,6	563 436,6	3 731,4
Kujawsko-pomorskie	83	5,4	930 823,0	11 214,7	463 875,9	5 588,9
Lubelskie	107	7,0	1 039 369,7	9 713,7	694 960,9	6 495,0
Lubuskie	46	3,0	327 902,7	7 128,3	206 047,9	4 479,3
Łódzkie	63	4,1	1 619 845,5	25 711,8	807 981,5	12 825,1
Małopolskie	129	8,4	1 314 244,1	10 187,9	789 168,4	6 117,6
Mazowieckie	184	12,0	1 346 696,3	7 319,0	800 765,2	4 352,0
Opolskie	50	3,3	215 773,5	4 315,5	153 566,8	3 071,3
Podkarpackie	126	8,2	692 704,6	5 497,7	465 889,6	3 697,5
Podlaskie	68	4,4	204 631,8	3 009,3	138 021,3	2 029,7
Pomorskie	73	4,8	850 444,7	11 649,9	494 826,1	6 778,4
Śląskie	126	8,2	1 095 881,7	8 697,5	761 854,8	6 046,5
Świętokrzyskie	106	6,9	804 114,2	7 586,0	501 919,9	4 735,1
Warmińsko-mazurskie	74	4,8	393 410,2	5 316,4	278 176,0	3 759,1
Wielkopolskie	60	3,9	641 297,7	10 688,3	402 860,1	6 714,3
Zachodniopomorskie	87	5,7	362 423,2	4 165,8	235 952,0	2 712,1
Razem	1 533	100,0	12 829 306,4	8 368,8	7 759 303,0	5 061,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

¹⁸⁶ A. Stasiak, *Kultura i turystyka – wzajemne relacje*, Wydawnictwo WSTH, Łódź 2001, s. 7-17.

Największą liczbę projektów zrealizowały województwa dolnośląskie (138) i mazowieckie (137). Najwięcej środków na zachowanie oraz ochronę dziedzictwa kulturowego wydano w województwach łódzkim (1,47 mld zł) oraz mazowieckim (1,05 mld zł). Łącznie na projekty w tym obszarze wydano w latach 2007-2018 ponad 12 mld zł.

Głównym celem projektów była renowacja obiektów zabytkowych (tab. 48), obejmująca również ich adaptację na cele turystyczne lub kulturalne. Największa koncentracja tego typu projektów była w województwach mazowieckim i dolnośląskim, najmniejsza natomiast w województwie lubuskim (zaledwie 13 projektów).

TABELA 48. Liczba oraz wartość projektów dotyczących renowacji obiektów zabytkowych, w tym ich adaptacji na cele turystyczne lub kulturalne według województw w latach 2007-2018

Województwa	Liczba projektów		Wartość całkowita		Dofinansowanie UE	
			ogółem	na 1 projekt	ogółem	na 1 projekt
	ogółem	w %	tys. zł			
Dolnośląskie	102	10,9	470 153,8	4 609,4	304 369,3	2 984,0
Kujawsko-pomorskie	40	4,3	631 169,8	15 779,2	304 076,5	7 601,9
Lubelskie	76	8,1	635 438,9	8 361,0	439 548,8	5 783,5
Lubuskie	13	1,4	78 191,6	6 014,7	47 186,5	3 629,7
Łódzkie	27	2,9	562 847,7	20 846,2	289 544,4	10 723,9
Małopolskie	70	7,5	527 946,2	7 542,1	322 477,8	4 606,8
Mazowieckie	110	11,7	813 049,7	7 391,4	481 679,6	4 378,9
Opolskie	36	3,8	148 113,9	4 114,3	107 811,7	2 994,8
Podkarpackie	93	9,9	501 293,3	5 390,3	345 588,6	3 716,0
Podlaskie	26	2,8	120 381,6	4 630,1	87 984,7	3 384,0
Pomorskie	55	5,9	466 817,0	8 487,6	289 883,5	5 270,6
Śląskie	77	8,2	501 906,1	6 518,3	360 115,7	4 676,8
Świętokrzyskie	57	6,1	243 142,9	4 265,7	162 939,1	2 858,6
Warmińsko-mazurskie	46	4,9	249 019,0	5 413,5	183 857,3	3 996,9
Wielkopolskie	42	4,5	315 496,5	7 511,8	228 204,5	5 433,4
Zachodniopomorskie	67	7,2	252 000,8	3 761,2	171 612,0	2 561,4
Razem	937	100,0	6 516 968,8	6 955,1	4 126 880,2	4 404,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

Na szczególną uwagę zasługują projekty kompleksowej rewitalizacji zdegradowanych obszarów (terenów śródmiejskich, terenów poprzemysłowych i powojaskowych), służące podniesieniu ich atrakcyjności, co w konsekwencji może się wiązać ze zwiększeniem zainteresowania takimi obszarami mieszkańców oraz turystów i inwestorów. W latach 2007-2018 zrealizowano w regionach łącznie 296 projektów

na kwotę prawie 3,4 mld zł (tab. 49), głównie rewitalizacji obszarów śródmiejskich (zarówno dużych miast, tj. Kielce, Sandomierz, Olsztyn, Opole, jak i mniejszych, m.in. Pińczów, Ćmielów, Lubawa, Lidzbark Warmiński, Gniew, Pasłęk, Pisz, Darłowo). Wśród projektów o charakterze ponadlokalnym związanych z rewitalizacją obszarów poprzemysłowych wymienić należy m.in. Skansen architektury przemysłowej wraz z podziemną trasą turystyczną oraz Muzeum Zakładów Zbrojeniowych DAG-Fabrik w Bydgoszczy, Skansen Górniczy Królowa Luiza w Zabrze oraz projekt „Nasze Dziedzictwo – Ełcka Kolej Wąskotorowa”.

TABELA 49. Liczba oraz wartość projektów dotyczących rewitalizacji terenów śródmiejskich oraz rewitalizacji i adaptacja terenów poprzemysłowych i powojennych na cele turystyczne według województw w latach 2007-2018

Województwa	Liczba projektów		Wartość całkowita		Dofinansowanie UE	
			ogółem	na 1 projekt	ogółem	na 1 projekt
	ogółem	w %	tys. zł			
Dolnośląskie	31	10,5	318 424,7	10 271,8	138 419,1	4 465,1
Kujawsko-pomorskie	29	9,8	220 872,2	7 616,3	117 902,4	4 065,6
Lubelskie	11	3,7	170 525,2	15 502,3	104 695,2	9 517,7
Lubuskie	17	5,7	157 723,7	9 277,9	93 299,8	5 488,2
Łódzkie	21	7,1	882 338,8	42 016,1	411 181,6	19 580,1
Małopolskie	17	5,7	183 512,8	10 794,9	102 157,3	6 009,3
Mazowieckie	13	4,4	145 730,3	11 210,0	98 338,6	7 564,5
Opolskie	8	2,7	49 152,1	6 144,0	31 195,2	3 899,4
Podkarpackie	17	5,7	106 133,9	6 243,2	72 449,8	4 261,8
Podlaskie	14	4,7	27 998,8	1 999,9	17 197,9	1 228,4
Pomorskie	14	4,7	148 115,7	10 579,7	90 551,4	6 468,0
Śląskie	29	9,8	349 555,6	12 053,6	229 267,7	7 905,8
Świętokrzyskie	38	12,8	434 936,1	11 445,7	258 371,0	6 799,2
Warmińsko-mazurskie	22	7,4	87 973,4	3 998,8	55 230,8	2 510,5
Wielkopolskie	1	0,3	9 934,5	9 934,5	2 288,8	2 288,8
Zachodniopomorskie	14	4,7	59 242,6	4 231,6	32 119,4	2 294,2
Razem	296	100,0	3 352 170,3	11 324,9	1 854 666,1	6 265,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

Największą liczbę projektów zrealizowano na obszarach województw: świętokrzyskiego (38), dolnośląskiego (31), kujawsko-pomorskiego (27), śląskiego (27) i warmińsko-mazurskiego (22). Projekty w tych pięciu województwach stanowiły ponad 50% wszystkich projektów w tym obszarze. Najmniej projektów zrealizowały województwa wielkopolskie (1) i opolskie (8).

Oprócz materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego istotnym czynnikiem rozwoju turystyki jest działalność kulturalna, prowadzona m.in. przez samorządowe instytucje kultury, tj. teatry, opery, biblioteki i domy kultury, muzea i oddziały muzealne, salony sztuki i galerie, centra kultury, które nie tylko inicjują aktywność kulturalną mieszkańców, lecz również współtworzą produkty turystyczne i ofertę wypoczynkowo-turystyczną obszaru. Analizę ograniczono do placówek muzealnych (pozostałe instytucje miały znikome znaczenie), a wyniki przedstawiono w tabeli 50.

TABELA 50. Liczba oraz wartość projektów dotyczących rozbudowy i modernizacji placówek muzealnych według województw w latach 2007-2018

Województwa	Liczba projektów		Wartość całkowita		Dofinansowanie UE	
			ogółem	na 1 projekt	ogółem	na 1 projekt
	ogółem	w %	tys. zł			
Dolnośląskie	9	5,3	146 255,8	16 250,6	87 503,3	9 722,6
Kujawsko-pomorskie	5	2,9	36 344,9	7 269,0	18 582,4	3 716,5
Lubelskie	2	1,2	21 727,5	10 863,7	10 621,7	5 310,8
Lubuskie	5	2,9	35 075,2	7 015,0	24 717,4	4 943,5
Łódzkie	9	5,3	97 937,3	10 881,9	58 568,9	6 507,7
Małopolskie	26	15,3	428 797,7	16 492,2	251 603,5	9 677,1
Mazowieckie	43	25,3	270 404,7	6 288,5	145 314,5	3 379,4
Opolskie	1	0,6	4 237,1	4 237,1	2 995,8	2 995,8
Podkarpackie	10	5,9	65 804,8	6 580,5	34 698,2	3 469,8
Podlaskie	11	6,5	35 321,2	3 211,0	19 610,3	1 782,8
Pomorskie	2	1,2	233 448,9	116 724,4	112 957,7	56 478,9
Śląskie	14	8,2	146 724,1	10 480,3	115 338,8	8 238,5
Świętokrzyskie	10	5,9	125 399,4	12 539,9	80 141,7	8 014,2
Warmińsko-mazurskie	5	2,9	52 233,6	10 446,7	36 197,2	7 239,4
Wielkopolskie	13	7,6	205 343,5	15 795,7	114 624,1	8 817,2
Zachodniopomorskie	5	2,9	46 009,5	9 201,9	29 591,8	5 918,4
Razem	170	100,0	1 951 065,2	11 476,9	1 143 067,1	6 723,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

W latach 2007-2018 zrealizowano w Polsce łącznie 170 projektów, zdecydowanie najwięcej w województwach mazowieckim (43 projekty, tj. 25,3% ogółu) i małopolskim (26 projektów, tj. 15,3%), w którym wydano jednocześnie największą sumę środków na ten cel (428 797,7 tys. zł).

4.3.4. Projekty związane z rozwojem bazy noclegowej i gastronomicznej

Projekty w zakresie bazy noclegowej podzielono na dwie grupy: a) projekty związane z budową i wyposażeniem nowych obiektów noclegowych oraz b) projekty związane z przebudową, modernizacją już istniejących obiektów noclegowych i rozszerzeniem ich działalności przez wprowadzanie nowych usług (tab. 51 i 52). W grupie przedsięwzięć inwestycyjnych dotyczących tworzenia i rozwoju podmiotów świadczących usługi noclegowe znalazło się 911 projektów. Ich łączna wartość w analizowanym okresie wyniosła 3 804 180,2 tys. zł.

TABELA 51. Liczba oraz wartość projektów z zakresu budowy i wyposażenia obiektów bazy noclegowej według województw w latach 2007-2018

Województwa	Liczba projektów		Wartość całkowita		Dofinansowanie UE	
			ogółem	na 1 projekt	ogółem	na 1 projekt
	ogółem	w %	tys. zł			
Dolnośląskie	58	14,1	335 116,5	5 777,9	108 685,8	1 873,9
Kujawsko-pomorskie	15	3,6	101 204,3	6 747,0	34 176,8	2 278,5
Lubelskie	58	14,1	275 523,7	4 750,4	78 241,7	1 349,0
Lubuskie	6	1,5	39 467,1	6 577,8	12 144,3	2 024,0
Łódzkie	11	2,7	150 268,2	13 660,7	37 448,9	3 404,4
Małopolskie	16	3,9	115 183,5	7 199,0	20 116,6	1 257,3
Mazowieckie	7	1,7	51 504,0	7 357,7	20 631,8	2 947,4
Opolskie	42	10,2	213 544,9	5 084,4	68 022,5	1 619,6
Podkarpackie	23	5,6	83 881,8	3 647,0	27 398,6	1 191,2
Podlaskie	27	6,6	211 636,0	7 838,4	52 061,3	1 928,2
Pomorskie	12	2,9	18 262,2	1 521,9	5 213,8	434,5
Śląskie	62	15,1	121 360,5	1 957,4	31 572,2	509,2
Świętokrzyskie	35	8,5	170 901,8	4 882,9	45 979,3	1 313,7
Warmińsko-mazurskie	25	6,1	255 217,8	10 208,7	68 781,3	2 751,3
Wielkopolskie	10	2,4	45 537,7	4 553,8	17 424,7	1 742,5
Zachodniopomorskie	4	1,0	7 113,5	1 778,4	2 425,5	606,4
Razem	411	100,0	2 195 723,6	5 342,4	630 325,0	1 533,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

Najwięcej nowych obiektów noclegowych powstało w województwach śląskim (62 projekty), dolnośląskim i lubelskim (58) oraz opolskim (42). Najmniejszą aktywność w tym obszarze wykazali natomiast beneficjenci województw: mazowieckiego, lubuskiego i zachodniopomorskiego. Największe kwoty na projekty wydano w woj. dolnośląskim i lubelskim, odpowiednio 335 116,5 oraz 275 523,7 tys. zł.

W tabeli 52 przedstawiono liczbę i wartość projektów z zakresu przebudowy, rozbudowy i modernizacji już istniejącej bazy noclegowej w układzie regionalnym w latach 2007-2018. W tym okresie zrealizowano w Polsce 500 projektów na łączną kwotę 1 608 456,6 tys. zł.

TABELA 52. Liczba oraz wartość projektów z zakresu przebudowy, rozbudowy i modernizacji obiektów bazy noclegowej według województw w latach 2007-2018

Województwa	Liczba projektów		Wartość całkowita		Dofinansowanie UE	
			ogółem	na 1 projekt	ogółem	na 1 projekt
	ogółem	w %	tys. zł			
Dolnośląskie	78	15,6	314 041,9	4 026,2	104 802,7	1 343,6
Kujawsko-pomorskie	14	2,8	48 521,4	3 465,8	18 363,2	1 311,7
Lubelskie	54	10,8	125 903,3	2 331,5	44 218,0	818,9
Lubuskie	5	1,0	36 033,8	7 206,8	9 126,4	1 825,3
Łódzkie	10	2,0	103 763,4	10 376,3	28 548,6	2 854,9
Małopolskie	27	5,4	134 795,8	4 992,4	23 585,9	873,6
Mazowieckie	12	2,4	64 579,1	5 381,6	27 734,7	2 311,2
Opolskie	22	4,4	78 323,1	3 560,1	29 435,0	1 338,0
Podkarpackie	22	4,4	59 835,2	2 719,8	19 907,6	904,9
Podlaskie	23	4,6	111 859,8	4 863,5	35 422,8	1 540,1
Pomorskie	20	4,0	17 267,1	863,4	4 959,9	248,0
Śląskie	110	22,0	145 799,7	1 325,5	47 236,2	429,4
Świętokrzyskie	22	4,4	75 335,2	3 424,3	21 304,2	968,4
Warmińsko-mazurskie	48	9,6	191 533,1	3 990,3	56 240,3	1 171,7
Wielkopolskie	15	3,0	73 780,8	4 918,7	25 172,7	1 678,2
Zachodniopomorskie	18	3,6	27 084,0	1 504,7	9 807,5	544,9
Razem	500	100,0	1 608 456,6	3 216,9	505 865,6	1 011,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

Projekty te realizowano we wszystkich województwach, jednak największą ich liczbę odnotowano w województwach śląskim i dolnośląskim, a najmniejszą w województwie lubuskim (5 projektów).

Baza gastronomiczna jest kolejnym ważnym aspektem atrakcyjności turystycznej obszaru. Z przeprowadzonych analiz wynika, iż latach 2007-2018 zrealizowano łącznie 277 projektów, w tym 132 projekty budowy (i wyposażenia) nowych obiektów gastronomicznych oraz 145 projektów dotyczące przebudowy, rozbudowy i modernizacji istniejących obiektów bazy gastronomicznej (tab. 52 i 53) na kwotę 375 959, 8 tys. zł.

TABELA 53. Liczba oraz wartość projektów z zakresu budowy i wyposażenia obiektów bazy gastronomicznej według województw w latach 2007-2018

Województwa	Liczba projektów		Wartość całkowita		Dofinansowanie UE	
	ogółem	w %	ogółem	na 1 projekt	ogółem	na 1 projekt
			tys. zł			
Dolnośląskie	12	9,1	17 142,3	1 428,5	4 990,4	415,9
Kujawsko-pomorskie	2	1,5	949,0	474,5	445,1	222,5
Lubelskie	21	15,9	40 511,9	1 929,1	15 318,4	729,4
Lubuskie	4	3,0	7 944,1	1 986,0	2 568,0	642,0
Łódzkie	1	0,8	398,0	398,0	108,1	108,1
Małopolskie	11	8,3	15 349,5	1 395,4	4 221,1	383,7
Mazowieckie	3	2,3	4 695,1	1 565,0	1 311,2	437,1
Opolskie	13	9,8	23 252,3	1 788,6	7 931,8	610,1
Podkarpackie	2	1,5	3 327,5	1 663,8	1 145,7	572,8
Podlaskie	1	0,8	2 295,5	0,0	800,0	0,0
Pomorskie	7	5,3	3 155,3	450,8	1 121,4	160,2
Śląskie	35	26,5	38 136,5	1 089,6	10 104,1	288,7
Świętokrzyskie	6	4,5	17 197,3	2 866,2	5 310,4	885,1
Warmińsko-mazurskie	8	6,1	24 946,5	3 118,3	6 480,1	810,0
Wielkopolskie	1	0,8	362,4	362,4	165,8	165,8
Zachodniopomorskie	5	3,8	5 223,6	1 044,7	1 690,1	338,0
Razem	132	100,0	204 886,9	1 552,2	63 711,8	482,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

Najwięcej inwestycji związanych z budową obiektów bazy gastronomicznej i ich wyposażeniem zrealizowano w województwach śląskim (35 projektów, co stanowi aż 26,5% wszystkich projektów) oraz lubelskim (odpowiednio 21, tj. 15,9%). Z kolei w województwach wielkopolskim, podlaskim i łódzkim w analizowanym okresie zrealizowano zaledwie po jednym projekcie w zakresie rozwoju nowych obiektów bazy gastronomicznej.

W przypadku projektów w zakresie przebudowy, rozbudowy i modernizacji istniejących obiektów bazy gastronomicznej dominował region śląski (gdzie zrealizowano w badanym okresie aż 48 projektów, tj. 33,1% ich ogółu), następnie opolski, lubelski i podkarpacki. W pozostałych województwach zrealizowano pojedyncze projekty (tab. 54).

TABELA 54. Liczba oraz wartość projektów z zakresu przebudowy, rozbudowy i modernizacji obiektów bazy gastronomicznej według województw w latach 2007-2018

Województwa	Liczba projektów		Wartość całkowita		Dofinansowanie UE	
			ogółem	na 1 projekt	ogółem	na 1 projekt
	ogółem	w %	tys. zł			
Dolnośląskie	3	2,1	11 132,6	3 710,9	3 379,8	1 126,6
Kujawsko-pomorskie	8	5,5	2 934,2	366,8	1 343,1	167,9
Lubelskie	14	9,7	23 131,2	1 652,2	7 661,4	547,2
Lubuskie	2	1,4	1 179,1	589,5	393,7	196,8
Łódzkie	4	2,8	1 079,5	269,9	340,4	85,1
Małopolskie	9	6,2	5 790,5	643,4	1 564,9	173,9
Mazowieckie	3	2,1	3 394,4	1 131,5	1 504,1	501,4
Opolskie	15	10,3	15 190,0	1 012,7	5 101,6	340,1
Podkarpackie	11	7,6	14 065,4	1 278,7	4 988,8	453,5
Podlaskie	3	2,1	1 791,7	597,2	825,2	275,1
Pomorskie	5	3,4	2 118,1	423,6	464,9	93,0
Śląskie	48	33,1	51 519,0	1 073,3	18 856,3	392,8
Świętokrzyskie	3	2,1	4 773,0	1 591,0	1 462,6	487,5
Warmińsko-mazurskie	6	4,1	22 275,7	3 712,6	5 988,0	998,0
Wielkopolskie	6	4,1	5 241,3	873,6	2 164,1	360,7
Zachodniopomorskie	5	3,4	5 457,0	1 091,4	2 399,9	480,0
Razem	145	100,0	171 072,9	1 179,8	58 438,8	403,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

4.3.5. Projekty związane z rozwojem bazy komunikacyjnej

O poziomie przygotowania obszaru do przyjęcia turystów – oprócz bazy noclegowej i gastronomicznej – decyduje też stopień rozwoju wewnętrznej bazy komunikacyjnej. W bazie projektów zidentyfikowano więc projekty dotyczące poprawy dostępności komunikacyjnej miejsc atrakcyjnych turystycznie (tab. 55).

Łącznie w badanym okresie zrealizowano zaledwie 29 projektów, na kwotę 169 782,9 tys. zł. Prawie 40% projektów dotyczyło beneficjentów województwa dolnośląskiego (11 projektów). Projektów tego typu nie realizowano w województwach świętokrzyskim, opolskim i wielkopolskim, a w pozostałych regionach zrealizowano od 1 do 3 projektów komunikacyjnych, powiązanych z poprawą atrakcyjności obszaru dla turystów.

TABELA 55. Liczba oraz wartość projektów dotyczących poprawy dostępności komunikacyjnej miejsc atrakcyjnych turystycznie według województw w latach 2007-2018

Województwa	Liczba projektów		Wartość całkowita		Dofinansowanie UE	
	ogółem	w %	ogółem	na 1 projekt	ogółem	na 1 projekt
			tys. zł			
Dolnośląskie	11	37,9	49 160,6	4 469,1	25 243,1	2 294,8
Kujawsko-pomorskie	2	6,9	17 158,2	8 579,1	6 953,9	3 477,0
Lubelskie	3	10,3	13 496,3	4 498,8	8 827,7	2 942,6
Lubuskie	1	3,4	1 650,2	1 650,2	1 402,6	1 402,6
Łódzkie	1	3,4	39 227,4	39 227,4	28 981,2	28 981,2
Małopolskie	1	3,4	19 287,5	19 287,5	9 716,9	9 716,9
Mazowieckie	2	6,9	7 983,0	3 991,5	6 082,1	3 041,1
Opolskie	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Podkarpackie	2	6,9	6 940,1	3 470,1	3 150,1	1 575,1
Podlaskie	1	3,4	856,0	856,0	406,7	406,7
Pomorskie	1	3,4	712,7	712,7	602,4	602,4
Śląskie	2	6,9	1 497,2	748,6	1 107,2	553,6
Świętokrzyskie	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Warmińsko-mazurskie	1	3,4	9 317,2	9 317,2	3 837,6	3 837,6
Wielkopolskie	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Zachodniopomorskie	1	3,4	2 496,7	2 496,7	703,5	703,5
Razem	29	100,0	169 782,9	5 854,6	97 015,1	3 345,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

4.3.6. Projekty związane z rozwojem bazy uzupełniającej

Jak wskazują wyniki wielu badań empirycznych, ważnym komponentem produktu turystycznego jest infrastruktura sportowo-rekreacyjna, która jest szczególnie istotna w przypadku turystyki wypoczynkowej oraz biznesowej, gdzie usługi sportowo-rekreacyjne tworzą integralną część produktu turystycznego, często decydując o jego atrakcyjności i konkurencyjności¹⁸⁷.

W latach 2007-2018 zrealizowano w Polsce 1057 projektów z zakresu budowy i modernizacji kompleksów i urządzeń sportowo-rekreacyjnych (tab. 56).

Infrastruktura sportowo-rekreacyjna stanowiła trzeci co do wielkości (po inwestycjach w ochronę zabytków i inwestycjach w rozwój bazy noclegowej) obszar

¹⁸⁷ D. Puciato, *Rola inwestycji sportowych i rekreacyjnych realizowanych w ramach regionalnego programu operacyjnego województwa opolskiego 2007–2013 w tworzeniu produktu turystycznego gminy Głucholaz*. Ekonomiczne Problemy Usług, 2011, 79, s. 513.

TABELA 56. Liczba oraz wartość projektów z zakresu budowy i modernizacji kompleksów i urządzeń sportowo-rekreacyjnych według województw w latach 2007-2018

Województwa	Liczba projektów		Wartość całkowita		Dofinansowanie UE	
			ogółem	na 1 projekt	ogółem	na 1 projekt
	ogółem	w %	tys. zł			
Dolnośląskie	59	5,6	409 851,8	6 946,6	161 174,6	2 731,8
Kujawsko-pomorskie	28	2,6	152 684,5	5 453,0	80 691,2	2 881,8
Lubelskie	59	5,6	325 026,3	5 508,9	170 585,8	2 891,3
Lubuskie	16	1,5	293 571,5	18 348,2	101 612,8	6 350,8
Łódzkie	50	4,7	762 116,6	15 242,3	342 488,2	6 849,8
Małopolskie	113	10,7	701 520,9	6 208,1	305 164,5	2 700,6
Mazowieckie	44	4,2	590 377,9	13 417,7	310 021,7	7 045,9
Opolskie	36	3,4	288 563,1	8 015,6	111 958,2	3 110,0
Podkarpackie	45	4,3	182 319,4	4 051,5	76 543,2	1 701,0
Podlaskie	52	4,9	245 140,8	4 714,2	133 051,9	2 558,7
Pomorskie	67	6,3	381 389,3	5 692,4	177 272,4	2 645,9
Śląskie	186	17,6	569 955,8	3 064,3	327 005,3	1 758,1
Świętokrzyskie	37	3,5	218 733,4	5 911,7	93 732,5	2 533,3
Warmińsko-mazurskie	138	13,1	1 012 842,0	7 339,4	572 016,3	4 145,0
Wielkopolskie	38	3,6	130 831,6	3 442,9	66 092,2	1 739,3
Zachodniopomorskie	89	8,4	642 750,6	7 221,9	222 544,4	2 500,5
Razem	1 057	100,0	6 907 675,4	6 535,2	3 251 955,3	3 076,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

wydatków na rozwój turystyki w Polsce. Najwięcej projektów zrealizowano w czterech województwach: śląskim (186), warmińsko-mazurskim (138), małopolskim (113), zachodniopomorskim (89). W ujęciu ilościowym projekty zrealizowane w tych czterech województwach stanowiły prawie 50% wszystkich projektów zrealizowanych w kraju. W przypadku wszystkich objętych analizą obiektów infrastruktury sportowo-rekreacyjnej największe ich zagęszczenie odnotowano w województwie śląskim.

W regionach realizowano dwa typy projektów. Pierwszy z nich stanowiły obszarowe kompleksy sportowo-rekreacyjne (m.in. wielofunkcyjne centra turystyki, rekreacji i wypoczynku, parki wodne). Projekty zmierzały do zagospodarowania (urządzenia terenu rekreacyjnego) lub przebudowy infrastruktury rekreacyjnej obszaru. Drugą kategorię stanowiły inwestycje w urządzenia sportowo-rekreacyjne (place zabaw, siłownie plenerowe, skateparki, parki linowe, baseny rekreacyjne, kąpieliska i plaże, pomosty rekreacyjne, boiska, wyciągi narciarskie, przystanie kajakowe i jachtowe, wielofunkcyjne hale sportowe, promenady spacerowe, kładki, platformy i punkty widokowe) wraz z obiektami im towarzyszącymi.

W badaniu uwzględniono również szlaki i trasy turystyczne zaliczane do uzupełniającej infrastruktury turystycznej. Ich znaczenie w podnoszeniu atrakcyjności regionu jest nie do przecenienia, ponieważ pozwalają one na podejmowanie krótkich, najczęściej jednodniowych, wycieczek rekreacyjnych i krajoznawczych. Biorąc pod uwagę różne kryteria, można wyodrębnić co najmniej kilkanaście rodzajów szlaków turystycznych¹⁸⁸. W Polsce w latach 2007-2018 były to ścieżki rowerowe, spacerowo-konne, ścieżki pieszo-rowerowe, trakty spacerowe, szlaki turystyczno-rekreacyjne, trasy turystyczne, ciągi pieszo-rowerowe, szlaki kulturowe, ścieżki kulturowe, szlaki historyczno-kulturowo-przyrodnicze, kajakowe, trasy widokowe. Łączna liczba tego typu projektów wynosiła 270 (tab. 57).

W latach 2007-2018 najwięcej szlaków i tras turystycznych zbudowano i modernizowano w województwach: pomorskim (49), małopolskim (45), śląskim (38) i dolnośląskim (29). Żadnego projektu współfinansowanego ze środków europejskich

TABELA 57. Liczba oraz wartość projektów z zakresu budowy i modernizacji szlaków i tras turystycznych według województw w latach 2007-2018

Województwa	Liczba projektów		Wartość całkowita		Dofinansowanie UE	
			ogółem	na 1 projekt	ogółem	na 1 projekt
	ogółem	w %	tys. zł			
Dolnośląskie	29	10,7	128 148,2	4 418,9	84 796,8	2 924,0
Kujawsko-pomorskie	9	3,3	46 811,2	5 201,2	27 188,4	3 020,9
Lubelskie	7	2,6	24 701,8	3 528,8	13 030,4	1 861,5
Lubuskie	3	1,1	31 516,1	10 505,4	24 800,5	8 266,8
Łódzkie	9	3,3	30 248,3	3 360,9	20 136,2	2 237,4
Małopolskie	45	16,7	369 014,5	8 200,3	211 546,3	4 701,0
Mazowieckie	14	5,2	99 186,7	7 084,8	75 188,7	5 370,6
Opolskie	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Podkarpackie	6	2,2	27 886,0	4 647,7	21 168,3	3 528,1
Podlaskie	1	0,4	1 318,1	1 318,1	1 175,1	1 175,1
Pomorskie	49	18,1	299 039,6	6 102,8	188 152,2	3 839,8
Śląskie	38	14,1	63 329,6	1 666,6	43 525,0	1 145,4
Świętokrzyskie	4	1,5	27 542,9	6 885,7	20 248,9	5 062,2
Warmińsko-mazurskie	23	8,5	193 400,1	8 408,7	93 079,0	4 046,9
Wielkopolskie	10	3,7	24 871,7	2 487,2	14 794,3	1 479,4
Zachodniopomorskie	23	8,5	85 784,9	3 729,8	47 047,8	2 045,6
Razem	270	100,0	1 452 799,6	5 380,7	885 877,8	3 281,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

¹⁸⁸ A. Stasiak, J. Śledzińska, B. Włodarczyk, *Szlaki turystyczne. Od pomysłu do realizacji*, PTTK-Kraj, Warszawa-Łódź 2014, s. 117.

nie zrealizowano w trakcie 11 lat w województwie opolskim, a w województwo podlaskim był to zaledwie jeden projekt (utworzenie Szlaku Powstania Styczniowego w Puszczy Knyszyńskiej w 2012 r.).

Trzecim analizowanym aspektem bazy uzupełniającej jest infrastruktura uzdrowiskowa. Członkostwo Polski w UE stworzyło przedsiębiorstwom uzdrowiskowym oraz gminom o statusie uzdrowiska możliwość ubiegania się o środki unijne z ich przeznaczeniem na rozwój potencjału usługowego przedsiębiorstw, a gminom na realizację projektów dotyczących głównie rozwoju znajdującej się na ich terenie infrastruktury uzdrowiskowej¹⁸⁹. Zagadnienia te zyskały na znaczeniu w obecnej perspektywie finansowej UE (2014-2020).

W latach 2007-2018 zrealizowano w Polsce łącznie 120 projektów, na kwotę 936 339,4 tys. zł (tab. 58). Pod względem liczby i wartości finansowej projekty zrealizowane w zakresie turystyki uzdrowiskowej stanowiły zaledwie 2,1% ogółu projektów związanych z turystyką.

TABELA 58. Liczba oraz wartość projektów dotyczących rozwoju infrastruktury lecznictwa uzdrowiskowego według województw w latach 2007-2018

Województwa	Liczba projektów		Wartość całkowita		Dofinansowanie UE	
			ogółem	na 1 projekt	ogółem	na 1 projekt
	ogółem	w %	tys. zł			
Dolnośląskie	17	14,2	108 515,1	6 383,2	62 719,0	3 689,4
Kujawsko-pomorskie	11	9,2	94 478,0	8 588,9	50 329,6	4 575,4
Lubelskie	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Lubuskie	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Łódzkie	4	3,3	43 502,3	10 875,6	20 970,2	5 242,5
Małopolskie	30	25,0	230 453,0	7 681,8	129 799,1	4 326,6
Mazowieckie	2	1,7	53 884,9	26 942,5	15 735,5	7 867,7
Opolskie	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Podkarpackie	20	16,7	110 586,8	5 529,3	72 342,6	3 617,1
Podlaskie	3	2,5	5 814,3	1 938,1	2 360,8	786,9
Pomorskie	2	1,7	21 852,1	10 926,1	7 778,5	3 889,2
Śląskie	4	3,3	9 230,0	2 307,5	7 032,8	1 758,2
Świętokrzyskie	5	4,2	46 528,0	9 305,6	16 109,2	3 221,8
Warmińsko-mazurskie	13	10,8	139 904,1	10 761,9	115 463,8	8 881,8
Wielkopolskie	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Zachodniopomorskie	9	7,5	71 590,7	7 954,5	25 488,5	2 832,1
Razem	120	100,0	936 339,4	7 802,8	526 129,7	4 384,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

¹⁸⁹ A. Rapacz, M. Obrębalski, *Wspieranie rozwoju infrastruktury uzdrowiskowej gmin regionu dolnośląskiego w ramach RPO 2007-2013*, Prace Naukowe UE we Wrocławiu, 2017, 473, s. 442.

Projekty realizowano głównie w czterech regionach, tj. małopolskim (30 projektów), podkarpackim (20), dolnośląskim (17) oraz kujawsko-pomorskim (11). Projekty dotyczyły:

- bazy zabiegowej i zakupu sprzętu rehabilitacyjnego (zakłady lecznictwa uzdrowiskowego, zakłady przyrodolecznicze),
- urządzeń uzdrowiskowych (tężnie, parki zdrojowe, promenady uzdrowiskowe i ścieżki ruchowe, baseny uzdrowiskowe, pijalnie wód mineralnych, inhalatoria),
- nowych usług rehabilitacyjno-rekreacyjnych.

W badaniach uwzględniono również budowę i modernizację infrastruktury kongresowej i targowej, ponieważ stanowi ona ważny element rozwoju gospodarczego i turystycznego współczesnych miast (tab. 59).

W analizowanym okresie zrealizowano ze środków europejskich zaledwie 20 projektów dotyczących infrastruktury turystyki kongresowej i targowej na kwotę 1 700 646,3 tys. zł. Dzięki środkom funduszy europejskich powstało Lubelskie Centrum Konferencyjne w Lublinie, Centrum Kongresowe Rondo Grunwaldzkie w Krakowie oraz Centrum Konferencyjno-Turystyczne w Łodzi, Centra Kongresowe w Białymstoku i Katowicach, Arena Ostróda, rozbudowano Regionalne Centrum

TABELA 59. Liczba oraz wartość projektów dotyczących rozwoju infrastruktury kongresowej i targowej według województw w latach 2007-2018

Województwa	Liczba projektów		Wartość całkowita		Dofinansowanie UE	
			ogółem	na 1 projekt	ogółem	na 1 projekt
	ogółem	w %	tys. zł			
Dolnośląskie	2	10,0	91 970,8	45 985,4	26 678,5	13 339,3
Kujawsko-pomorskie	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Lubelskie	2	10,0	136 104,3	68 052,1	51 670,0	25 835,0
Lubuskie	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Łódzkie	1	5,0	11 471,0	11 471,0	1 736,4	1 736,4
Małopolskie	1	5,0	349 500,5	349 500,5	70 459,0	70 459,0
Mazowieckie	2	10,0	97 953,5	48 976,8	27 200,0	13 600,0
Opolskie	2	10,0	7 626,9	3 813,4	2 808,6	1 404,3
Podkarpackie	2	10,0	222 196,2	111 098,1	68 233,4	34 116,7
Podlaskie	1	5,0	14 178,9	14 178,9	11 587,9	11 587,9
Pomorskie	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Śląskie	2	10,0	378 334,3	189 167,2	182 127,2	91 063,6
Świętokrzyskie	1	5,0	184 241,4	184 241,4	62 306,9	62 306,9
Warmińsko-mazurskie	3	15,0	197 074,0	65 691,3	79 835,9	26 612,0
Wielkopolskie	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Zachodniopomorskie	1	5,0	9 994,6	9 994,6	2 887,8	2 887,8
Razem	20	100,0	1 700 646,3	85 032,3	587 531,6	29 376,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

Turystyki Biznesowej we Wrocławiu, Centrum Kongresowo-Sportowe Arłamów (Ustrzyki Dolne) oraz Centrum Kongresowe nad Zalewem Zegrzyńskim.

4.3.7. Projekty związane z promocją i informacją turystyczną

Ostatnim obszarem wsparcia rozwoju turystyki, wyodrębnionym w ramach analizy (9,3% ogółu projektów turystycznych w Polsce) jest promocja i informacja turystyczna. W analizie wyodrębniono 3 grupy tematyczne projektów:

- 1) projekty w zakresie promocji dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego regionu, w tym promocja atrakcyjności turystycznej regionu oraz promocja nowych produktów turystycznych regionalnych i lokalnych,
- 2) projekty w zakresie promocji oferty turystycznej,
- 3) projekty w zakresie rozbudowy informacji turystycznej, w tym projekty ICT, obejmujące elektroniczne platformy turystyczne i internetowe serwisy turystyczne.

W badanym okresie zrealizowano w regionach 222 projekty na kwotę 613 595,5 tys. zł. W tabeli 60 przedstawiono projekty w zakresie promocji walorów turystycznych i rekreacyjnych w latach 2007-2018.

TABELA 60. Liczba oraz wartość projektów z zakresu promocji walorów turystycznych i rekreacyjnych według województw w latach 2007-2018

Województwa	Liczba projektów		Wartość całkowita		Dofinansowanie UE	
	ogółem	w %	ogółem	na 1 projekt	ogółem	na 1 projekt
			tys. zł			
Dolnośląskie	21	9,5	47 906,5	2 281,3	19 217,6	915,1
Kujawsko-pomorskie	13	5,9	4 069,7	313,1	3 487,2	268,2
Lubelskie	18	8,1	26 491,5	1 471,8	21 827,6	1 212,6
Lubuskie	2	0,9	8 101,9	4 051,0	7 996,8	3 998,4
Łódzkie	8	3,6	6 017,1	752,1	4 778,1	597,3
Małopolskie	5	2,3	6 940,1	1 388,0	4 978,7	995,7
Mazowieckie	19	8,6	292 621,0	15 401,1	247 020,3	13 001,1
Opolskie	3	1,4	2 433,4	811,1	1 934,9	645,0
Podkarpackie	10	4,5	16 377,5	1 637,8	16 087,6	1 608,8
Podlaskie	9	4,1	16 826,0	1 869,6	14 607,4	1 623,0
Pomorskie	10	4,5	12 585,0	1 258,5	9 120,4	912,0
Śląskie	41	18,5	26 928,8	656,8	19 759,0	481,9
Świętokrzyskie	19	8,6	80 094,7	4 215,5	61 550,9	3 239,5
Warmińsko-mazurskie	14	6,3	21 153,1	1 510,9	16 773,7	1 198,1
Wielkopolskie	23	10,4	29 332,2	1 275,3	23 255,3	1 011,1
Zachodniopomorskie	7	3,2	15 716,9	2 245,3	14 770,1	2 110,0
Razem	222	100,0	613 595,5	2 763,9	487 165,8	2 194,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

Projekty w zakresie promocji dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego regionu obejmowały różnorodne przedsięwzięcia: od małych projektów dotyczących przygotowania i druku wydawnictw w formie folderów, ulotek, albumów, broszur, przewodników, map i innych publikacji promujących walory turystyczne wsi, gminy lub powiatu aż po duże projekty kampanii turystycznych. Najwięcej projektów zrealizowano w województwie śląskim (41 projektów), następnie dolnośląskim (21) oraz mazowieckim i świętokrzyskim (po 19 projektów), na kwotę 457 551 tys. zł. Kwota ta stanowiła 75,4% całej puli wydatków na promocję walorów turystycznych w regionach.

Największe pod względem całkowitej wartości były dwa projekty realizowane przez Polską Organizację Turystyczną, a mianowicie: „Promujmy Polskę razem” (201,8 mln zł) oraz „Lubię Polskę!” (52,9 mln zł). Wśród projektów realizowanych przez JST największe środki alokowano na kampanię promocyjną pt. „Trasy rowerowe w Polsce Wschodniej – promocja” (24,6 mln zł), którą zrealizowano w województwie świętokrzyskim.

Wśród projektów związanych z promocją wyodrębniono grupę projektów dotyczących promocji usług turystycznych (tab. 61). W tym przypadku beneficjentami wsparcia finansowego były osoby fizyczne, osoby prawne lub stowarzyszenia, które

TABELA 61. Liczba oraz wartość projektów z zakresu promocji usług turystycznych według województw w latach 2007-2018

Województwa	Liczba projektów		Wartość całkowita		Dofinansowanie UE	
			ogółem	na 1 projekt	ogółem	na 1 projekt
	ogółem	w %	tys. zł			
Dolnośląskie	5	8,3	1 241,9	248,4	809,3	161,9
Kujawsko-pomorskie	12	20,0	1 215,5	101,3	541,7	45,1
Lubelskie	2	3,3	1 008,1	504,0	686,0	343,0
Lubuskie	3	5,0	278,4	92,8	80,5	26,8
Łódzkie	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Małopolskie	5	8,3	10 421,3	2 084,3	7 020,3	1 404,1
Mazowieckie	17	28,3	8 763,7	515,5	4 850,1	285,3
Opolskie	1	1,7	491,0	491,0	380,7	380,7
Podkarpackie	5	8,3	591,4	118,3	253,0	50,6
Podlaskie	1	1,7	11,9	11,9	6,4	6,4
Pomorskie	1	1,7	242,8	242,8	175,1	175,1
Śląskie	2	3,3	3 250,5	1 625,3	1 273,8	636,9
Świętokrzyskie	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Warmińsko-mazurskie	2	3,3	1 012,0	506,0	736,1	368,0
Wielkopolskie	2	3,3	723,1	361,5	400,7	200,4
Zachodniopomorskie	2	3,3	67,9	33,9	27,4	13,7
Razem	60	100,0	29 319,6	488,7	17 240,8	287,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

prowadziły działalność turystyczną (np. właściciele hoteli i innych obiektów turystycznych, podmioty zarządzające turystycznymi produktami obszarowymi). W badanym okresie w województwach zrealizowano 60 projektów. Najbardziej aktywni byli beneficjenci województwa mazowieckiego (17 projektów) i kujawsko-pomorskiego (12 projektów). W pozostałych regionach, oprócz województwa łódzkiego i świętokrzyskiego, realizowano jedynie pojedyncze projekty.

Największe wydatki na projekty promocji usług turystycznych poniesiono w województwie małopolskim (10 421,3 tys. zł) oraz mazowieckim, w którym zrealizowano 17 projektów na kwotę 8 763,7 tys. zł.

Informacja turystyczna, definiowana jako uporządkowany zbiór danych służących turystom i organizatorom turystyki, obejmuje zarówno tradycyjne, jak i nowoczesne formy jego przekazu (będą to różnorodne placówki obsługi turystów, jak i elektroniczne platformy oraz serwisy turystyczne). W latach 2007-2018 zrealizowano w Polsce 210 tego typu projektów. Największa koncentracja projektów była w woj. mazowieckim (44 projekty, 21% ogółu) i śląskim (31, 14,8%). Aktywne było również województwa: dolnośląskie, małopolskie, podkarpackie, pomorskie, warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie i wielkopolskie (tab. 62).

TABELA 62. Liczba oraz wartość projektów z zakresu rozwoju systemów informacji turystycznej według województw w latach 2007-2018

Województwa	Liczba projektów		Wartość całkowita		Dofinansowanie UE	
			ogółem	na 1 projekt	ogółem	na 1 projekt
	ogółem	w %	tys. zł			
Dolnośląskie	18	8,6	7 619,8	423,3	4 879,4	271,1
Kujawsko-pomorskie	8	3,8	5 246,3	655,8	3 469,8	433,7
Lubelskie	4	1,9	116 911,1	0,0	81 806,8	0,0
Lubuskie	3	1,4	3 770,8	1 256,9	2 614,1	871,4
Łódzkie	6	2,9	3 415,6	0,0	2 227,2	0,0
Małopolskie	17	8,1	36 177,8	2 128,1	27 049,2	1 591,1
Mazowieckie	44	21,0	40 675,5	924,4	24 536,9	557,7
Opolskie	1	0,5	43,3	0,0	30,5	0,0
Podkarpackie	13	6,2	17 994,6	0,0	8 050,4	0,0
Podlaskie	6	2,9	2 476,3	412,7	1 701,5	283,6
Pomorskie	11	5,2	32 663,4	2 969,4	21 607,8	1 964,3
Śląskie	31	14,8	39 724,4	1 281,4	31 964,8	1 031,1
Świętokrzyskie	7	3,3	8 567,3	1 223,9	5 927,8	846,8
Warmińsko-mazurskie	13	6,2	74 474,1	5 728,8	34 903,1	2 684,9
Wielkopolskie	18	8,6	12 778,8	709,9	8 422,7	467,9
Zachodniopomorskie	10	4,8	8 934,5	893,5	5 967,4	596,7
Razem	210	100,0	411 473,7	1 959,4	265 159,3	1 262,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KSI SIMIK 07-13 oraz SL2014.

W pozostałych regionach realizowano od 1 do 7 projektów – najmniej w opolskim (1), lubuskim (3) i lubelskim (4). Realizowano różnorodne projekty, w tym tworzenie miejskich, multimedialnych systemów informacji turystycznej (Bielsko-Biała, Białystok, Bytom, Dąbrowa Górnicza), znakowanie turystyczne regionu (m.in. powiatu gnieźnieńskiego, Pomorza Zachodniego, Warmii i Mazur) oraz tworzenie punktów informacji turystycznej (np. w Ustce, Szczecinie, Bielsku-Białej). Duże znaczenie wśród realizowanych projektów miały projekty z zakresu wykorzystania nowoczesnych technologii informacyjnych (ICT) w turystyce (165 projektów), w tym tworzenie internetowych platform rezerwacji miejsc noclegowych, budowa portali internetowych promujących regiony i obszary turystyczne oraz aplikacje mobilnych dla turysty.

Jedną z szans na rozwój gospodarczy regionu jest turystyka, której miejsce w strategicznych programach rozwoju województwa jest zazwyczaj wyraźnie określone. Z kolei rozwój turystyki w dużej mierze jest uzależniony od atrakcyjności turystycznej obszaru.

Należy podkreślić, że Polska jest krajem atrakcyjnym turystycznie. Analizując zróżnicowanie regionów pod względem poziomu rozwoju potencjału turystycznego w latach 2005-2018 stwierdzono, że regiony o najwyższym poziomie rozwoju potencjału turystycznego to trzy obszary szczególnie odwiedzane przez turystów: region warszawski stołeczny, region małopolski oraz region pomorski. Regiony o wysokim poziomie rozwoju tworzą szeroki pas graniczny z Niemcami (dolnośląski, lubuski i zachodniopomorski), z dostępem do Bałtyku na północy, a na południu do pasm górskich i Czech. Obszar o średnim poziomie rozwoju potencjału turystycznego obejmuje trzy centralne regiony: wielkopolski, łódzki i kujawsko-pomorski oraz położony na północy region warmińsko-mazurski, przyciągający turystów licznymi jeziorami. Regiony o niskim (podlaski, opolski, śląski, podkarpacki) i bardzo niskim poziomie rozwoju potencjału turystycznego (mazowiecki regionalny, świętokrzyski, lubelski) skupione są wokół dwóch regionów z pierwszej klasy – małopolskiego i warszawskiego stołecznego. Jednakże należy pamiętać, że pomimo niskiego poziomu rozwoju, nie są to obszary pozbawione potencjału turystycznego i mogą one stanowić miejsca destynacji dla turystów pragnących np. odpoczynku w ciszy i samotności, zainteresowanych turystyką przyrodniczą.

Ważną rolę w rozwoju atrakcyjności regionów mogą odegrać projekty współfinansowane ze środków unijnych. W latach 2007-2018 zrealizowano w Polsce 5082 projekty turystyczne. Stanowi to 4,9% wszystkich projektów finansowanych z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności, zrealizo-

wanych w Polsce w latach 2007-2018. Świadczy to o tym, iż gospodarka turystyczna miała marginalne znaczenie na tle głównych priorytetów interwencji strukturalnej Unii Europejskiej w polskich regionach.

Najwięcej projektów z zakresu turystyki zrealizowano w woj. śląskim i dolnośląskim, następnie mazowieckim, małopolskim i warmińsko-mazurskim. Jednocześnie w tych województwach wartość dofinansowania projektów oraz ich całkowite koszty były największe. Najmniej projektów zrealizowano w województwach opolskim i lubuskim. W strukturze alokacji środków finansowych na wsparcie rozwoju turystyki według typów obszarów wyraźnie dominują obszary miejskie (miasta i stolice województw), o największej koncentracji projektów w województwach śląskim i łódzkim. Projekty na obszarach wiejskich dominowały w województwie świętokrzyskim.

Warto podkreślić, że w strukturze wielkościowej w województwach dominowały projekty o wartości od 1 do 5 mln zł. Z kolei w strukturze rodzajowej projektów turystycznych realizowanych w latach 2007-2018 dominowały projekty z zakresu infrastruktury turystycznej (53%) oraz ochrony i wykorzystania walorów kulturowych na cele turystyczne. Niewielkie znaczenie miały projekty z zakresu promocji i informacji turystycznej oraz projekty z zakresu wykorzystania walorów przyrodniczych na cele turystyczne. W puli projektów infrastruktury turystycznej największe znaczenie miała baza noclegowa oraz infrastruktura sportowo-rekreacyjna. Pozostałe projekty obejmujące bazę gastronomiczną, infrastrukturę komunikacyjną i szlaki turystyczne miały niewielkie znaczenie. W niewielkim stopniu realizowano projekty związane z infrastrukturą uzdrowiskową i kongresowo-targową.

Reasumując, należy podkreślić, że zróżnicowanie krajobrazowe, walory przyrodnicze oraz bogata historia pozwalają realizować w Polsce we wszystkich jej regionach różnorodne formy turystyki. Jednakże niekiedy, mimo że region charakteryzuje się atrakcyjnymi warunkami dla rozwoju turystyki, możliwości te nie są w większym stopniu wykorzystane. Dlatego istotne jest również rozpoznanie oczekiwań turystów wobec produktu turystycznego, kreowanie odpowiedniej oferty turystycznej, jej odpowiednia promocja, informacja z wykorzystaniem Internetu, w szczególności zaś mediów społecznościowych, a także zaangażowanie w te działania w obszarze turystyki m.in. samorządu terytorialnego, lokalnych organizacji i stowarzyszeń, a także samych mieszkańców, co w konsekwencji przyczyni się do rozwoju regionu.

BIBLIOGRAFIA

---

1. Bachvarov M., Dziegieć E., *Relacje pomiędzy pojęciami „rekreacja” i „turystyka”*. Turyzm 2005, 15.
2. Balińska A., *Rodzaje turystyki*. [w:] Balińska A., Sieczko A., Zawadka J., *Turystyka. Wybrane zagadnienia*. Difin, Warszawa 2014.
3. Bank Danych Lokalnych GUS [w:] <https://bdl.stat.gov.pl>
4. Baran E., Grzebyk B., *Uwarunkowania rozwoju turystyki na obszarach Podkarpacia o niekorzystnych warunkach gospodarowania*. Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia 9 (4) 2010.
5. Baretje R., Defert P., *Aspects économiques du tourisme*. Nancy 1972.
6. Batyk I.M., *Wpływ potencjału turystycznego na atrakcyjność turystyczną wybranych regionów Polski*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 590, Ekonomiczne Problemy Usług 2010, 52.
7. Bąk I., *Ocena stopnia atrakcyjności turystycznej podregionów w Polsce*. Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis. Oeconomica 2011, 285(62).
8. Bąk I., Szczecińska B., *Analiza atrakcyjności turystycznej miast wojewódzkich*. Wiadomości Statystyczne 2014, 12.
9. Bąk I., Szczecińska B., *Ocena atrakcyjności turystycznej województw w Polsce*. Folia Pomeranae Universitas Technologiae Stetinensis, Oeconomica 2015, 317(78)1.
10. Björk J., Albin M., Grahn P., Jacobsson H., Ardö J., Wadbro J., Ostergren P.O., *Recreational values of the natural environment in relation to neighbourhood satisfaction, physical activity, obesity and wellbeing*. Journal of Epidemiology and Community Health 2008, 62/4.
11. Butowski L., *Turystyka jako czynnik rozwoju w świetle wybranych teorii rozwoju regionalnego*. Turyzm 2010, 20/1.
12. Chudy-Hyski D., *Ocena wybranych uwarunkowań rozwoju funkcji turystycznej obszaru*. Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich 2006, 2/1.
13. Duda-Seifert M., *Kryteria oceny atrakcyjności turystycznej obiektów architektury w świetle literatury*. Turystyka Kulturowa 2015, 4.
14. European Commission, 2005. *Cohesion Policy in Support of Growth and Jobs: Community Strategic Guidelines 2007-2013*. Communication from the Commission, Brussels, COM(2005) 0299.
15. European Commission, 2010. *Europe 2020. Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth*. European Commission, Brussels.
16. European Union, 2011. *Cohesion policy 2014-2020. Investing in growth and jobs*. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
17. *Europejska Konwencja Krajobrazowa sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r.* DzU z 2000 r. Nr 14, poz. 98.
18. Gardzińska A., Mańkowski T., Milewski D., Tokarz A., *Region jako obszar badań systemu informacji turystycznej*. [w:] A. Panasiuk (red.), *Informacja turystyczna*. C.H. Beck, Warszawa 2010.
19. Gaworecki W.W., *Turystyka*. PWE, Warszawa 2007.
20. Gołębski G. (red.), *Kompendium wiedzy o turystyce*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
21. Gołębski G. (red.), *Kompendium wiedzy o turystyce*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014 (EPUB przygotowany na podstawie wydania papierowego z 2009 r. – wyd. II zm.).
22. Gralak A., Powęska H., *The utilization of EU funds in the years 2007-2015 for the preservation of cultural heritage of rural areas in eastern Poland*. Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia 2017, 16 (2).

23. Gralak K., *Finansowanie rozwoju turystyki w Polsce ze środków publicznych*. [w:] Ozimek I., *Wybrane aspekty funkcjonowania i rozwoju współczesnej turystyki*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2011.
24. GUS, *Rocznik Statystyczny Województw 2018 i wcześniejsze (do 2005)*.
25. GUS, *Turystyka w 2018 roku i wcześniejsze (do 2005)*.
26. Hadzik A., *Infrastruktura wielkich wydarzeń sportowych jako element turystycznego potencjału w Polsce*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Ekonomiczne Problemy Usług 2010, 52 (590).
27. Hellwig Z., *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom rozwoju i strukturę kwalifikowanych kadr*. Przegląd Statystyczny 1968, 4.
28. Hendel M., *Przydatność wskaźników funkcji turystycznej w ocenie rozwoju turystycznego obszaru na przykładzie gminy Ustroń*. Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Seria: Organizacja i Zarządzanie, z. 87/2016.
29. Janeczko E., *Krajobraz w edukacji ekologicznej*. [w:] E. Janeczko, M. Woźnicka (red.), *Edukacja ekologiczna w kształtowaniu świadomości społeczeństwa*. Katedra Użytkowania Lasu, Wydział Leśny SGGW, Warszawa 2019.
30. Janeczko E., *Walory krajobrazowe w rozwoju turystyki i rekreacji na terenach niezurbanizowanych*. [w:] E. Janeczko, M. Woźnicka (red.), *Turystyka i rekreacja na terenach niezurbanizowanych w rozwoju zrównoważonym*. Katedra Użytkowania Lasu, Wydział Leśny SGGW, Warszawa 2017.
31. Jargoń R., *Obsługa konsumenta*. Cz. 1. WSiP, Warszawa 2000.
32. Jedlińska M., Szubert Zarzeczny U., *Gospodarka turystyczna*. Wydawnictwo AE, Wrocław 1994.
33. Jędrzyśiak T., *Turystyka kulturowa*. PWE, Warszawa 2008.
34. Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., *Produkt turystyczny*. PWE, Warszawa 1995.
35. Kaprowski W., *Elementy kultury w geografii turystycznej*. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Warszawie 1999, 1(15).
36. Kaprowski W., *Geografia turystyczna*. Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2004.
37. Kniefel M., *Inteligentne specjalizacje w turystyce polskich regionów*. *Studia Periegetica*, 2014, 2(12)/ [pobrane z: <https://turystyka-medyczna.com>].
38. Kołodziejczyk A., *Rola elementów kultury w turystyce*, Instytut Turystyki, Warszawa 1979.
39. *Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji*. DzU z 1976 r. Nr 32, poz. 190.
40. Kowalczyk A., Derek M., *Zagospodarowanie turystyczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
41. Kowalczyk A., *Geografia turystyki*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
42. Kozak M.W., *Regiony turystyczne: aspekty użyteczności pojęcia*. *Folia Turistica* 2009, 21.
43. Koziński J., *O człowieku wielowymiarowym. Eseje psychologiczne*. PWN, Warszawa 1988.
44. Kruczek Z., *Atrakcje turystyczne. Fenomen, typologia, metody badań*. Proksenia, Kraków 2011.
45. Kruczek Z., *Polska geografia atrakcji turystycznych*. Proksenia, Kraków 2002.
46. Kruczek Z., *Współczesne tendencje w kreowaniu atrakcji turystycznych*. [w:] J. Warzykowski, K. Klementowski (red.), *Współczesne tendencje w turystyce i rekreacji*, AWF Wrocław 2004.
47. Kruczek Z., Zmyślony P., *Regiony turystyczne. Podstawy teoretyczne. Studium przypadków*. Proksenia, Kraków 2014.

48. Kurek W., *Turystyka*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
49. Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J., *Geografia turystyki Polski*. PWE, Warszawa 2008.
50. Majewska J., *Samorząd terytorialny w kształtowaniu funkcji turystycznej gminy*. Rozprawa doktorska, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Wydział Ekonomii, Poznań 2008 (maszynopis).
51. Matoga Ł., *Czynniki wpływające na konkurencyjność turystyczną miasta na przykładzie Krakowa*. Współczesne problemy i kierunki badawcze w geografii. Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków 2013.
52. Meyer B., *Funkcja turystyczna a zrównoważony rozwój obszarów nadmorskich na przykładzie gmin województwa zachodniopomorskiego*. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu 2013, nr 303.
53. Milewski D., *Dostępność transportowa jako czynnik kształtujący atrakcyjność turystyczną województwa zachodniopomorskiego*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego 2010, 627. Ekonomiczne Problemy Turystyki, 16.
54. Milewski D., *Finansowanie przedsięwzięć turystycznych z funduszy unijnych w latach 2007-2013*. [w:] A. Panasiuk (red.), *Fundusze unijne w gospodarce turystycznej*. Difin, Warszawa 2014.
55. Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju. Program Operacyjny Polska Cyfrowa na lata 2014-2020, Wersja zaakceptowana decyzją Komisji Europejskiej z dnia 5 grudnia 2014 r.
56. Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju. Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko na lata 2014-2020. Wersja 6.0, Warszawa 2018.
57. Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju. Program Operacyjny Inteligentny Rozwój 2014-2020, <https://www.poir.gov.pl>
58. Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju. Program Operacyjny Polska Wschodnia 2014-2020, wrzesień 2015 r.
59. Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju. Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój, Warszawa, 27 grudnia 2017.
60. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020). Projekt z dnia 7.04.2014 r.
61. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013).
62. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie. Narodowa Strategia Spójności. Dokument zaakceptowany przez Radę Ministrów 29 listopada 2006 r., Warszawa 2006.
63. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013, wersja 1.0, zaakceptowana przez Komisję Europejską decyzją z 5 grudnia 2007 r., Warszawa 2007.
64. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko. Szczegółowy opis priorytetów, wersja 1.0, Warszawa 2008.
65. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka 2007-2013, Warszawa 2007.
66. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007-2013. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013, Warszawa 2006.
67. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Program Operacyjny Pomoc Techniczna. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013, Warszawa 2008.
68. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013, Warszawa 2007.

69. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013. Szczegółowy opis osi priorytetowych, Warszawa 2008.
70. Naumowicz K., *Turystyka*. Wyższa Szkoła Biznesu w Pile, Piła 1998.
71. Niemczyk A., *Dziedzictwo kulinarne jako element tworzący jakość produktu turystycznego*. Rocznik Naukowy Wyższej Szkoły Turystyki i Rekreacji im. M. Orłowicza w Warszawie, 2008, 7.
72. Niemczyk A., *Zróżnicowanie zachowań konsumentów na rynku turystyki kulturowej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2012.
73. Nowak E., *Metody taksonomiczne w klasyfikacji obiektów społeczno-gospodarczych*. PWE, Warszawa 1990.
74. Obwieszczenie Ministra Gospodarki z dnia 24 stycznia 2006 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Gospodarki i Pracy w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których świadczone są usługi hotelarskie. Tekst jedn.: DzU z 2006 r. Nr 22, poz. 169 z późn. zm.
75. *Otwarte Dane* [w:] <https://dane.gov.pl/>
76. Ozimek I., *Jakość usług gastronomicznych a ochrona konsumentów w Polsce*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2013.
77. Pabian B., *Atrakcje turystyczne Polski. Walory kulturowe*, Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Turystyki, Częstochowa 2006.
78. Panasiuk A., *Finansowanie regionalnej gospodarki turystycznej ze środków Unii Europejskiej w perspektywach finansowych 2007-2013 i 2014-2020*. Ekonomiczne Problemy Usług 2016, 125.
79. Panasiuk A., *Fundusze Unii Europejskiej w gospodarce turystycznej*. Difin, Warszawa 2014.
80. Parzych K., *Wykorzystanie funduszy europejskich na rozwój zagospodarowania turystycznego gmin nadmorskich półwyspu Bałtyku*. Turyzm 2017, 27/1.
81. Pawlikowska-Piechotka A., *Zagospodarowanie turystyczne i rekreacyjne*. Wydawnictwo Novae Res, Gdynia 2009.
82. Piotrowski J.P., *Atrakcyjność turystyczna powiatu węgrowskiego w dokumentach strategicznych i literaturze turystyczno-krajoznawczej*. [w:] W. Kaprowski, F. Midura, J.W. Sienkiewicz (red.), *Węgrów i Ziemia Liwska perły kultury i atrakcyjność turystyczna*. Wydawnictwo ALMAMER Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2009.
83. Pluta W., *Wielowymiarowa analiza porównawcza w badaniach ekonomicznych*. PWE, Warszawa 1977.
84. Płocka J., *Turystyka. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Escape Magazine, Toruń 2009.
85. *Portal Funduszy Europejskich* (<https://www.funduszeuropejskie.gov.pl>). Regionalne Programy Operacyjne 2007-2013. Regionalne Programy Operacyjne 2014-2020.
86. Potocka I., *Atrakcyjność turystyczna i metody jej identyfikacji*. [w:] Z. Młynarczyk, A. Zajądacz (red.), *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki. Tom III. Walory i atrakcje turystyczne. Potencjał turystyczny. Plany rozwoju turystyki*. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Seria Turystyka i Rekreacja – Studia i Prace nr 3, Poznań 2009.
87. *Programowanie perspektywy finansowej 2014-2020 – Umowa Partnerstwa*. Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa 2014.
88. Puciato D., *Rola inwestycji sportowych i rekreacyjnych realizowanych w ramach regionalnego programu operacyjnego województwa opolskiego 2007-2013 w tworzeniu produktu turystycznego gminy Glucholazy*. Ekonomiczne Problemy Usług 2011, 79.
89. Pukowiec K., Kurda W., *Ocena atrakcyjności turystyczno-rekreacyjnej gmin powiatu lublinieckiego*. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Przymierza Rodzin w Warszawie, Zeszyt Naukowy 11, Seria geograficzno-turystyczna 2013, 6.

90. Rapacz A., Obrębalski M., *Wspieranie rozwoju infrastruktury uzdrowskiej gmin regionu dolnośląskiego w ramach RPO 2007-2013*. Prace Naukowe UE we Wrocławiu 2017, 473.
91. Rogalewski O., *Zagospodarowanie turystyczne*, WSiP, Warszawa 1974.
92. Rozporządzenie (WE) nr 1888/2005 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 października 2005 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1059/2003 w sprawie ustalenia wspólnej klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS) z powodu przystąpienia Czech, Estonii, Cypru, Łotwy, Litwy, Węgier, Malty, Polski, Słowenii i Słowacji do Unii Europejskiej.
93. Rozporządzenie Komisji (UE) 2016/2066 z dnia 21 listopada 2016 r. zmieniające załączniki do rozporządzenia (WE) nr 1059/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie ustalenia wspólnej klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS).
94. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z dnia 21 listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych.
95. Sala J., *Hotelarstwo. Usługi. Zarządzanie. Procesy koncentracji*. PWE, Warszawa 2019.
96. Sala J., *Marketing w gastronomii*. PWE, Warszawa 2011.
97. Seweryn R., *Atrakcyjność turystyczna obszaru jako kategoria ekonomiczna. Istota, struktura i metody pomiaru*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie 2002, 612.
98. Seweryn R., *Determinanty rozwoju turystyki międzynarodowej*. Folia Turistica 2000, 9.
99. Siemiński P., Poczta W., *Możliwości rozwoju agroturystyki i turystyki wiejskiej w ramach PROW 2007-2013 i 2014-2020*. Roczniki Naukowe SERiA, tom XVI, zeszyt 6.
100. *Sprawozdanie z realizacji PROW na lata 2007-2013*, Projekt 8/2013, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
101. Starzyńska W., *Statystyka praktyczna*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
102. Stasiak A., *Kultura i turystyka – wzajemne relacje*. Wydawnictwo WSTH, Łódź 2001.
103. Stasiak A., Śledzińska J., Włodarczyk B., *Szlaki turystyczne. Od pomysłu do realizacji*. PTTK-Kraj, Warszawa-Łódź 2014.
104. Studzienicki T., *Euroregiony: potencjał turystyczny*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Nr 590. Ekonomiczne Problemy Usług 2010, 52.
105. Szromek A., *Wskaźniki funkcji turystycznej. Koncepcja wskaźnika funkcji turystycznej i uzdrowskiej*. Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2012.
106. Szromek A.R., *Pomiar funkcji turystycznej obszarów za pomocą wskaźników funkcji turystycznej na przykładzie obszarów państw europejskich*. Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Studia Ekonomiczne 2013, 132.
107. Szromek A.R., *Wskaźniki funkcji turystycznej i ich współzależność z innymi wskaźnikami ekonomicznymi na przykładzie polskiej gospodarki w latach 2000-2010*. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu 2013, 304.
108. Ślipko T., *Zarys etyki ogólnej*. WAM, Kraków 1974.
109. Tokarz A.: *Usługi turystyczne*. [w:] A. Panasiuk (red.), *Ekonomika turystyki*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
110. Urząd Statystyczny w Warszawie, Województwo Mazowieckie – Podregiony. Powiaty. Gminy 2018 i wcześniejsze (do 2005).
111. *Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody*. Tekst jedn.: DzU z 2014 r., poz. 1614 z późn. zm.
112. *Ustawa z dnia 17 grudnia 2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych*. Tekst jedn.: DzU z 2019 r. poz. 915.
113. *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Tekst jedn. DzU z 2018 r. poz. 2067 z późn. zm.

114. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych. Tekst jedn.: DzU z 2019 r. poz. 238.
115. Warszzyńska J., *Funkcja turystyczna Karpat Polskich*. Folia Geographica. Series Geographica-Oeconomica 1985, 18.
116. Warszzyńska J., Jackowski A., *Podstawy geografii turystyki*. PWN, Warszawa 1978.
117. Woźniczko M., Jędrzyak T., Orłowski D., *Turystyka kulinarna*. PWE, Warszawa 2015.
118. Wyrzykowski J., *Potencjał turystyczny w ujęciu geograficznym*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług 2010, 52 (590).
119. Zajadacz A., *Potencjał turystyczny miast na przykładzie wybranych miast Sudetów Zachodnich*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2004.
120. Zawadka J., *Rynek turystyczny*. [w:] Balińska A., Sieczko A., Zawadka J., *Turystyka. Wybrane zagadnienia*. Difin, Warszawa 2014.
121. Zdon-Korzeniowska M., *Jak kształtować regionalne produkty turystyczne? Teoria i praktyka*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.
122. Żelazna K., Woźniczko M., *Kuchnia regionalna jako atrakcja turystyki wiejskiej w województwie pomorskim*. [w:] D. Dudkiewicz, F. Midura, E. Wysocka (red.), *Turystyka i rekreacja jako czynnik podnoszenia atrakcyjności i konkurencyjności regionu*. Wydawnictwo ALMAMER Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2006.

NETOGRAFIA

---

1. Bank Danych Lokalnych GUS [w:] <https://bdl.stat.gov.pl>
2. <https://stat.gov.pl/statystyka-regionalna/jednostki-terytorialne/klasyfikacja-nuts/klasyfikacja-nuts-w-polsce/> [dostęp: 15.11.2019]
3. <http://zpppn.pl/parki-narodowe>
4. <https://ekoportal.gov.pl/>; <http://www.szlaki24.pl/parki-narodowe-i-krajobrazowe>
5. <http://www.czaswlas.pl/>
6. <http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/>
7. <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/lista-produktow-tradycyjnych12> [dostęp: 22.11.2019]
8. <https://ec.europa.eu/agriculture/quality/door/list.html> [dostęp: 22.11.2019]
9. <http://www.unesco.pl/kultura/dziedzictwo-kulturowe/swiatowe-dziedzictwo/polskie-obiekty/>
10. <https://www.polska.travel/pl/regiony>
11. <https://podroze.onet.pl/polska/najwieksze-atrakcje-turystyczne-polski-wg-polskiej-organizacji-turystycznej/gm0p98k> [dostęp: 10.10.2018].

SPIS TABEL

TABELA 1.	Promocja regionu/województwa przez POT	37
TABELA 2.	Największe atrakcje turystyczne Polski w poszczególnych województwach według Polskiej Organizacji Turystycznej	40
TABELA 3.	Kategorie i typy projektów kształtujących atrakcyjność turystyczną regionów.....	57
TABELA 4.	Wskaźnik funkcji turystycznej Baretje'a w polskich regionach statystycznych w latach 2005-2018	60
TABELA 5.	Wskaźnik gęstości ruchu turystycznego Deferta w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018	62
TABELA 6.	Zmiany i tempo zmian wartości wskaźnika gęstości ruchu turystycznego Deferta w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018	63
TABELA 7.	Udział turystów zagranicznych w ogóle turystów korzystających z noclegów w regionach	64
TABELA 8.	Wskaźnik gęstości ruchu turystycznego Deferta (turyści zagraniczni) w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018	65
TABELA 9.	Wskaźnik intensywności ruchu turystycznego Schneidera w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018	67
TABELA 10.	Wskaźnik intensywności ruchu turystycznego (turystów zagranicznych) w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018	68
TABELA 11.	Liczba noclegów udzielonych turystom na 100 mieszkańców obszaru w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018	70
TABELA 12.	Zmiany i tempo zmian w liczbie noclegów udzielonych turystom na 100 mieszkańców obszaru w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018	71
TABELA 13.	Liczba noclegów udzielonych turystom zagranicznym na 100 mieszkańców obszaru w regionach statystycznych Polski, w latach 2005-2018	72
TABELA 14.	Zmiany i tempo zmian w liczbie noclegów udzielonych turystom zagranicznym na 100 mieszkańców obszaru w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018	73
TABELA 15.	Gęstość bazy noclegowej w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018	74
TABELA 16.	Zmiany i tempo zmian gęstości bazy noclegowej w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018	75
TABELA 17.	Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w regionach statystycznych Polski w latach 2010-2018	76

TABELA 18. Zmiany i tempo zmian stopnia wykorzystania miejsc noclegowych w regionach statystycznych Polski w latach 2010-2018	77
TABELA 19. Wskaźnik rozwoju bazy noclegowej w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018	78
TABELA 20. Zmiany i tempo zmian stopnia rozwoju bazy noclegowej w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018	79
TABELA 21. Wskaźnik rozwoju bazy noclegowej (turyści zagraniczni) w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018	80
TABELA 22. Zmiany i tempo zmian stopnia rozwoju bazy noclegowej (turyści zagraniczni) w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018	81
TABELA 23. Wskaźnik rozwoju bazy gastronomicznej w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018	82
TABELA 24. Zmiany i tempo zmian stopnia rozwoju bazy gastronomicznej w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018	83
TABELA 25. Liczba placówek gastronomicznych w turystycznych obiektach noclegowych przypadająca na 100 obiektów turystycznych noclegowych w regionach statystycznych Polski w latach 2005-2018	84
TABELA 26. Zmiany i tempo zmian w liczbie placówek gastronomicznych w turystycznych obiektach noclegowych na 100 turystycznych placówek noclegowych w regionach statystycznych Polski, w latach 2005-2018	85
TABELA 27. Zmiany wartości wskaźników w roku 2018 wobec roku bazowego 2005 w regionie w relacji do średniej krajowej	86
TABELA 28. Komponent środowiskowy	89
TABELA 29. Ranking regionów wg miary rozwoju Hellwiga w 2005 r. – komponent środowiskowy	89
TABELA 30. Ranking regionów wg miary rozwoju Hellwiga w 2018 r. – komponent środowiskowy	90
TABELA 31. Komponent infrastrukturalny	91
TABELA 32. Ranking regionów wg miary rozwoju Hellwiga w 2005 r. – komponent infrastrukturalny	92
TABELA 33. Ranking regionów wg miary rozwoju Hellwiga w 2018 r. – komponent infrastrukturalny	93
TABELA 34. Ranking regionów wg miary rozwoju Hellwiga w latach 2005-2018	94
TABELA 35. Średnie wartości wybranych zmiennych w grupach regionów w latach 2005-2018	95
TABELA 36. Alokacja środków UE według programów operacyjnych w latach 2007-2013 w Polsce (w mld euro, ceny bieżące)	101
TABELA 37. Alokacja środków UE według programów operacyjnych w latach 2014-2020 (mld euro, ceny bieżące)	105

TABELA 38. Miejsce turystyki w Regionalnych Programach Operacyjnych w Polsce w latach 2007-2013	107
TABELA 39. Wartość środków finansowych przeznaczonych na realizację działań w ramach osi priorytetowych związanych z turystyką w RPO poszczególnych województw na lata 2007-2013	110
TABELA 40. Miejsce turystyki w Regionalnych Programach Operacyjnych w Polsce w latach 2014-2020	111
TABELA 41. Liczba oraz wartość projektów turystycznych według województw w latach 2007-2018	113
TABELA 42. Struktura projektów turystycznych według wartości w poszczególnych województwach w latach 2007-2018	115
TABELA 43. Struktura ilościowa projektów turystycznych według ich zakresu przedmiotowego w poszczególnych województwach w latach 2007-2018	118
TABELA 44. Struktura wartościowa projektów turystycznych według ich zakresu przedmiotowego w poszczególnych województwach w latach 2007-2018	119
TABELA 45. Liczba oraz wartość projektów z zakresu budowy i modernizacji infrastruktury turystycznej na obszarach chronionych według województw w latach 2007-2018	120
TABELA 46. Liczba oraz wartość projektów dotyczących wykorzystania pozostałych obszarów przyrodniczych na cele turystyczno-rekreacyjne według województw w latach 2007-2018	121
TABELA 47. Liczba oraz wartość projektów dotyczących zachowania oraz ochrony dziedzictwa kulturowego według województw w latach 2007-2018	122
TABELA 48. Liczba oraz wartość projektów dotyczących renowacji obiektów zabytkowych, w tym ich adaptacji na cele turystyczne lub kulturalne według województw w latach 2007-2018	123
TABELA 49. Liczba oraz wartość projektów dotyczących rewitalizacji terenów śródmiejskich oraz rewitalizacji i adaptacja terenów przemysłowych i powojсковych na cele turystyczne według województw w latach 2007-2018	124
TABELA 50. Liczba oraz wartość projektów dotyczących rozbudowy i modernizacji placówek muzealnych według województw w latach 2007-2018	125
TABELA 51. Liczba oraz wartość projektów z zakresu budowy i wyposażenia obiektów bazy noclegowej według województw w latach 2007-2018	126
TABELA 52. Liczba oraz wartość projektów z zakresu przebudowy, rozbudowy i modernizacji obiektów bazy noclegowej według województw w latach 2007-2018	127
TABELA 53. Liczba oraz wartość projektów z zakresu budowy i wyposażenia obiektów bazy gastronomicznej według województw w latach 2007-2018	128

TABELA 54. Liczba oraz wartość projektów z zakresu przebudowy, rozbudowy i modernizacji obiektów bazy gastronomicznej według województw w latach 2007-2018	129
TABELA 55. Liczba oraz wartość projektów dotyczących poprawy dostępności komunikacyjnej miejsc atrakcyjnych turystycznie według województw w latach 2007-2018	130
TABELA 56. Liczba oraz wartość projektów z zakresu budowy i modernizacji kompleksów i urządzeń sportowo-rekreacyjnych według województw w latach 2007-2018	131
TABELA 57. Liczba oraz wartość projektów z zakresu budowy i modernizacji szlaków i tras turystycznych według województw w latach 2007-2018	132
TABELA 58. Liczba oraz wartość projektów dotyczących rozwoju infrastruktury lecznictwa uzdrowiskowego według województw w latach 2007-2018	133
TABELA 59. Liczba oraz wartość projektów dotyczących rozwoju infrastruktury kongresowej i targowej według województw w latach 2007-2018	134
TABELA 60. Liczba oraz wartość projektów z zakresu promocji walorów turystycznych i rekreacyjnych według województw w latach 2007-2018	135
TABELA 61. Liczba oraz wartość projektów z zakresu promocji usług turystycznych według województw w latach 2007-2018	136
TABELA 62. Liczba oraz wartość projektów z zakresu rozwoju systemów informacji turystycznej według województw w latach 2007-2018	137

SPIS RYSUNKÓW

RYSUNEK 1. Podział walorów krajoznawczych	16
RYSUNEK 2. Dziedzictwo kulinarne i jego związki z elementami kultury	22
RYSUNEK 3. Rodzaje obiektów zbiorowego lub indywidualnego zakwaterowania w Polsce według GUS	26
RYSUNEK 4. Rdzeń zasobów atrakcji turystycznych wg P.J. Benckendorffera (2006).....	33
RYSUNEK 5. Klasyfikacja atrakcji turystycznych wg Ritchie i Zins (1978)	33

SPIS WYKRESÓW

WYKRES 1. Struktura ilościowa projektów turystycznych według typów obszarów w poszczególnych województwach w latach 2007-2018 (w %)	115
WYKRES 2. Struktura wartościowa projektów turystycznych według typów obszarów w poszczególnych województwach w latach 2007-2018 (w %)	116

SPIS MAP

MAPA 1. Usytuowanie parków narodowych (PN), parków krajobrazowych (PK), rezerwatów przyrody (RP) i pomników przyrody (PP)	43
MAPA 2. Zróżnicowanie regionów pod względem poziomu rozwoju potencjału turystycznego w latach 2005-2018 przy zastosowaniu miernika Hellwiga	96

